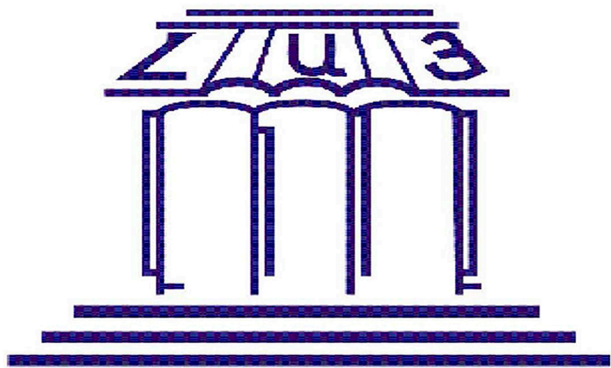

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

5162

ԱՆԳՐԱՆԻԿ Ա. ՊԵՏԻՅԵԱՆ

ՄՏՐԻՍ ՊՐԻՍՄԱԿԷՍ

ՎԵՐԱԿՇՈՒՄՆԵՐ
ԿՐԾՆԱԲԱՐՈՅԱԿԱՍ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ
ՄԻԿԹԵՐՈՒԿ

Printed in France

241

Պ - 49

1 1 OCT 2009

$\frac{1}{3}$

sn

Զ. Մ. Կարապետյան

Մ Տ Գ Ի Ս Պ Ր Ի Ս Մ Ա Կ Է Ն

19 JUL 2013

5162

241

7-49

[Faint handwritten signature]

ԱՆԴՐԱՆԻԿ Ա. ՊՇԵԿԵԱՆ

ՄՏՔԻՍ ՊՐԻՍՄԱԿԷՍ

ՎԵՐԼՈՒԹՈՒՄՆԵՐ
ԿՈԾԱԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ
ՆԻԿԹԵՐՈՒ

*Printed by H. Turabian, Paris, France.
Cover design by R. Chichmanian, Paris*

ՆՐԻՆ-ԵՌՈՐՔ

2201-2006

U.S. DEPARTMENT OF AGRICULTURE

REPORT OF THE
COMMISSIONER OF THE
GENERAL LAND OFFICE

1904

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

Ներկայ հատորին մէջ ամփոփուած են, առաւել կամ նուազ չափով սրբագրեալ, կարգ մը նոյնասեռ յօդուածներ որոնք վերջին եօթը ութը տարիներու ընթացքին, ատեն ատեն, մասնաւոր առիթներով, լոյս տեսած են Նիւ Եորքի «Հայաստանի Կոչնակ» շաբաթաթերթին մէջ: Թողուածներուս այդ հոլնձքը կրկին ու կրկին մաղելէ վերջ՝ ընտրած եմ մի միայն անոնք որ կը կարծեմ թէ կը ներկայացնեն թէ՛ այժմէական եւ թէ՛ տեւական օգտակարութիւն ունեցող խորհուրդներ եւ թելադրութիւններ:

Ո՛չ սկզբնապէս, երբ այդ յօդուածները գրեցի, եւ ո՛չ ալ այժմ, երբ զանոնք առանձին հատորով մը հրատարակելու համարձակութիւնը կ'ունենամ, նպատակս կամ մարմաջս եղած է, բառին սեղմ իմաստովը, «գրականութիւն» ընել, հապա սոսկ գործնական օգտակարութիւն մը ունենալ ընթերցող ազգակիցներուս:

Գոհ պիտի զգամ եթէ արդարանայ բազ-

մաթիւ բարեկամներու կողմէ տրուած այն
 հաւաստիքը թէ ծառայութիւն մը պիտի
 ըլլար՝ մնայուն ձեւի տակ հանրութեան
 մատչելի ընել այն խորհուրդները՝ որոնք
 գրչովս արտայայտութիւն գտած են պար-
 բերաբար թուուցիկ ձեւի տակ:

Ա. Ա. Պ.

Ապրիլ 1, 1925

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԿՐՕՆԱ-ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ	Էջ
Միջավայր	17
Նկարագիր	24
Նկարագրի չարտարապետութիւն	30
Վստահութեան Սփոփանքը	36
Բարեկամութեան Հիմունքը	43
Լաւատեսութիւն	50
Կեանքի Անստուգութիւնը	57
Անմահ Կեանքեր	63
Վերացականութիւն մը Թանձրացեալ	68
Ապաշխարութիւն	74
Օրէնք եւ Կեանք	80
Անխափանելի Ուժը	86
Պարտուիլ եւ Յաղթել	93
Աննիւթական Իրականութիւնը	98
ԱԶԳԱՅԻՆ	
Ազգասիրութեան «Հայկական»ը	105
Կրօնասիրութեան «Հայկական»ը	141
Ազգին համար Աղօթք	116

Ազգն ու Անհատը	120
Ազգին ներքին ճէնքը	125
Ազգային Արդարադատութիւն	133
Ազգային Մեծագոյն Աղէտը	139
Ազգային Դրական Սէր	147
Ազգային Խոյնհոսութիւն	156
Մակաբոճոճութիւն	165
Հայկական Ծաղկազարդը	172
Հայկական «Աւագ Շաբաթ»ը	179
Հայկական Զատիկը	184

Կ Ր Օ Ն Ա - Բ Ա Ր Ո Յ Ա Կ Ա Ն

Մ Ի Զ Ա Վ Ա Յ Ր

Պիտի ուղէի գիտնալ թէ սա քու թանկագին անձդ ի՞նչ տեսակ միջավայրի մը մէջ կ'ապրեցնես: Եթէ գիտնայի այն միջավայրը որուն մէջ կ'ապրիս, ղիւրաւ պիտի դիտնայի նաեւ նկարագրիդ, խառնուածքիդ, քու ներքին խկական անձնաւորութեանդ յատկանշական գծերն, որովհետեւ ըսուած է ճշմարտիւ թէ «մարդ իր միջավայրին արտադրութիւնն է»:

Մեզմէ ամէնէն հզօր ու անկախ նկարագիրը ենթակայ է ձեւափոխուելու, կաղապարուելու ըստ արտաքին ազդեցութեանց: Ձեւափոխումը, կաղապարումը անդիտակից, ակամայ եւ աստիճանական կըրնայ ըլլալ, բայց վերջապէս կ'ըլլայ անվրիպելիօրէն: Ասիկա անվիճելի իրողութիւն մըն է: Ուրեմն ընտրելու ենք այնպիսի միջավայր մը որուն՝ մեր վրայ ի գործ դրած ազդեցութիւններն բարերար ըլլան եւ ոչ թէ կործանարար:

Եթէ ինքնայատուկ առաքինութիւններ,

2201-2006

կարողութիւններ ունիս, ջանա՛ այնպիսի ազդեցութիւններու ենթարկել ինքզինքդ որ նպաստեն անոնց անձան, մշակման: Կարողութիւններով եւ առաքինութիւններով օժտուած անձ մը ըլլալդ ինքնին պատճառ մըն է որ խիստ զգուշաւոր ըլլաս ընտրութեանդ մէջ միջավայրի մը՝ որուն մէջ պիտի ապրիս: «Սն որ հաստատուն կեցած է թող զգոյշ ըլլայ որ չ'իյնայ» — ազդարարութիւն մըն է զոր կ'ընէ առաքեալը նկատի ունենալով միջավայրի կործանարար ազդեցութիւնները:

Ամէն միջավայր երկու տեսակ ազդեցութիւններ ի գործ կը դնէ մարդու վրայ, այսինքն, պայմանադրական բացատրութեամբ, «բարի» կամ «չար», դրական կամ ժխտական, կը շինէ կամ կ'աւրէ:

Դուն, ո՛վ որ ալ ես, ի՛նչ որ ալ ես, վստահաբար քու մէջդ ունիս արժէքաւոր կարողութիւններ եւ յատկութիւններ — իմացական, բարոյական, հոգեկան: Թերեւս ատոնք քու կեանքիդ մէջ չեն յայտնադործուած, այլ մէջդ թաղուած կը մնան իբր սերմեր: Այդ սերմերը պիտի ծլարձակին, բողբոջին եւ պտղաբերին կեանքիդ մէջ

եթէ ինքզինքդ դնես՝ արեւուն ճառագայթներուն պէս՝ կենսատու, կազդուրիչ բեղմնաւորիչ ազդեցութիւններու տակ: Մարդ էակը չէզոք կենդանի մըն է: Կրնաս զայն հրեշտակ մը շինել կամ սատանայի մը վերածել: Աշխարհը թէ՛ երկինք է եւ թէ՛ դժոխք: Թէ՛ դուն երկինքի՞ մէջ ապրող հրեշտակ մը պիտի ըլլաս կամ թէ՛ դժոխքի մէջ ապրող սատանայ մը — քու կամեցողութենէդ, ընտրութենէդ կախում պիտի ունենայ:

Խօսքս, ինչպէս որ ընդհանրապէս կ'որակուի, «բարոյական» միջավայրի մասին է: Տարակոյս չ'կայ թէ Ֆիզիքական միջավայրի մը եւ բարոյական միջավայրի մը ազդեցութիւններն իրարու հետ ընդելուզուած են, եւ չեն կրնար իրարմէ բացարձակապէս անջատօրէն կամ անկապակցօրէն նկատուիլ: Ֆիզիքական միջավայրի մը ազդեցութիւններն անուղղակի՝ այլ ստոյգ կերպով կ'արտայայտուին մարդոց բարոյական կեանքին մէջ: Առայժմ անտեսելով «Ֆիզիքական» միջավայրի մը ազդեցութեանց բարոյական հետեւանքները, նկատենք միայն այն ազդեցութիւններէն մէկ երկու-

քը որոնք կը կազմեն մեր «բարոյական» միջավայրը:

Մեր անհատական յարաբերութիւնները կը կազմեն մեր անհատական «բարոյական» միջավայրերը: Ենք կամ կ'ըլլանք ի'նչ որ կը շինեն մեր յարաբերութիւնները ապրող հոգիներու հետ: Մեր խորհուրդները, մեր զգացումները մեր կեանքն են. բայց ատոնք բոլորն ալ մեր հոգեկան յարաբերութեանց եւ ներգործութեանց արդիւնքներն են: Եթէ մենք մեր մէջ բացարձակապէս կղզիացած, բանտարկուած ըլլայինք — ենթադրելով թէ կարելի է բացարձակ կղզիացում արտաքին ամէն տեսակ յարաբերութենէ — ապրելէ պիտի դադրէինք: Մահը լոկ Ֆիզիքական քայքայում է, այլ հոգեկան յարաբերութեանց դադարում: Ու մահ չ'կայ հոն ուր, հակառակ երեւութական ֆիզիքական քայքայման, հոգեկան յարաբերութիւնները կը շարունակեն: Այս պատճառաւ հաճախ մարմնաւոր մահը, մահուան իսկական իմաստովը, մահ չենք համարեր, որովհետեւ, հակառակ մարմինին քայքայման, հոգեկան յարաբերութիւնները կը շարունակեն ու պիտի շարունակեն յաւիտենապէս, ուստի

եւ կեանքը կը շարունակէ առանց ընդմիջումի, եւ յաւիտեան:

Արդ, եթէ կ'ուզես գիտնալ թէ ի'նչ տեսակ բարոյական միջավայրի մը ազդեցութիւններուն տակ կը շինես, կը կադապարես կեանքդ, քննէ՛ք եզմէ՛ դուրս ապրող հոգիներու հետ մշակած յարաբերութիւններդ: Կեանքիդ քննութիւնը ներքնահայեցութիւնով մի՛ սկսիր, այլ յաւէտ՝ արտահայեցութիւնով: Քու ներքին էութիւնդ, կեանքդ շինող խորհուրդները, զգացումները լոկ արտացոլացումներն են արտաքին հոգեկան յարաբերութիւններու: Կ'ուզե՞ս խորհուրդներդ, զգացումներդ փոխել, հոգեկան յարաբերութիւններդ փոխէ: Դուն կը խորհիս, կ'զգաս ի'նչ խորհուրդ եւ զգացում որ կը ներշնչեն քեզի քու կամաւորապէս մշակած յարաբերութիւններդ:

Բարեկամներդ պիտի վճռեն ճակատագիրդ: Դուն մտքի բարեկամներ ունիս, սրտի բարեկամներ ունիս: Որո՞նք են ատոնք: Ի՞նչ կը կարդաս, որո՞նց հետ կը խօսիս, զորո՞նք կը սիրես: Պատասխանէ՛ այս հարցումներուն պարկեշտօրէն, ու ես կեանքդ պատկերացնեմ քեզի կատարեալ ճշտութեամբ:

Մեր հոգեկան յարաբերութիւնները մի-
այն երկրի վրայ ապրող մարդ արարածնե-
րուն հետ չեն: Մեր հոգեկան յարաբերու-
թեանց շրջանակը հունաւոր, սահմանաւոր
չէ, այլ անհուն եւ անսահման է: Հոգեկա-
նապէս կրնանք յարաբերութիւն մշակել
էակի մը հետ որ՝ թէեւ աշխարհագրակա-
նապէս չի կրնար տեղադրուիլ՝ սա-
կայն դոյ է՝ ստուգապէս եւ դրապէս՝ տիե-
զերքի անհունութեան մէջ իբրեւ բարեա-
ցակամ, գերազօր կամք մը, եւ զոր անձ-
նաւորելով «Աստուած» կը կոչենք: Ու Աս-
տուծոյ հետ յարաբերութեան մեր գիտակ-
ցութիւնը կամ փորձառութիւնը մեր կրօնքն
է: Ընկերային, մտային, եւ կրօնական յա-
րաբերութիւնները մեր «բարոյական» մի-
ջավայրին կենսական տարրերն են: Իրա՛ր
բեր, խա՛ռնէ այս տարրերը իրենց ամէնէն
զուտ եւ հարազատ էութեանը մէջ եւ շնչէ՛,
մնանէ՛ անոնց կազմած մթնոլորտին մէջ ու
կեանքդ այնքան գեղ ու շնորհ պիտի ստա-
նայ որքան է դարնան մէջ բողբոջող վար-
դի մը գեղն ու շնորհ:

Բարեկամներու շարքին մէջ դի՛ր նաեւ
զԱստուած: Ու այդ շարքին մէջ անոնք որ

անարժան են Աստուծոյ հետ կանգնելու
արդէն ինքնաբերաբար պիտի հրաժարին,
քաշուին այդ շարքէն: Եթէ Աստուծոյ հետ
յարաբերութիւններդ կախակայած ես, վեր-
սկսէ՛ զանոնք: Ձեռ կրնար երկար ապ-
րիլ միջավայրի մը մէջ ուր կենսատու
տարրեր կը պակսին: Աստուած, միւս բոլոր
յարաբերութիւններուդ կարգին, գերազան-
ցապէս կենսատու տարր մըն է միջավայ-
րիդ մէջ: Մի՛ խեղդեր ինքզինքդ անկէ
զուրկ մնալով: Ինչ միջոց որ կը գործածես
քու մարդկային, ընկերային յարաբերու-
թիւններդ մշակելու, նո՛յնը գործածէ Աս-
տուծոյ հետ յարաբերելու համար: Հոգեկան
յարաբերութեանց համար գործածուած մի-
ջոցներն համանման են: Խօսէ՛, խորհրդակ-
ցէ՛ հետը, սիրէ՛ զանիկա, յարգա՛նք ըրէ
անոր: Աղօթէ՛. իսկ եթէ չես կրնար, սոր-
վէ՛ աղօթել:

Ինչ որ նկարագիր կը կոչենք՝ երբ մարդու մը մէջ տեսնենք՝ կրնանք ճանչնալ, բայց չենք կրնար բացատրել:

Ի՞նչ է նկարագիրը:

Նկարագիրը մարդն է: Ամէն մարդ մարդ է. ո՛չ: Կերպարանք, ապրելու ունակութիւններ, կարգ մը բնազդներ, կարողութիւններ մարդը չեն շիներ, կազմեր:

Աշխարհի վրայ շատ մը մարդակերպ էակներ կ'ապրին. մարդերը՝ սակայն՝ բազմատարբար՝ թուով քիչ են: Ու մարդոց անհամար բազմութեան մէջէն ինչպէ՞ս կըրնանք մարդիկը գտել: Միակ միջոցը անձնական յարաբերութիւնն է: Իմ յարաբերութիւններուս մէջ կրնամ ես ինծի համար մարդը մարդէն գտել: Քու յարաբերութիւններուդ մէջ ալ կրնաս դո՛ւն քեզի համար գտել: Ամէնքս ալ կ'ընտրենք, կը գտանք: Բայց միշտ ալ ընտրուածը, գտուածը մա՛րդ կ'ըլլայ այն իմաստով որով մարդ բացատրութիւնը կը գործածենք: Ո՛չ

երբէք: Ամէն մարդ մարդ է, որ մարդը ընտրելու, գտելու յարմարութիւն, կարողութիւն ունենայ: Մարդը՝ մարդ կրնայ ընտրել, գտել: Իսկ մարդակերպ էակներ միայն իրենց նմանները կ'ընտրեն, կը գտեն:

Նկարագիրը մարդն է, ըսի, այո՛, բուն մարդը: Ի՞նչ ըսել կ'ուզեմ:

Ընդհանրապէս այն յարգանքը զոր կուտանք մարդոց՝ կը պատկանի դիրքին, արտաքին շուքին, անունին, հարստութեանը եւ այն ամէն շլացուցիչ պարագաներուն զորս հարստութիւնը կը ստեղծէ: Նասրէտին չօճային մուշտակին պատմութիւնը մարդոց վարմունքին յատուկ եղող երեւոյթի մը տիպար օրինակն է: Այո՛, իբր թէ մարդը կը յարգենք, բայց յարգանքը մուշտակին է յաճախ: Այսուհանդերձ բարեբախտաբար գէթ մուշտակը կը յարգենք, ապա թէ ոչ յարգանքը աշխարհէն պիտի վերնար. որովհետեւ եթէ մուշտակը չի յարգէինք, յարգանքի արժանի մարդիկ քիչ պիտի գտնէինք: Մուշտակով յարգելիները շատ աւելի են քան առանց մուշտակի յարգանքի արժանի մարդիկ:

Յարգանքը միշտ նկարագրինը, մարդունը չէ: Դիրքը մարդը չէ, եւ ոչ ալ արտաքին ոեւէ շուք կամ փայլ կամ հարստութիւն: Դիրքը՝ հանրային, ընկերային ստացուածք է, եւ զայն գրաւող մարդուն տրուած յարգանքը դիրքին կը պատկանի: Հարստութիւնն ալ՝ մարդը ինք յարգելի չ'ընեն, եթէ մարդը, առանց հարստութեան յարգելի չէ: Հարուստը կը յարգուի սակայն. այո՛, բայց յարգանքը ոսկիին է, եւ ոսկին մարդը չէ:

Սրդ, երբ մարդը մերկացնես — տառապէս մերկացնես — իր հագուստէն, իր դիրքէն, իր արտաքին բոլոր փայլէն, հարստութենէն, եւայլն, ու իր այդ մերկութեանը մէջ տակաւին յարգելի գտնես, ա՛յն ատեն յարգանք ըրած պիտի ըլլաս անոր նկարագրին, որ հարազատօրէն մարդն իսկ է: Նկարագիրը մարդն է իր զուտ կշիռին մէջ:

Իր մերկութեանը մէջ, առանց ապրայի (տարա) յարգանք ներշնչող մարդն է մարդը. եւ նկարագրին է այդ մարդը: Նկարագիրը մարդուն անբաժանելի մասն է, առանց ապրայի: Շատ մը մարդիկ ծանր կը կշռեն

որովհետեւ ապրանին ծանր է: Քեզ արտաքինապէս ծանրացնող բոլոր ապրանքերէդ մերկացուելէ վերջ ո՞րքան կը կշռես, այդ է բուն մարդու կշիռը — այդ է նկարագիրդ: Եթէ ծանր կշռես, մարդ ես, նկարագիր ունիս: Եթէ թեթեւ կը կշռես, Աստուած ողորմի քեզի որ ապրայէդ մերկացուելու դժբաղդութեան չի մատնուիս:

Սխալ չի հասկցուիմ: Ըսել չեմ ուզեր թէ բոլոր դիրքի վրայ եղողներ, արտաքին շուք ու փայլ ունեցողներ, հարուստներ, իբրեւ մարդ ալ յարգանքի արժանի չեն ըլլար. քաւ լիցի: Կան մարդիկ որ իրենք, իբրեւ մարդ, այնքան յարգելի են որ իրենց գրաւած դիրքին յատուկ յարգանքը կը նսեմացնեն, կը մոռցնեն: Կան մարդիկ որ իշխան ըլլալէ առաջ իշխան ըլլալու արժանի ծնած են: Կան հարուստ մարդիկ որոնք իբրեւ մարդ, նկարագրով, իրենց ոսկիներուն հարստութենէն աւելի հարուստ են, եւ յարգանքի արժանի:

Ըսածս սա է: Նախ, իբրեւ մարդ յարգելի եղիր: Ուրիշ խօսքով, առանց ապրայի, իսկական ծանրութիւնդ աւելցուր: Նկարագիր ունեցիր, որպէս զի երբ անկէ դուրս ա՛լ

ոչինչ ունենաւ տակաւին իբրեւ մարդ-
ճանչցուիս եւ յարգուիս:

Նկարագիրը մարդուս մեծագոյն եւ ան-
կորնչելի դրամադուիսն է: Նկարագիրը գին
չ'ունի, թէեւ հարստութիւնը հաշիւ, սահման
ունի: Եթէ ինծի առաջարկուէր ընտրել մէկ
միլիոն տուար կամ նկարագիր, եւ միայն
մէկը ընտրել ի գին միւսին, ես առանց վա-
րանելու նկարագիրը պիտի ընտրէի, ու
այս ընտրութիւնս պիտի ընէի անմնասի-
րական, շախմատաբան հաշիւով: «Ի՛նչ կը
շահի մարդ եթէ ամբողջ աշխարհք վաստկի
ու հոգին կորսնցնէ:» Զէ՛, հաշիւիս չի գար
մէկ միլիոնի հետ փոխանակել նկարագիր
մը որ մէկ միլիոնէ աւելի արժէք կը ներ-
կայացնէ:

Եթէ կեանքի մնայուն եւ իսկական շա-
հերն նկատի ունենանք, նկարագրով աւելի
շատ ու դիւրաւ կրնանք ապահովել զա-
նոնք քան դրամով, դիրքով, եւայլն: Անձ-
նապէս ազահ ախորժակ ունիմ ըստ կարելի-
ւոյն շատ շահելու կեանքը իր լիութիւնով
վը. ու այդ ախորժակս գոհացնելու դիւ-
րութիւն տուող լաւագոյն միջոցը՝ նկարա-

գիրը՝ կ'ընտրեմ, երբ սոսկ մէկ ընտրութեան
մը կարելիութիւնը ունիմ:

Բայց, երանի՛ թէ մարդ ըլլայի, նկարա-
գիր ունենայի, ու նաեւ դիրք, դրամ, եւայլն,
եւայլն: Ազնիւ փառասիրութիւնը արդա-
րանալի է եւ յատկանշական՝ մարդ եղող
մարդուն: Ինչո՞ւ համար չէ, բարեկամս.
դի՛րք զրաւէ, դրամ ունեցի՛ր, փառքով,
պատուով ապրէ՛, բայց, նախ մարդ եղի՛ր:
Զուտ կշիռդ ծանրացուր, վերջը որքան
յաւելուածական ծանրութիւն հագնելու կա-
րելիութիւն ունենաս՝ հագի՛ր: Քեզի բարի
յաջողութիւն: Բայց հագնելիք մուշտակիդ
արժանի մա՛րդը եղիր նախ:

ՆԿԱՐԱԳՐԻ ԺԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

Մարդ՝ ինչպէս մտքով կը դաստիարակուի, կը զարգանայ, նոյնպէս ալ նկարագրով կը դաստիարակուի, կը զարգանայ ինչպէս իմացական դաստիարակութիւնը՝ նոյնպէս եւ նկարագիրը՝ տուրք մը չէ, այլ արդիւնք մըն է երկար ու յարատեւ մշակումի:

Բնութիւնը մարմարիոնը կը հայթայթէ, բայց արձանը արդիւնքն է արուեստագետին մտքին ու ձեռքին ներդաշնակ գործունէութեան: Մարդը երբ նկարագրով ու մտքով դաստիարակուած չէ, անտաշ ու կոշտ մարմարիոնի կտորի մը նման է: Դաստիարակեալ միտքը եւ նկարագիրը սակայն մարմարեայ գեղակերտ արձանի մը նման, կատարելագործեալ արդիւնք մըն է:

Բայց մինչդեռ արձան մը ուրիշի մը ձեռագործն է, մարդու մը մտային եւ նկարագրի դաստիարակութիւնը բուն իսկ իր գործն է: Դուն քո՛ւ մտքիդ եւ նկարագրիդ

ճարտարապետն ես: Իրա՛ւ, շատ մը արտաքին ազդեցութիւններու տակ պիտի շինես նկարագիրդ, բայց այդ ազդեցութիւններուն ընտրութիւնը քու կամքէդ կախեալ պիտի ըլլայ, հետեւաբար քու նկարագրիդ ճարտարապետութեան պատասխանատուութիւնը միշտ ուղղակի քու վրադ պիտի ծանրանայ:

Ի՞նչպէս կրնաս նկարագիր շինել, մարդ ըլլալ:

Կարգ մը ընդհանուր թելադրութիւններ ընել կարելի է, բայց մի՛ խորհիր թէ թելադրութիւններու կամ կանոններու հաւատարիմ եւ մեքենական հետեւողութեամբ նկարագիր կրնաս շինել: Նկարագիրը այդքան դիւրաւ չի շինուիր: Նկարագրի ճարտարապետութիւնը ամէնէն դժուարին արուեստն է:

Նկարագրի մշակումը մինչեւ աստիճան մը դիւրացնելու ծառայեն թերեւս հետեւեալ քանի մը թելադրութիւնները:

Առաջին—Կենդանի կամ գաղափարական հերոս մը ունեցի՛ր:

Հերոսները նախապէս հերոսապաշտներ եղած են միշտ: Հերոսներու սերունդը պի-

տի վերջանայ երբոր հերոսապաշտութիւնը
դադարի: Ներշնչուէ՛ հերոսէդ, ջանա՛ քու
բոլոր կարելիութիւններդ պրկել կերպով
մը անոր նմանելու համար: Անո՛ր ոգիովը
զործէ, խորհէ:

Պայման է սակայն որ հերոսդ իրական
հերոս մը ըլլայ, կատարեալ՝ իր նկարա-
զրովը: Եթէ առայժմ հերոս մը չ'ունիս,
հերոս մը թելադրեմ քեզի: Իմ հերոսնե-
րուս լաւագոյնը, անմրցելի եւ անհասանե-
լի նկարագրի կատարելութեամբ անձնա-
ւորութիւն մը պիտի թելադրեմ քեզի
որ դուն ալ քո՛ւ հերոսդ ընես զանիկա:
Այդ հերոսին անունն է «Յիսուս»: Անոր
կենսագրութիւնը կարգա՛ Սւետարաններուն
մէջ եւ տես թէ ի՛նչ էր եւ ինչն է՛ր ըրաւ:
Եթէ չի հրապուրուիս եւ չի գրաւուիս այդ
հերոսէն, այն ատեն պիտի տարակուսիմ
ոեւէ հերոսէ մը հրապուրուելու եւ գրաւուե-
լու ընդունակութեանդ մասին: Ուրիշ հե-
րոսներ ալ ունեցիր, բայց անոնց զուլաը
դի՛ր այս հերոսը: Եթէ այս հերոսը ունիս
կրնամ դիւրաւ հետեւցնել թէ միւս հերոս-
ներդ ի՛նչ կարգի հերոսներ են:

Երկրորդ — Գիտցի՛ր Թէ ունակութիւնները

նկարագիրը կը շինեն, եւ ամէն խորհուրդ,
խօսք ու շարժում սկիզբ կուտայ մասնա-
ւոր ունակութիւններու, եւ կամ կը հաս-
տատեն զանոնք:

Ունակութիւններուդ վրայ հսկէ եւ նկա-
րագիրդ ինքնաբերաբար պիտի շինուի:
Նկարագիրը կրկնուած ունակութիւններու
արդիւնքն է: Եթէ անկաշառ ու պարկեշտ
նկարագիր կ'ուզես ունենալ, [բոլոր յարա-
բերութիւններուդ մէջ, ամէն տեղ եւ ամէն
ատեն ճշմարտախօս եղիր: Չես կրնար,
օրինակի համար, թէ՛ սուտ խօսիլ եւ թէ՛
մտադրել տիրանալ այնպիսի նկարագրի
մը որ պարկեշտ ըլլայ: Տարիներու ընթաց-
քին, յարատեւօրէն, երբ ազնիւ ունակու-
թիւններ կը մշակես քու մէջդ, անոնք յա-
ռաջ պիտի բերեն նկարագիր մը որ ազ-
նիւ է:

Երրորդ — Ծինջ եւ աստիճան մը ինքնա-
վստահութիւն ունեցիր:

Անոնք որ իրենց անձէն կը յուսահատին
իրենց նկարագիրն ալ յուսահատական կ'ըն-
ծայեն: Ինքնավստահութիւնով կարելի է
ոեւէ զործ, անձին մէջ կամ անձէն դուրս,
ի դուլս հանել: Հիւանդկախ մտայնութիւ-

նով նկարագիր չի շինուիր, այլ նկարագիր
կը քանդուի: Պէտք է որ գիտնաս թէ քու
մէջդ կան կարողութիւններ եւ կարելիու-
թիւններ որոնք պիտի ծլին եթէ վերցնես
անոնց վրայէն անպատահութեանդ եւ վա-
րանոտութեանդ խեղդիչ ճնշումը: Նախ եւ
առաջ զքեզ կապտող, կաշկանդող զգա-
ցումներուն եւ խորհուրդներուն շղթանե-
րէն պէտք է ինքզինքդ ազատես: Այսչափը
ընելէդ վերջ ընդունակ պիտի ըլլաս շին-
ուելու այնպէս ինչպէս որ կ'ուզես շինուիլ:
Զորրորդ — կրօնական զգացումներդ
մշակէ:

Ընդհանրապէս անկրօն մարդը աննկա-
րագիր ալ կ'ըլլայ: Բարեպաշտիկ, անկեղծ
զգացումներն են այն ակն ուրկէ մաքուր եւ
պատուական նկարագիր մը կը բղխի:
Մարդ մը որ Աստուծոյ հետ յարաբերու-
թեան մէջ է, կը մշակէ իր մէջ այնպիսի
յատկութիւններ որոնք՝ իր մարդոց հետ
ունեցած յարաբերութեաններն ալ աստուա-
ծաբոյր կ'ընեն: Եւ վերջապէս, նկարագիր
ունենալ կը նշանակէ Աստուծոյ համը իր
ունենալ, եւ զայն մարդկային յարաբերու-
թիւններու մէջ արտաբուրելու կարողու-
թիւնը ունենալ:

Կրօնքը կեանքի մէջ ապրիլ, նկարագիր
ունենալ ըսել է: Յիսուսի նկարագրին
զաղտնիքը այդ էր: Աստուծոյ հետ իր յա-
րաբերութիւնը յայտնի եղաւ մարդոց հետ
իր յարաբերութեանը մէջ: Մարդը՝ մարդոց
հետ Աստուծոյ պէս վերաբերուեցաւ: Մենք
ալ իբրեւ մարդիկ որքան շատ յարաբերինք
Աստուծոյ հետ նոյնքան աւելի աստուածա-
յին վարմունք պիտի ունենանք մարդոց
հանդէպ:

Կրօնքը, ուրեմն, նկարագրի հիմն է:
Կրօնք մշակէ մէջդ եւ նկարագրիդ հիմը
դրած կ'ըլլաս այնքան հաստատուն հիման
մը վրայ որքան հաստատուն հիման մը
վրայ կը դնէ շքեղ պալատ մը՝ անոր իմաս-
տուն ճարտարապետը:

ՎՍՏԱՀՈՒԹԵԱՆ ՍՓՈՓԱՆԲԸ

«Ախ, այս ի՞նչ անվտանգելի աշխարհ է. որո՞ւ վստահիմ, ի՞նչ ընեմ»:

Ունեցած չե՞ս վայրկեաններ երբ այս յուսահատ բողոքը ըրիր աշխարհի դէմ: Տարակոյս չ'կայ թէ ունեցած ես ատանկ վայրկեաններ:

Յուսահատութեան եւ ընկճումի եւ ո'չ մէկ վայրկեան աւելի դառն է քան այն վայրկեանը յորում հոգիդ կը ցանկայ իր մաշեցնող, կրծող հոգը, վիշտը, անձկութիւնը վստահիլ վստահելի մէկու մը, եւ այդ վստահելի մէկը չի գտներ:

Որո՞նք ամէնէն աւելի յուսահատութեան ենթակայ են: Անո՞նք որ շատ հոգ, վիշտ եւ անձկութի՞ւն ունին: Ո՛չ. անո՞նք յաւէտ՝ որոնք իրենց հոգին, վշտին, անձկութեանց ծանր բեռան տակ առանձին կը ճնշուին, անո՞նք որ վստահելի բարեկամ մը չ'ունին, անո՞նք որ վստահութեան սփռփաւքը չեն վայելեր:

Հոգեր, վշտեր, անձկութիւններ կեան-

քի մասերն են. առանց ատոնց կեանքը կեանք չէ, եւ կամ կեանքը մեր գիտցած, սովորած, այս մոլորակին յատուկ կեանքը չէ: Կեանքի երջանկութիւնը չի կայանար հոգերու, վշտերու, անձկութիւններու բացակայութեան մէջ: Եւ ոչ ալ կեանքի նպատակն է բառնալ զանոնք, զի այդ կարելի չէ: Վա՛յ այն յիմարին որ այդ ակնկալութեամբ եւ նպատակաւ կ'ապրի կեանքը, զի չարաչար պիտի յուսախարուի:

Կեանքը բազմատարր խառնուրդ մըն է: Իրա՛ւ, շատ ծիծաղ կայ մէջը, բայց ոչ նուազ՝ արցունք: Կը ծիծաղի՞ս. Աստուած ողորմի եւ ծիծաղդ անմոայլ պահէ միշտ. բայց եթէ դեռ չես արտասուած, վերջապէս պիտի արտասուես: Գիտցած եղիր սակայն թէ կեանքի միւս բաղկացուցիչ տարրը — արցունքը — ուշ կամ կանուխ քեզի ալ պիտի զգացնէ իր դառնութիւնը: Պատրաստ եղիր. հոգ, վիշտ, անձկութիւն պիտի ունենաս եթէ տակաւին չես ունեցած, անխուսափելիօրէն:

Ծովը ինկողը կը թրջի: Ամէնքս ալ՝ ցորչափ այս կեանքը կ'ապրինք՝ ծովու մը մէջ ենք — հոգերու, վշտերու, անձկու-

թիւններու ծովու մը մէջ. անոնցմէ գեր-
ծանուած՝ իրերու բնութեամբը, կամ պա-
րագայից բերամբը, անկարելի է:

Արդ, ի՞նչ կրնանք ընել: Միւս կողմէ,
թէեւ ծովու մը մէջ՝ այլ չենք ուզեր ընկղմ-
միլ, կորսուիլ: Մեր ապրելու կամեցողու-
թիւնը կ'ստիպէ գմեղ կերպով մը տատա-
նած մնալ ջուրերու երեսը որպէսզի, երբ
կիսովին ընկղմած ենք, տակաւին կարե-
նանք մեր գլխուն վրայ տարածուող երկըն-
քի կապոյտ գմբէթը տեսնել ու սիրտ առ-
նել, քաջալերուիլ, յուսադրուիլ:

Սաչափը որոշ է թէ այս ծովէն դուրս չես
կրնար ելլել ցորչափ կ'ապրիս. ճար չկայ.
կամ պիտի ընկղմիս կամ պիտի տատանիս:
Բայց պիտի ուզէի՞ր ընկղմիլ: Ձեռք կարծեր:
Ուրեմն ինչպէ՞ս կրնաս տատանած մնալ
ջուրերուն երեսը: Պարզապէս կառչելով
կոճղի մը որ անընկղմելի է: Կեանքի նպա-
տակը ծովէն դուրս ելլել չէ: Կեանքը ցա-
մաք չ'ունի, որ դուրս ելլել կարելի ըլլար:
Կեանքի նպատակը տատանեալ մնալու կա-
րելիութիւնը գտնելն է: Ու երջանիկ կեան-
քը այն է որ հոգերու, վշտերու, անձկու-
թիւններու անեզր ծովուն վրայ տատանած

կը մնայ ամուր կառչած ըլլալով անընկղմ-
մելի կոճղի մը:

Ու մեզ տատանեցնող կոճղն է վստա-
հութիւնը—հաւատքը, եթէ կամիս— մէկու
մը որ վստահելի է, որ հաւատքի արժա-
նի է:

Եթէ քու շրջանակիդ մէջէն կրնաս գտ-
նել վստահելի մէկը, աղէ՛կ: Անկէ քաղած
սփոփանքդ մեծ պիտի ըլլայ: Վստահու-
թեամբ՝ հոգերուդ, վշտերուդ, անձկութիւն-
ներուդ քանակը չես կրնար փոխել. եթէ
շատ են, վստահիս ալ, չի վստահիս ալ, շա-
տը շատ կը մնայ: Սակայն, վստահութեամբ
հոգերուդ, վշտերուդ, անձկութիւններուդ
բնութիւնը կրնաս փոխել: Երբ բարեկամիդ
վստահիս, անոր համակրութեամբը բեռնե-
րուդ ծանրութիւնը նոյնը մնալով հանդերձ,
անոնց ճնշումը նուազ կ'զգաս: Կեանքը
արտաքին երեւոյթներու խնդիր մը չէ, այլ
խնդիր է ենթակայական վիճակի մը՝ որ ի
յայտ կուգայ այդ երեւոյթներուն ազդեցու-
թեանց կամ ներգործութեանց տակ: Ինծի
համար կենսական խնդիրը վրաս դրուած
կամ դրուելիք բեռներուն ծանրութեան
չափը չէ, այլ անոնց ճնշման ներքեւ իմ

ունեցած կամ ունենալիք ենթակայական
զգացումիս տեսակն է: Հակառակ բեռնե-
րու ծանրութեան կրնամ ես թեթեւ զգալ,
ու երբ թեթեւ կ'զգամ՝ կրած բեռներս խ-
կապէս ծանր եղեր են կամ ոչ, հոգ չեմ
ընէր: Կեանքի առեղծուածներէն մէկն այ-
սա է թէ թեթեւ բեռան մը տակ ֆլմող
ծանրութիւն կրնանք զգալ, իսկ ծանր բե-
ռան մը տակ ալ՝ փետուրի չափ թեթեւ:

Այո՛, վստահէ մարդ բարեկամիդ եթէ
ունիս վստահելի բարեկամ մը: Այդ վստա-
հութեան սփոփանքը մեծ է, ու փորձա-
ռուն միայն զիտէ անոր արժէքին մեծու-
թիւնը:

Բայց կը պատահի որ այս մեծ աշխար-
հին մէջ ինքզինքդ այնքան առանձին զգաս
որքան պիտի զգայիր Սահարայի խորերը:
Բազմութեան մէջ մենութի՛ւն — ի՛նչ ա-
հաւոր է այդ մենութիւնը: Մարդերու
բանակի մը մէջ շարժիլ օրական տասնեւ-
ութը ժամ եւ վայրկեան մը իսկ չի վայելել
վստահելի հոգիի մը մտերմութեան ցան-
կալի սփոփանքը — ի՛նչ տաժանելի բան-
տարկութիւն է:

Շա՛տ աղէկ: Բայց կրնայ պատահիլ որ

մարդոց մէջ կեանքդ առանձին ըլլայ,
այսինքն անբարեկամ ըլլաս, չ'ունենաս
վստահելի մէկը որուն կարենաս կառչիլ,
ինչպէս ըսի, ինքզինքդ ընկղմումէ զերծ
պահելու համար՝ հոգերուդ, վշտերուդ,
անձկութիւններուդ ծովուն մէջ: Այս պա-
րագային ի՛նչ ընելու ես:

Ահա թէ ի՛նչ:

Կայ մէկը որ ոեւէ մարդէ աւելի վըս-
տահելի բարեկամ է մարդոց: Աստուած է
այդ ամենավստահելի բարեկամը մարդոց,
եւ կամ, Քրիստոս, որ է Աստուծոյ կատար-
եալ յայտնութիւնը: Այս բարեկամը գտնե-
լու համար աչքիդ, ականջիդ մի՛ վստահիր,
այլ՝ հոգիիդ, «վեցերորդ զգայարանքիդ»:
Անո՛ր զնա հոգիովդ՝ առանձնութեան, յու-
սահատութեան վայրկեաններուդ: Անո՛ր
վստահէ, անո՛ր վրայ ինկիր, կառչէ՛ անոր
եւ տես թէ կը թեթեւնա՞ս թէ ո՛չ, կը
տատանի՞ս թէ ո՛չ: Եթէ բարեկամի մը
վստահութեան մէջ սփոփանք կայ, Աստու-
ծոյ բարեկամութեան վստահութեան մէջ
սփոփանքը բացարձակ է, եւ առատ, եւ
անսպառ: Եթէ կեանքը երջանիկ պիտի
ըլլայ, ընդ միշտ տատանեալ պահելով

զայն, այդ երջանկութիւնը կրնայ ապահովուիլ Աստուծոյ բարեկամութեան վստահելով, կառչելով:

Այս այսպէս է: Տեսական, փիլիսոփայական հակաճառութիւն այս մասին ինծի անընդունելի է մինչեւ որ այս վկայութեան ճշմարտութիւնը հերքել ձգտող փաստերը անձնական փորձառութեան վրայ հիմնուած չ'ըլլան:

Ուրեմն փորձէ՛ եւ ապա փաստէ՛:

ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՈՒՆԲԸ

«Բարեկամութիւնը», իբրեւ նիւթ խօսքի եւ գրչի, այնքան հին է որքան մարդկային կեանքը: Սուրբ Գիրքը տիպար բարեկամութեանց պատկերներ կը պարունակէ: Դաւիթի եւ Յովնաթանի բարեկամութիւնը այդ պատկերներէն ամէնէն աչքառուն կրնայ համարուիլ: Առակաց Գրքին մէջ բարեկամութեան մասին գրուած շատ մը առածային, կուռ խորհուրդներու կը հանդիպինք: Յունական դպրութիւնը ճոխ է բարեկամութեան մասին ընտիր գրուածներով: Պլատոնի Տրամախօսութիւններուն ամէնէն բեղմնաւոր նիւթերէն մէկը բարեկամութիւնն է: Հոովմայեցի մատենագիրներէն՝ Կիկերոն՝ բարեկամութիւնը իր գլըքերէն մէկուն նիւթը ըրած է: Պէյքըն, Անգլիացի իմաստասէրը, զոհար գրուածք մը ունի բարեկամութեան վրայ: Անոնք որ քիչ շատ հմուտ են ամերիկեան լաւագոյն եւ մնայուն գրականութեան անպատճառ կարդացած ըլլալու են, ի միջի այլոց, է. մըրսընի «Բարեկամութիւնը»:

Բարեկամութեան վրայ ոչ մէկ գերփ
կամ գրութիւն, զոր ես կարդացած եմ, ա-
ւելի ներշնչիչ ու լուսաբանիչ գտած եմ
սակայն քան ապրող հեղինակի մը — Հիւ
Պլէքի — «Բարեկամութիւն» անուն հատո-
րիկը: Դեռ պատանի մըն էի երբ կրկին ու
կրկին կարդացի զայն յուզմամբ եւ հիա-
ցումով: Բարեկամութեան ընդունակութիւն
կամ կարողութիւն ունեցող ոեւէ մէկը շատ
պիտի սիրէ ու գնահատէ այդ գիրքը:

Երբ այս տողերը կը գրեմ բարեկամու-
թեան վրայ կարդացածներէս եւ ոչ մէկին
տպաւորութեան տակ կը գտնուիմ: Այդ
նիւթին վրայ տարիներէ ի վեր կարդալէ
զադրած եմ: Այլեւս բարեկամութեան մա-
սին զաղափարներու ներշնչման աղբիւրս
ոչ եւս անկենդան գիրքն կամ խօսքն է այլ
բուն իսկ կենդանի բարեկամը — մարդը:

Պարզապէս անձնական դիտողութիւն-
ներուս եւ փորձառութիւններուս վրայ հիմ-
նուելով կը փափաքիմ քանի մը տողերու
մէջ բացատրել թէ տեւական եւ կատար-
եալ բարեկամութեան հիմունքը ի՞նչ են:

Անսէր բարեկամութիւն անկարելի եւ
անըմբռնելի իրողութիւն մըն է, եւ սակայն

բարեկամութեան շէնքը կրող հիմունքը
սէր է: Յոյզոտ բարեկամութիւնը բարե-
կամութիւն է: Սէրը բոց մըն է. շուտով
կը շիջանի: Բարեկամութեան շաղախը
սէր է: Լոկ սէրը բաղակցական ուժ է՝ ունի
փխրուն կամ լոյծ յատկութիւն ունի: Սիրա-
հարութիւն եւ բարեկամութիւն իրարու հա-
կանիշ բացատրութիւններ են յաւէտ քան
հոմանիշ բացատրութիւններ: Բարեկամու-
թիւն մշակելու միջոցը միայն սիրելը է:
Ձեռ կրնար ատելով բարեկամ շահիլ եւ
սակայն չեւ ալ կրնար լոկ սիրելով բարե-
կամ պահել ընդ երկար: Սոսկ սիրով
սկսուած եւ սիրով սնուցուած բարեկամու-
թեանց կեանքը կարճ է:

Եւ ոչ ալ զաղափարներու, համոզումնե-
րու ներդաշնակութիւնը կամ համաձայնու-
թիւնը անհրաժեշտ պայման է բարեկամու-
թեան հաստատման եւ տեւականութեան:
Ընդհակառակը, զաղափարներու եւ համո-
զումներու տարբերութիւնը յաճախ աւելի
հզօր եւ անխզելի կապերով իրարու կը
կապէ երկու հոգիներ: Գաղափարներու եւ
համոզմանց տարբերութիւնը բաղխման,
վէճ ու վէճի վտանգ չի սպառնար երկու

բարեկամներու միջեւ, հապա, երբ փոխադարձ յարգանք կայ, բարոյապէս, իմացականապէս, զիրար լրացնող թանկագին առաւելութիւն մը կը հանդիսանայ ան: Ինչպէս որ աւագը կիրին հետ խառնուելով կը շաղախուի, նմանապէս ալ գաղափարով եւ համոզումով իրարմէ տարբերող հոգիներ իրարու կը յարին բարեկամութեամբ: Սկզբունքներու եւ գաղափարականներու նոյնութիւն կամ նմանութիւնը բարեկամութեան կենսական պայմաններէն մէկն է, այլ ո՛չ թէ գաղափարներու եւ համոզումներու նոյնութիւն կամ նմանութիւնը: Ան որ գաղափարակիցներ կը փնտռէ որպէս զի կարենայ անոնց հետ բարեկամութիւն հաստատել, բարեկամութեան հիմունքը կազմող պայմաններուն մասին իր միամտութիւնը կը յայտնէ: Իմ լաւագոյն բարեկամներս չեն անոնք որ ինծի գաղափարակից կամ համոզակից են: Բարեկամութեան այս առեղծուածային հանգամանքը բարեկամութեան փառքն է ահա:

Բարեկամութեան ժայռանման հիմունքը կը կազմեն փոխադարձ յարգանք, եւ առաւելապէս իրարու նկարագրի վրայ վստա-

հուծիւն: Որքան ատեն որ կրնամ մարդ մը յարգել, կրնամ նաեւ անոր հետ բարեկամանալ եւ բարեկամ մնալ: Երբ յարգանքս պակսի — սէրս մնայ կամ ոչ — բարեկամութիւնս կը վերջանայ:

Բարեկամներս նախ՝ կը յարգեմ, ապա՝ կը սիրեմ: Սիրել աւելի դիւրին է քան յարգել: Սիրոյ մէջ միշտ ղատողութիւն, տրամաբանութիւն չ'կայ. յարգանքի մէջ սակայն կայ: Սէրը սիրողին անծին կը պատկանի. յարգանքը յարգուողին: Սէրը իբրեւ բնագղ մը ոչ սիրողին եւ ոչ ալ սիրողին մէջ առաքինութեան ապացոյց է անհրաժեշտօրէն: Յարգանքը, միւս կողմէ, երկուստեք զրական առաքինութիւն կ'ենթադրէ: Սիրոյ բնագղը միշտ արժէք մը չի փնտռեր իբրեւ իրեն առարկայ: Սակայն, յարգանք իմ մէջս՝ հանդէպ բարեկամիս պէտք է նշանակէ աներկբայելի արժէք մը անոր մէջ:

Ունիմ քանի մը բարեկամութիւններ ուրոնք փոխադարձ յարգանքի եւ իրարու նկարագրի հանդէպ երկուստեք տածուած վստահութեան յաւիտեական հիմերուն վրայ հաստատուած են: Ես գիտեմ թէ ա-

նոնք արտաքնապէս սէր յայտնեն կամ ոչ, ներքնապէս, խորապէս կը սիրեն զիս: Կը պատահի որ զիրար չի տեսնենք կամ իրարմէ չի լսենք ամիսներով: Բայց չէ. մենք կը շարունակենք փոխադարձաբար վստահ ըլլալ թէ իրարու մասին հոգ եւ խորհուրդ ունինք եւ թէ, ի հարկին, իրարու համար մինչեւ մահ ամէն զոհողութիւն ընելու պատրաստ ենք: Ես իմ բարեկամիս վեհանձնութեանը, անկեղծութեանը, հաւատարմութեանը, բացարձակ պարկեշտութեանը մասին վստահ եմ. ոչ արտաքին երեւոյթներ եւ ոչ ալ օտար վկայութիւններ կրնան այդ իմ վստահութիւնս խախտել:

Բարեկամս միշտ զիս չի գովեր, յաճախ կը յանդիմանէ, երբեմն պաղ կը վարուի հետս, բայց ոչ մէկ պարագայի վստահութիւնս վրայէն կը վերցնեմ: Անոր բարեկամն եմ վստահելով անոր նկարագրին: Ես գիտեմ թէ այդ նկարագրէն կը յորդեն այն բոլոր տարրերը որոնք բարեկամութիւնը կը շինեն:

Ինչո՞ւ համար շատ մը բարեկամութիւններ կը փլչին շուտով: Որովհետեւ անոնց հիմերը ծանծաղ են — արտաքին զգուանք,

տեսակ մը մուրացիկ եւ շահախնդիր սէր, կանացի, յոյզոտ վերաբերմունք: Ո՛րքան բարեկամութիւններ վերջացած են լոկ բարեւի մը ակամայ զանցառութեամբը, օրինակի համար:

Բարեկամ պիտի ըլլաս. զիմացինիդ նկարագիրը հասկցիր. ատո՛ր վրայ հիմնէ բարեկամութիւնդ եւ ա՛լ մի թողուր որ չարակամ վկայութիւններ, զրոյցներ, անակընկալ դէպքեր խախտեն վստահութիւնդ անոր նկարագրին մասին: Նկարագրի վստահութեան վրայ հաստատուած բարեկամութիւնը յաւիտենական է: Ատկէ տարբեր հիմի վրայ դրուած բարեկամութիւն մը չի կրնար երկար ապրիլ:

Լ Ա Ի Ա Տ Ե Ս Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Աշխարհը գէշ է, բայց գէշ կ'երեւի երբ յոռետես աչքերով դիտուի: Այն անմիջական միջավայրը որուն մէջ կ'ապրիս, դունի քնքը կը շինես: Յոռետեսը կ'ապրի անհանդուրժելի միջավայրի մը մէջ, որովհետեւ, շնորհիւ իր յոռետեսութեան, բնականօրէն հանդուրժելի միջավայր մը կամայաբար, թերեւս սակայն անդիտակցաբար, անհանդուրժելի միջավայրի մը կը վերածէ:

Ընդհանրապէս խօսելով, իրերը, աշխարհը պատասխանատու չեն, մարդիկ իրենք են պատասխանատուն իրենց երջանկութեան կամ ապերջանկութեան: Անոնք որ աշխարհի հանդէպ կրաւորական դիրք մ'ունին յոռետեսութեան ենթակայ են, իսկ անոնք որ, ընդհակառակն, աշխարհարհի հանդէպ անկախ կամ դրական կամ ներգործական դիրք մը կը բռնեն՝ ընդհանրապէս լաւատես կ'ըլլան:

Միտքս պարզելու համար սանկ բացատրութիւն մը գործածեմ: Մեր իսկական

երջանկութեան հարիւրին 20-ը աշխարհին կը պարտինք, իսկ 80-ը՝ բուն իսկ մեզի, այսինքն մեր տեսակէտին, մեր կեանքի փիլիսոփայութեան, կամ զգալու, խորհելու կերպին, կամ ենթակայական ներգործութեանց: Անոնք որ իրենց երջանկութիւնը առաւելագոյն համեմատութեամբ կ'ակնկալեն լաշխարհէն եւ յուսախաբ կ'ըլլան — ու անխոստափելիօրէն ալ կ'ըլլան — բնականաբար յոռետեսութեան կը մատնուին: Իմաստուն մարդը լաւատես կ'ըլլայ, զի աշխարհէն կ'ակնկալէ եւ կ'ընդունի միայն այն համեմատութեամբ երջանկութիւն ինչ համեմատութեամբ որ ան կարող է տալու: Աշխարհը քու երջանկութեանդ հարիւրին 20-ը կրնայ տալ, ատկէ աւելի մի՛ ակնկալեր անկէ: Երջանկութեանդ բուն դրամադուլսը քու մէջդ փնտռէ:

Ո՛վ յոռետես, ի՞նչու կ'անիծես աշխարհը: Օրհնեալ է աշխարհի ստեղծագործութիւնը եւ անոր Ստեղծիչը, որ կը ծրագրէ, կը գործէ բարի կամեցողութեամբ մը եւ բարի նպատակի մը համար: Շատ շատ քու ծնած օրդ կրնաս անիծել, բայց անձէդ անդին մի՛ անցնիր, աշխարհին մի՛ դպիր, այդ

նոյն աշխարհը ինծի համար ալ է, միւսին համար ալ, եւ քեզմէ դատ շատերու համար ալ. ու մենք աշխարհը անիծելու չափ դանդատ կամ դժգոհանք չ'ունինք անոր դէմ: Հարկաւ չ'ունիք. ինչո՞ւ ունենաք. «աղերսիդ չոր, տոպրակնիդ նոր» — այսպէս պիտի բացադանչես, չէ՞: Բայց ի՞նչ գիտես թէ քեզմէ դուրս, քու շուրջդ մարդիկը երջանիկ են, կամ գէթ քեզի պէս աշխարհի դէմ քէն չ'ունին, որովհետեւ «աղերսին չոր, տոպրակնին նոր է»: Մենք երջանիկ ենք թէեւ աղերսիս Թաց է եւ տոպրակնիս ալ՝ ծակ, որովհետեւ մեր երջանկութիւնը — գէթ հարիւրին 80 համեմատութեամբ — ո'չ աղին չորութենէն կամ թացութենէն կախում ունի եւ ո'չ ալ տոպրակին նորութենէն կամ հնութենէն: «Խենդը օրը օրը բեր է. խելօքն սպասեր է որ օրը գայ», կ'ըսէ առածը: Քիչ մը խենդ եղիք, չ'ըլլա՞ր, որ սա մէկ օրդ վայելես: Իմաստունին խնդրութիւնը՝ իր լաւատեսութիւնն է: Յոռետեսին «օրը» երբէք չի գար: Իսկ յոռետեսին իմաստութիւնը՝ իր խնդրութիւնն է:

Յոռետեսները աշխարհին օգուտ չ'ունին: Լաւատեսները թէ՛ կը շահին աշխար-

հէն եւ թէ՛ կը շահեցնեն անոր: Յոռետեսները ո'չ կը շահին անկէ եւ ո'չ ալ կը շահեցնեն անոր: Լաւատեսները կը յուսան, կը հաւատան. եւ միայն յուսացողներն ու հաւատացողները կը գործեն, կը շարժին, եւ աշխարհը կը յառաջդիմէ դէպի լաւագոյնը, բարձրագոյնը, դէպի յուսացուածը, հաւատացուածը՝ շնորհիւ այս գործօն, շարժուն եւ շարժիչ հոգիներուն:

Այս աշխարհը երկու երես ունի — մէկը սեւ է, միւսը՝ ճերմակ: Ըստ կամս, աշխարհին կամ սեւ երեսը կը տեսնես եւ կամ ճերմակ երեսը: Ինչո՞ւ կը դանդաւորս մարդոց դէմ, քաղաքիդ դէմ, ազգիդ դէմ, երկրիդ դէմ: Մարդիկ ի՞նչ բերն քեզի — չարի՞ք: Մի մոռնար բարիք ընող մարդը: Դուն ի՞նչ բրած ես: Ամէն մարդ չարագործ չ'ըլլար, որովհետեւ մէկը, երկուքը, տասը, հարիւրը, հազարը չարիք կը գործեն: Աշխարհի վրայ երկիւղիտէն աւելի մարդ կայ:

Արդեօք դո՞ւն ալ անոնցմէ մէկն ես որ ուր որ նստին, ելլեն՝ քաղաքնին կը վայեն իբրեւ դժոխք: Խեղճ մարդ, քեզի ո՞վ ըսաւ որ ողջ հոգիդ դժոխքի կրակնե-

րուն այդքան մօտեցնես: Այս քաղաքին մէջ դժոխք մը կայ. անանկ կ'ըսեն քեզի պէս խորհողները. կը հաւատամ թէ կայ: Բայց այս քաղաքին երկինքը գիտեմ ես. դուն ալ գիտե՞ս: Փնտռածդ կը գտնես: Եթէ այդքան անհանգիստ ես դժոխքիդ մէջ, երկինք մը ինչո՞ւ չես փնտռեր, երկինք մը ինչո՞ւ չես ստեղծեր:

Լաւատեսները ազգի մը յոյսն են: Յոռետեսները լոկ ամպեր են, որոնք ազգային յուսոյ արեւը կը խափանեն եւ հորիզոնը կը մթազնեն: Լաւատեսները այդ հորիզոնը արեւի պէս կը լուսաւորեն: Մ'ուրթ օրերու մէջ մանաւանդ արեւ կ'ուզենք մենք: Հակառակ յուսոյ կ'ուզենք յուսալ: Կ'ուզենք յուսալ, զի յոյսը կեանք է. եւ մենք կ'ուզենք ապրիլ իբրեւ ազգ, իբրեւ անհատ: Յոռետեսները շատ շատ իրենք զիրենք կը մեռցնեն, բայց ոչ թէ՛ ազգը: Ազգը պիտի ապրի. ու լաւատեսները, յուսացողները պիտի ապրեցնեն զայն:

Այսպէս երբ հայրենասիրութիւնը տարրալուծուի, մէջը մեծ համեմատութեամբ յոյս կամ լաւատեսութիւն պիտի գտնուի: Հայրենասիրութեան պայմանն է լաւատեսութիւնը:

Ո՛չ միայն հայրենասիրութիւնը՝ հապանաեւ աստուածասիրութիւնը երբ տարրալուծուի, նմանապէս մէջը մեծ համեմատութեամբ լաւատեսութիւն պիտի գտնուի: Աստուած բարի է եւ բարի գործերու մէջ կը յայտնուի: Լաւատեսը բարի գործերը կը տեսէ, կը գնահատէ, հետեւաբար եւ լաւատեսը կրնայ ճանչնալ եւ սիրել բարի Աստուած մը: Յոռետեսին անծանօթ է բարի Աստուածը: Յոռետեսին աստուածը սատանան է, եւ զայն ալ չի սիրեր:

Քրիստոնէութիւնը էապէս լաւատես կը ըօնք մըն է, կամ գէթ մէկ իմաստով, լաւատեսութեան, յուսոյ, հաւատքի փորձառութեան գիտակցութիւնն եւ անոր արտայայտութիւնն է: Յոռետեսը, հակառակ իր դաւանանքին եւ ծէսին, քրիստոնեայ չէ: Քրիստոնէութիւն եւ յոռետեսութիւն իրարու հետ անհաշտ իրողութիւններ են: Ամէն լաւատես անհրաժեշտօրէն քրիստոնեայ չէ. բայց քրիստոնեան միշտ լաւատես է:

Յիսուս չար մարդկութեան վրայ յոյս դրաւ: Յուսացող, հաւատացող Յիսուսը կրնար մարդկութիւնը փրկել: Յիսուսի խաչելութիւնը անոր լաւատեսութեան ամէնէն

խորագրեցիկ եւ տրամաթիք խորհրդանշանը համարելու ենք: Մահը՝ կեանքի, յաւիտենական կեանքի, յոյսն է: Կրօնական լաւատեսութիւնը մահէն անդին կեանք կը տեսնէ: Յոռետեսը միայն քառասուն տարի կ'ապրի, կամ յիսուն, կամ շատ շատ «գօրութիւնով ութսուն տարի»: Լաւատեսը անմահ է:

Քրիստոնեայ եղի՛ր լաւատես ապրելու համար: Այս կեանքիդ շահը կը պահանջէ որ լաւատես ըլլաս, ու քրիստոնեայ ըլլալով կրնաս լաւագոյնս եւ հեշտագոյնս գոհացնել այդ պահանջը:

Կ Ե Ա Ն Ք Ի Ա Ն Ս Տ Ո Ւ Գ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ը

Կեանքը անստոյգ է: Այսօր կանք, վաղը կրնանք գոյութենէ դադարիլ: Ո՛չ մէկ արտաքին ֆիզիքական պայման կրնայ կեանքը, նոյն իսկ ամենակարճ ժամանակի մը համար, ստոյգ ընծայել կամ պահել: Ամէնէն առողջ մարդուն կեանքը ստուգութեան ո՛չ մէկ երաշխիք ունի: Ամէնէն առողջ մարդը կրնայ յանկարծ, անակնկալ պատճառաւ մը մեռնիլ: Հաւանականութիւնները միայն ժխտական չեն: Առողջ մարդ մը կրնայ նաեւ երկար ապրիլ, ու բանաւոր է յուսալ թէ երկար ալ պիտի ապրի: Ո՛չ մէկ եւ ո՛չ ալ միւս հաւանականութիւնը երաշխաւորելի է սակայն, երկուքն ալ անստոյգ են:

Կեանքի անստուգութեան գիտակցութիւնը շատ աւելի խորունկ ու յստակ կ'ըլլայ գինուորի մը մէջ՝ պատերազմի դաշտին վրայ՝ քան կեանքի սովորական պայմաններուն տակ ապրող անհատի մը մէջ: Մարդ բաղդատմամբ ներկային մէջ կ'ապ-

րի իր բոլոր գիտակից շահագրգռութիւններովը. եւ ներկային մէջ ապրող մարդը չի կրնար, մինչեւ որ կամաւոր ճիգ մը չ'ընէ, վաղուան կեանքին անստուգութեան իրականութիւնը ըստ արժանւոյն գնահատել:

Երբոր լըջօրէն խորհինք, մանաւանդ կեանքը նկատենք մեր անձէն դուրս մեր շուրջը ապրողներուն մէջ եւս, այն ատեն պիտի ըմբռնենք կեանքի անստուգութեան տխուր իրականութիւնը:

Պատերազմի դաշտին վրայ ապրող զինուորին կեանքը չէ միայն անստոյգ: Խաղաղութեան մէջ ապրողներու իւրաքանչիւրին կեանքն ալ նոյնքան անստոյգ է: Մեզմէ ամէն մէկն ալ իր անձին մէջ եւ անկէ դուրս տեսակ մը պատերազմի մէջ է շարունակ: Ու միայն բարոյական ոյժերու դէմ պատերազմներ չենք մղեր, այլ պատերազմ կը մղենք նաեւ ֆիզիքական ոյժերու դէմ, որոնք մեր անձէն դուրս կը գործեն: Անակնկալ փորձանքներ, արկածներ, ախտաւորման կարելիութիւններ մեր կեանքը շարունակ վտանգաւոր դրութեան կ'ենթարկեն: Աչալուրջ հսկելու ստիպողութեան տակ ենք: Այսուամենայնիւ որքան

ալ աչալուրջ հսկենք, տակաւին չենք կըրնար բացարձակապէս ապահով զգալ:

Կան երկու բացարձակ իրողութիւններ, որոնցմէ մէկն է կեանքը, միւսը՝ Մահը: Այս երկու բացարձակ իրողութեանց միջեւ մէկ տարբերութիւն կայ: Մինչդեռ մահը ստոյգ է, կեանքը անստոյգ է:

Կեանքի անստուգութիւնը շատ գեղեցիկ նմանողութիւններով բացատրուած է Սուրբ Գրքին մէջ: Կեանքը նմանցուած է «երազի» մը, «հովի», ծլող ու խամրող «ծաղիկի» մը կամ «խոտի», «շոգիի», «հովիւի վրանին» որ օր մը կը տեսնուի տեղ մը եւ յաջորդ օրը անհետացած կ'ըլլայ, «պատմուած պատմութեան» մը, որ շուտով կը մոռցուի, եւ այլն, եւ այլն:

Որովհետեւ կեանքը անստոյգ է, հետեւաբար նաեւ Թանկագին է: Ուրեմն, այսօրուան կարելիութիւնները, կարողութիւնները, պատենութիւնները գործածելու իմաստութիւնը ունեցիր: Վաղուան կեանքիդ հիմը այսօր պիտի դնես: Վաղը շահելիք չ'ունիս: Ինչ որ պիտի շահիս, պատիւ, դրամ, համակրութիւն եւ այլն, այսօր պիտի շահիս: Եթէ այսօր պատուաւոր մարդ ես,

վաղը — ապրիս կամ ոչ — պիտի ճանչցուի պատիւը: Եթէ այսօր անպատուութիւն գործես եւ վաղուան սպասես պատիւը վերահաստատելու համար, կրնայ պատահիլ որ այդ պատեհութիւնը երբէք չ'ունենաս. կրնայ պատահիլ որ վաղը մեռնիս, ու անպատիւ մեռնիս: Այսօրուան պատիւը վաղուան ալ կը պատկանի. այսօրուան անպատուութիւնը վաղուան ալ անպատուութիւնը պիտի ըլլայ:

Իր «օրերը համբել» գիտցողը իմաստուն համարուած է: Եւ «օրերը համբել» կը նշանակէ կեանքը տնտեսել: Բոլ ոյժերդ, քու կարելիութիւններդ, քու պատեհութիւններդ կը գործածե՞ս այն չափով որով իմաստուն մարդ մը պիտի գործածէր: Այսօրը ի՞նչպէս պիտի ապրէիր, եթէ գիտնայիր թէ վաղը պիտի մեռնիս: Այսօրը այնպէս ապրէ իբր թէ վաղը ստուգապէս պիտի մեռնիս:

Ես մեռնիլ չեմ ուզեր: Ո՞վ կ'ուզէ: Չէ թէ որ կեանքը կը սիրեմ ու մահէն կը սոսկամ, այլ որովհետեւ կեանքը գործելու, ծառայելու, մտքով, հոգիով զարգանալու եւ զարգացնելու պատեհութիւն մը կը սեպեմ, եւ

ատոնք ընելը կը սիրեմ: Ապրիլ կ'ուզեմ, որովհետեւ ունիմ կեանքի նպատակ մը, ծրագիր մը, զոր կը նկրտիմ բուն կիրքովի գլուխ հանել: Մահն է կեանքիս խարազանը որ զիս յառաջ կը մղէ, առանց թոյլ տալու որ դանդաղիմ կամ դեղւելիմ: Ճամբուն վրայ վաղը կրնամ մեռնիլ, ուստի կը գործածեմ այսօրուան կեանքի պատեհութիւնս՝ քալելու այնքան ճամբայ որքան որ կարելի է, աճելու, օգնելու, բարեկարգուելու եւ բարեկարգելու, վերջապէս այնպէս մը ապրելու իբր թէ սոսկ մէկ օր ունեցած ըլլայի ամբողջ կեանքի մը ծրագիրը իրագործելու համար:

Կեանքի անստուգութիւնը ամէնէն խորունկ պատճառներէն մէկն է որ կը ստիպէ զմեզ յարաբերութիւն ստեղծել Հոգիի մը հետ որ տիեզերքի բոլոր ստուգութեանց եւ անստուգութեանց ետեւը գործող կամքն է: Բնագլխամբ կախեալ կ'զգանք Հոգիէ մը որ բոլոր անստուգութեանց մէջ կրնայ յոյս ներշնչել, ոյժ ու կորով հայթայթել մեզի, առաջնորդել եւ խանդավառել զմեզ:

Եթէ հաւատքի բոլոր հիմերս կորսնցնէի, եւ սակայն կեանքիս անստուգութեան դի-

տակցութիւնը պահէի, Աստուծոյ կառ-
չած պիտի մնայի: Ճար չ'կայ: Ովկիանոսի
մը փոթորկալից ալիքներուն վրայ տատա-
նող կոճղի մը կառչած նաւաբեկեալ մարդ
մը անշուշտ փրկող ձեռք մը կը փնտռէ:
Ո՞ր մէկերնիս հանդարտ ջուրերու վրայ
կը ճամբորդենք որ փոթորիկի ու նաւա-
բեկութեան վտանգէն զերծ ըլլանք եւ ան-
կարօտ՝ Օգնող Ձեռքին:

Յանկերգս նոյնն է: Աստուծոյ հետ շա-
րունակական յարաբերութեան պէտք ունիս,
թէեւ այդ պէտքը թերեւս չես զգար: Յա-
րաբերութիւն մշակէ Անոր հետ ու տես
թէ այդ յարաբերութեան ենթակայական
արդիւնքը ի՞նչ պիտի ըլլայ: Դո՛ւն փորձով
գտիր: Իմ նկարագրութիւնս չի կրնար հաս-
կցնել քեզի իրողութիւն մը որ անձնական,
ներքին փորձառութիւնովդ միայն կրնաս
հասկնալ:

Սա կեանքը կ'ապրիս, չէ՞: Սա ապրած
կեանքդ առանց Աստուծոյ չես կրնար ապ-
րի:

Ձի մոռնաս: Օր մը յիշելու պիտի ստիպ-
ուիս:

Ա Ն Մ Ա Հ Կ Ե Ա Ն Ք Ե Ր

Կեանքը անմահ է, հաւաստուած է: Կը
հաւատամ, բայց չեմ կրնար պնդել այդ հա-
ւատքիս վրայ երբ ընդհանուր կերպով կը
խորհիմ այն բոլոր ապրողներուն վրայ ո-
րոնք կը մեռնին: Բոլոր մեռնողներն ալ կ'ա-
րի՞ն: Թէ՛ բոլոր մեռնողներն ալ կ'ապրին
կամ ո՛չ, չեմ գիտեր. կը պնդեմ սակայն թէ
շատ մը մեռնողներ յաւիտեանս մեռած
մնալու էին թէ՛ այս եւ թէ՛ անձանօթ աշ-
խարհին բարւոյն եւ խաղաղութեան հա-
մար. իսկ ուրիշներ ալ՝ թէեւ մեռնին՝ տա-
կաւին յաւիտեանապէս անմահ մնալու էին:

Բազմաթիւ կեանքերու մէջէն քանի մը
կեանքեր միայն անմահ են սա կրկին ի-
մաստովը թէ ո՛չ երկրաւորներուն եւ ո՛չ
ալ երկնաւորներուն համար կը մեռնին: Ու-
մանց հոգիին ներկայութիւնը եւ կենսու-
նակ ազդեցութիւնը մարմնաւորներու աշ-
խարհին մէջ ալ կը շարունակէ այնքան
զգալի ըլլալ որքան պիտի ահնկալուէր որ
ըլլար հոգիներու աշխարհին մէջ:

Այս մոլորակին երեսը ապրողներուս մէջն ու հետը ապրող անմահ հոգիներ կան: Ձենք տեսներ զանոնք ոչ ալ կրնանք շօշափել, բայց անոնց ներկայութեան եւ անոնց հետ մեր յարաբերութեան գիտակցութիւնը աներկբայելի իրողութիւններ են: Հազար փաստով չենք կրնար համոզուիլ թէ անոնք, որոնց մարմնաւոր ներկայութիւնը այլեւս չենք վայելեր, զմեզ լքած են անդառնալի կերպով: Ներքին գիտակցութիւնը սակայն հազար փաստէ զօրաւոր է:

Ու ինչպէ՞ս մարդիկ ոմանք, ընդհանուր կանոնէն բացառութիւն ըլլալով, երկրի համար ալ կ'անմահանան: Կենդանի մարդու մը ներկայութիւնը ինչպէ՞ս կ'զգացուի—չէ՞ մի որ անոր հանդէպ տածուած սէրէն, յարգանքէն, պաշտումէն, նուիրումէն: Լա'ւ ուրեմն, երբ այս նոյն զգացումները կը շարունակեն զգացուիլ — երբ տակաւին կը տածուի սէր, յարգանք, պաշտում ու նուիրում ենթակային հանդէպ—միթէ անոր փոքեկան ներկայութիւնը իրականութիւն մը չ'ըլլա՞ր:

Անմահ կեանքերը այնքան անմահ են

իրենց մարմնոյն մէջ որքան իրենց մարմնէն դուրս: Ինչ որ կեանք մը անմահ կ'ընծայէ՝ մարմինը չէ այլ ինչ որ անմարմին է եւ արժանի՝ սիրոյ, յարգանքի, նուիրումի:

Ու որո՞նք անմահ են: Անմահ են անոնք որ չեն ապրիր, երբ դեռ մարմնոյ մէջ են, ապրած ըլլալու համար, կամ, ուրիշ խօսքով, անոնք որոնց կեանքին նպատակը կեանքը չէ, այլ կեանքէն աւելի արժէքաւոր նպատակ մը՝ որուն կը ծառայեցնեն կեանքը:

Ի՞նչ է ընդհանրապէս մարդոց կեանքին նպատակը: Կեանքը—իրենց կեանքը: Կ'ապրին այսօր որպէս զի վաղը լաւագոյնս ապրին, իրենք սակայն, միայն իրենք: Կ'ապրին որպէս զի իրենք երջանիկ ապրին ուրիշներու ապերջանկութեան գնովը: Դեռ ո'չ մէկ անձնասէր մեծ եղեր է. եւ ո'չ մէկ անձնասէր կրնայ երկրաւորներու համար անմահ ըլլալ:

Ահա թէ ի՞նչ է անմահ կեանքերու անմահութեան գաղտնիքը:

Անմահները կեանքը կ'ապրին կեանքէ վեր նպատակի մը համար: Կեանքը անոնց համար միջոց մըն է ծառայելու նպատակի

մը որ այլասիրական է, գաղափարական է: Մարմինը մահացու է բայց հոգին՝ անմահ. եւ ամէն գաղափար ու գործ որ մարդկային հոգիէն կը բղխի անմահ է:

Հայերս բիւրաւորներ կորսնցուցինք, բայց անոնցմէ ամէնն ալ չի մեռան: Ոմանք կենդանի են դեռ ու կենդանի պիտի մնան յաւիտեան: Մարդոց մէջ մեծագոյն Անմահին առեղծուածային խօսքին ճշմարտութիւնը քանի՛ քանի՛ անգամներ ապացուցուեցաւ սա անցնող տարիներուն ընթացքին: Կեանքը կորսնցնելով անմահացան ոմանք—ու, փառք Աստուծոյ, շատեր. իսկ ուրիշներ—դարձեալ փառք, զի քիչ եր բաղատաբար — կեանքը շահելով կորսնցուցին կեանքը, անմահի կեանքը:

Անմահանալու համար խաչին ճամբէն քալելու է: Անոնք որ կրնան խաչի մը բեռան տակ անմոռնչ ելլել մինչեւ Գողգոթա ու հոն զոհուիլ—իրենց կեանքը մատաղ ընել նպատակի մը—կ'անմահանան ինչպէս անմահացաւ ան որ առաջին օրինակը տուաւ այդ անձնագործութեան՝ աշխարհի փրկութեան փառաւոր նպատակը իրագործելու համար:

Այնպէս մը ապրինք որ թէեւ մեռնինք՝ այլ ապրինք մեր երկրաւոր ազգակիցներուն սիրոյն, յարգանքին ու նուիրումին մէջ:

Կեանքը՝ անձնասէրինն է. անմահութիւնը, սակայն, կեանքը նպատակի մը ծառայեցնող հերոսինն է: Երանի՛ անոնց որոնք հերոս ապրեցան, ու մեռան անմահանալու համար:

ՎԵՐԱՅԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԹԱՆՁՐԱՅԵԱԼ

Ի՞նչ է քրիստոնէութիւնը:

Ասիկա ընդհանուր հարցում մըն է: Ու որքան ատեն որ հարցումը իր այդ ձեւին մէջ կը պահուի, ես չեմ համարձակիր աւանոր պատասխանելու յաւակնութիւնը ունենալ: Թէ ինչո՞ւ, բացատրեմ:

Քրիստոնէութիւնը էականապէս վերացականութիւն մը չէ. այսինքն, բարոյական օրինաց, սկզբանց կամ վարմունքի դրութիւն մը չէ: Քրիստոնէութիւնը էականապէս անհատական, ներքին փորձառութիւն մըն է: Քրիստոնէութիւնը չի սահմանուիր, այլ կ'զգացուի, կ'ապրուի: Կեանքը որքան որ անբացատրելի է, քրիստոնէութիւնն ալ, իբրեւ մէկ մասը կեանքի, նոյնքան անբացատրելի է: Երբ քրիստոնէութիւնը կը բացատրուի իբրեւ վերացական իրականութիւն մը, բոլորովին անջատ եւ անկախ փորձառական կեանքէ, քրիստոնէութիւնը ըլլալէ կը դադրի: Ուրիշ խօսքով, փիլիսոփայօրէն բացատրուած քրիստոնէութիւնը

քրիստոնէութիւն չէ: Քրիստոնէութիւնը գիտութեան տուեալ, դրական քանակութիւն մը չէ որ վերէն կամ ոեւէ կողմէ ստանալով՝ մարդ կարենայ քրիստոնեայ ըլլալ: Մեքենադիտութեան ուսուցումով մարդ մեքենագէտ կրնայ շինուիլ, բայց նոյն իմաստով քրիստոնէական ուսուցումով սոսկ՝ մարդ քրիստոնեայ չի շինուիր, որովհետեւ քրիստոնէութիւնը գիտութիւն չէ, հապա ներքին, կենսական փորձառութիւն մըն է:

Քրիստոնէութեան վերացականութեան եւ փորձառականութեան միջեւ եղած զանազանութիւնը բացատրելու համար սովորական օրինակ մը առնենք: Հարստութիւնը վերացականապէս եւ գործնականապէս իրարմէ անհունապէս տարբեր իրականութիւններ են: Հարստութեան գաղափարովը լոկ՝ մարդ հարուստ չ'ըլլար: Հարստութիւնը, իբրեւ գաղափար, աղքատին անօթի փորը չի կշտացներ: Հարստութիւնը՝ նիւթին — ոսկիին, արծաթին — շօշափելի, տեսանելի իրականութիւնն է եւ ոչ թէ անգոյ իրականութեան մը գաղափարը:

Շատ մը մարդիկ քրիստոնեայ են այն

իմաստով որով մեքենագէտը, օրինակի համար, մեքենագէտ է, այսինքն գիտութեան մը ստացումով: Շատ մը քրիստոնեաներ, ուրիշ խօսքով, քրիստոնեայ են քրիստոնէութեան վերացական գիտութիւնովը եւ ո՛չ թէ անհատական, ներքին փորձառութիւնով:

Առ այժմ ես քրիստոնէութեան փիլիսոփայութիւնով չեմ շահագրգռուիր: Քրիստոնէութեան փիլիսոփայութիւնը ամբողջ գրատուն մը լեցուցած է. ե՞ս պիտի ըլլայի ատոնց վրայ խօսք մը աւելցնողը: Ուրեմն, զրքերը թղթատեցէ՛ք սահմաններ, բացառութիւններ գտնելու համար քրիստոնէութեան գիտութեան կամ փիլիսոփայութեան մասին: Ու «Ի՞նչ է քրիստոնէութիւն» ընդհանուր հարցումին պէտք է փիլիսոփայօրէն պատասխանել: Ահա ա՛յդ պատճառաւ ըսի թէ ես այդ հարցումին պատասխանելու յաւակնութիւնը չ'ունիմ:

Երբ, սակայն, հարցման ձեւը փոխուի եւ հարցուի ինծի «Ի՞նչ է քրիստոնէութիւնը ինծի համար կամ իմ մէջս», այն ատեն կը համարձակեմ քրիստոնէական անձնական, ներքին փորձառութիւնս քանի մը խօսքով յայտնել:

Իմ քրիստոնէութիւնս գաղափար մը չէ. կամ ըսենք, իմ ունեցած բոլոր գաղափարներս քրիստոնէութիւնս չեն: Աստուածաբանական դպրոցը զիս քրիստոնեայ չի շինեց եւ ո՛չ ալ ռեւէ մէկը կրնայ շինել: Իմ քրիստոնէութիւնս քրիստոսի սիրոյն անհատական, ներքին փորձառութիւնս է: Այս սիրոյն այնպէս տիրացայ ինչպէս ապրող մարդ էակի մը սիրոյն պիտի տիրանայի:

Նախ, Յիսուսը վերակենդանացուցի մտքիս, երեւակայութեանս մէջ: Ապա, իր նըկարագիրը ուսումնասիրեցի, անոր անգուգականութեամբը յափշտակուեցայ, իր կեանքին, վարմունքին, խօսքերուն մաքնիսականութեանը տակ ինկայ եւ զգացի թէ ան, իբրեւ բարեկամ մը կրնայ ինծի հետ ուղղակի, մտերմական յարաբերութեան մէջ մտնել: Զգացի թէ իմ վշտերուս մէջ ինծի վշտակից կ'ըլլայ, հոգերուս ծանրութիւնը ինծի հետ կը բաժնէ, կը խրատէ կը քաջալերէ, կ'առաջնորդէ զիս:

Ահա այսպէս իր սիրոյն փորձառու կամ հաղորդ եղայ:

Սիրեցի զինքը:

Ու երբ սկսայ սիրել զինքը, իրեն նմա-

նելու ինքնաբուղիս ջանք մը ունեցայ:
Եւ այժմ, հակառակ խեռ ու ըմբոստ
կամքիս, ներքին բռնադատում կ'զգամ, ի
սէր Յիսուսի, իրեն նմանելու ջանքիս մէջ
յարատեւելու: Ձեմ յաջողիր. բայց ան չի
թողուր որ յուսահատիմ:

Յիսուսի տուած սէրս կեանքիս տեսա-
կէտը փոխեց: Յոռետես էի, լաւատես եղայ.
մարդատեաց եւ կասկածոտ էի, մարդասէր
եւ վստահող եղայ. հոգիս հիւանդոտ էր, ու
առողջացաւ:

Մարգկային ամէնէն մտերիմ եւ սրբա-
զան սէրէն մղեալ ի'նչ յարաբերութիւն որ
կարելի է ունենալ սիրելիի մը հետ, նոյն
յարաբերութիւնը ունիմ Յիսուսի հետ:

Ուրեմն, ի՞նչ է իմ քրիստոնէութիւնս:

Մէկ խօսքով, Քրիստոսի հետ ապրուած
մտերմական կեանք մը: Բայց ինչպէ՞ս մը-
տերմացայ իրեն հետ: Մարդ էակի մը հետ
ինչպէ՞ս կը մտերմանանք: Սիրելով, չէ՞:
Ես ալ սիրեցի զինքը ու մտերմացայ հետը:
Բայց ինչպէ՞ս սիրեցի: Սրտիդ հարցուր:
Սիրել չէ՞ս գիտեր: Ահա ա'յդպէս: Ինչպէ՞ս
կը վարուիս այն անձին հետ զոր կը սիրես,
ու այդ վարմունքիդ հետեւանքը ի՞նչ կ'ըլ-

լայ քու կեանքիդ մէջ: Խաղաղ, երջանիկ,
յուսացող, հաւատացող, քաջ եւ աննկուն
կեանքի մը չի՞ փոխուիր այն կեանքը որ
շարունակ փոթորկեալ, ապերջանիկ, յու-
սահատ, սկեպտիկ, վատ ու հիւանդկախ
կեանք մը եղած էր:

Իմ քրիստոնէութիւնս սիրոյ փորձառու-
թիւն մըն է, եւ վարմունք մը՝ որ անխու-
սափելի հետեւանքն է ա'յդ փորձառութեան:
Քրիստոնէութիւնս՝ մինչդեռ երբեմն գլխուս
մէջ էր՝ սրտիս մէջ իջած է այժմ, ու հոն
կը մնայ: Եթէ հարկ ըլլայ գլխուս քրիստո-
նէութիւնն ալ կը բացատրէի բայց ա'յդ
քրիստոնէութեան գիտութիւնս է, եւ ըսի
թէ քրիստոնէութեան գիտութիւնը քրիս-
տոնէութիւնն չէ — գէթ իմ քրիստոնէու-
թիւնս չէ:

Ա. Պ. Ա. Շ. Խ. Ա. Ր. Ո. Ի. Թ. Ի. Ի. Ն.

«Մի լինիցիս որպէս կեղծաւորքն», պատուէր մըն է զոր Յիսուս ստիպուած կը զգար յաճախ կրկնելու: Յիսուսի լերան վրայ խօսած քարոզին մէջ քանի մը անգամ կ'երեւի այդ նոյն պատուէրը: Ժամանակին հրէական օրինապաշտութիւնը ընդհանուր բարուց եւ կրօնքի մէջ կեղծաւորիլ կը քաջալերէր, կամ գէթ կը դիւրացնէր: Հրեաները, մանաւանդ Փարիսեցիները, որոնք օրինապաշտական Հրէութիւնը կը մարմնաւորէին, կրօնքը եւ բարոյականութիւնը կը կրէին իրենց դէմքին վրայ, չէ թէ իրենց սրբտին մէջ: Հանրային կարծիքը կ'որոշէր անհատի մը կրօնասիրութեան եւ բարոյականութեան չափը, չէ թէ խիղճը: Հրեան այնքան կրօնասէր էր որքան կրօնասէր կ'երեւէր, չէ թէ ինչպէս որ իսկապէս էր, ներքնապէս, յաչս Աստուծոյ: Երբ մարդու մը կրօնասիրութեան դատաստանը կը թողուի հանրային կարծիքին կամ վկայութեան, կրօնքը իր ներքին, բարոյական արժէքը

կը կորսնցնէ եւ արտաքին անիմաստ, աններշնչիչ եւ աններշնչեալ ձեւակերպութիւն մը կը դառնայ: Հետեւաբար, կեղծաւորելու վտանգը խիստ մեծ է եւ ստոյգ անոնց համար որոնք աւելի մեծ փոյթ ունին իրենց կրօնասիրութիւնը եւ բարոյականութիւնը ցուցունելու քան զայն ապրելու:

Ի մէջ այլոց, Յիսուս անկեղծ ապաշխարութեան ստիպողականութիւնը շեշտեց: Հրէից ապաշխարութիւնն ալ արտաքին ձեւակերպութեան մէջ կը կայանար: Մեղքի ներքին գիտակցութիւնը չէր որ կը մղէր զիրենք ապաշխարելու, այլ մեղքին նշաւակումը: Մեղաւոր Հրեան աւելի կը սոսկար հանրային կարծիքէն կամ օրէնքին դատապարտութենէն քան բուն ինքն Աստուծմէ: Մեղքին դէմ խիղճը չէր բողոքեր, այլ օրէնքը: Անհատին մեղքը ներքին բարոյական տագնապ չէր ստեղծեր, այլ հանրային յուզում կը յարուցանէր: Մեղքը, վերջապէս ընկերային դիւրագգաժութեան խնդիր մը դարձած էր յաւէտ քան անհատական խղճի եւ բարոյականութեան խնդիր մը: Հրեան, ընդհանրապէս խօսելով, աւելի փոյթ ունէր մեղաւոր չ'երեւելու քան մեղաւոր չ'ըլլալու:

Հրեաները պարտաւորուած էին, օրէնքին տրամադրութեանը համեմատ, պարբերաբար, ծոմապահութիւն ընել: Ծոմապահութիւնը ապաշխարութեան միջոց մը կը համարուէր: Յիսուս լըջօրէն չ'առարկեց այդ արտաքին միջոցին դէմ: Միւս կողմէ սակայն, ճշմարիտ ապաշխարութեան համար այդ կամ ատոր նման միջոցներու անբաւականութիւնը շեշտեց:

Ճշմարիտ եւ անկեղծ ապաշխարութեան համար երկու պայմաններ անհրաժեշտ են:

Զղջում առաջին այլ ժխտական պայմանն է ապաշխարութեան: Մեղաւորը պարտինախ Գանչնալ, զգալ իր մեղքը: Ոմանք մեղքի մէջ կը յարատեւեն, չեն կրնար ապաշխարել, կամ ապաշխարելու հարկ չեն տեսներ, զի մեղանչականութեան գիտակցութիւնը չ'ունին: Մեղանչել դժբաղդութիւն մըն է, բայց մեղանչել առանց խղճահարութեան կամ գիտակցութեան, խիստ ահաւոր, յուսահատական դժբաղդութիւն մըն է: Մեղաւորը ապաշխարելու համար պարտի իր խիղճը եւ իր զգացումները իրենց թմրութենէն սթափեցնել: Ապաշխարողը կը տա-

ռապի, կը վշտահարի, կ'ողբայ իր անցեալին համար:

Զղջման հետ, իբրեւ երկրորդ եւ դրական պայման, մեղաւորը պարտի որոշել այլեւս չի մեղանչել: Ըշմարիտ ապաշխարութիւն կ'ենթադրէ բուն ջանք չի կրկնելու այն մեղքերը որոնք զղջման տեղի կուտան: Ապաշխարողը միայն իր անցեալովը չ'զբաղիր, միայն ետ չի նայիր, այլ իր ներկայ ու ապագայ ընթացքը կ'որոշէ. նոր ակնկալութեամբ, նոր կամեցողութեամբ մը դէպի յառաջ կը նայի: Անցեալին ամօթը իր հպարտութիւնը կը շարժէ՝ ապագային անմեղ ապրելու համար: Ապաշխարութիւնը կ'երկնէ եւ կը ծնի նոր մարդը:

Մարդկօրէն կը խորհինք: Ի՞նչպէս կըրնանք ինքնաբերաբար ապաշխարել: Բայց միթէ կրնա՞նք: Զեմ կարծեր: Արտաքին անտեսանելի՝ այլ իրական, կենդանի ուժ մը կրնայ միայն զմեզ մղել ապաշխարութեան: Ո՞վ է, ի՞նչ է այդ կենդանի ուժը: Յիսուս, անոր հոգին: Այն որ անոր հոգիին հետ հաղորդակցութեան կուգայ, կրնայ տեսնել իր հոգիին սեւութիւնը եւ զղջում

զգալ: Կատարեալ կեանքի մը նմանութեան փափաքը ունենալու համար, պարտինք կատարեալ կեանք մը ճանչնալ ու սիրել: Յիսուսի հոգիին հետ շփուելով պիտի փափկանայ մեր բարոյական եւ հոգեւոր բոլոր զգայութիւնները: Յիսուսի պէս ապրելու համար Յիսուսի հետ ապրիլ պայման է:

Ազգային, հաւաքական մեղքեր ունինք ինչպէս նաեւ անհատական մեղքեր: Անհատներու մեղքովը ազգային մեղքին բեռը կը ծանրացնենք: Բայց ամէնէն առաջ դո՛ւք, ո՛վ մեղապարտ անհատներ, դո՛ւք ապաշխարեցէք:

Ապաշխարեցէ՛ք, ո՛վ դուք որ մամոնան ձեր կողքը ըրած էք ու անոր սեղանին առջեւ կը զոհէք ձեր բոլոր քրիստոնէական առաքինութիւնները:

Ապաշխարեցէ՛ք, ո՛վ դուք որ կրից դիցունէոյն կը մատուցանէք ձեր մարմինները զորս Աստուած իրեն տաճարներ ըլլալու սահմանած է, սուրբ ու անբիծ:

Ապաշխարեցէ՛ք, ո՛վ դուք որ ապստամբ որդիներու պէս կ'ապրիք, իբրեւ թէ Յաւիտենական Հայր մը չ'ունենայիք: Աստուծոյ դարձէ՛ք, ո՛վ ապստամբ եւ անհաւատ հո-

գիներ: Հօրմէն հեռուն հաճոյք կայ, ազատութիւն կայ, բայց ապա՞ . . . ապա խոզերու կենակցութիւն եւ եղջիւր եւ մեղաց գերութիւն:

Ո՛վ ապաշխարող հոգի, երա՛նի թէ դուն ալ կարենայիր Շնորհալիին պէս երգել —

«Կենարար Փրկիչ, կեցո՛ղմե՛նեալս, կանգնեա՛ զգլորեալս: Հաստեա՛ հաւատով, հաստատեա՛ յուսով, հիմնեցո՛ սիրով:

«Սէր անուն Յիսուս, սիրով քով ճմլեա՛ սիրտ իմ քարեղէն: Վասն գթութեան, վասն ողորմութեան վերստին կեցո՛:

«Փրկիչ բոլորից, փութա՛ զիս փրկել փորձութեանց մեղաց: Բաւի՛ յանցանաց, քաւեա՛ զօրհնաբանս երգել զփառս»):»

Օ Ր Է Ն Ք Ե Ի Կ Ե Ա Ն Ք

Ամէն երկիր իր քաղաքային օրէնքները ունի: Ընկերային կարգն ու կազմը օրէնքով կը պահպանուի: Մարդկային ունէ խմբակցութեան գործունէութիւնները կը կազմակերպուին եւ կը ներդաշնակաւորուին օրէնքներու ուժովը:

Օրէնքը անէծք մը չէ. ընդհակառակն, օրհնութիւն մըն է: Օրէնքը մարդկային ազատութիւնները չ'խափաներ այլ կը պահպանէ զանոնք: Արդար մարդը օրէնքին մէջ կը գտնէ իր անհատական ազատութեան երաշխիքը: Օրէնքը իբրեւ սպառնալից սեւ ուրուական մը կը հալածէ միայն զանոնք որ ուրիշներու ազատութեան դէմ կը դաւադրեն գոհիկ եւ մեղապարտ անձնասիրութեամբ մը:

Օրէնքը սակայն, ինքնին դրական ուժ մը չէ, ժխտական ուժ մըն է: Օրէնքը կըրնայ զսպել ոճրագործին ոճրագործական հակումներն ու բնազդները, բայց զանոնք չի մեռցներ. արմատապէս չի փոխեր: Օրէնք

քը կ'արգիլէ այլ չի դարմաներ: Օրէնքով ո'չ անհատին եւ ո'չ ալ ընկերութեան նկարագիրը կրնայ երբէք բարեփոխուիլ, բարեկարգուիլ:

Օրէնքը ստեղծագործիչ, բարոյացուցիչ ուժ մը չէ: Բարոյականութիւն մը որ օրէնքի միջոցաւ, արուեստականօրէն անհատին կամ ընկերութեան վրայ կը պարտադրուի՝ բարոյականութիւն չէ: Օրէնքը կրնայ միայն ներքին անբարոյականութիւն մը քօլարկել արտաքին խաբսպատիր բարոյականութիւնով մը: Երեւութական բարոյականութիւն մը սակայն աւելի զգուշի է քան յայտնի եւ համարձակ անբարոյականութիւն մը:

Բարոյականութիւնը սրտին եւ ներքին շարժառիթներուն մէջ է, եւ օրէնքը ո'չ սըրտին եւ ո'չ ալ շարժառիթներուն կրնայ հասնիլ, Թափանցել:

Այն տեսակէտները որոնցմով Յիսուս եւ իրեն ժամանակակից Հրեաները կը դատէին, կը գնահատէին օրէնքի արժէքն ու նշանակութիւնը, իրարմէ արմատապէս տարբեր էին:

Հրեաները օրէնքը կը համարէին իբրեւ դրական, փրկագործիչ ուժ մը: Օրէնքի հը-

լու հպատակութեան մէջ կը տեսնէին մարդու մը ներքին առաքինութեան ապացոյցը: Մարդոց բարոյականութիւնը կը դատէին լոկ իրենց արտաքին գործերովն, առանց երբէք նկատի առնելու անոնց ներքին, գաղտնի տրամադրութիւնները: Ըստ օրինաց, արտաքին արժանապատուութիւն՝ ներքին անխարդախ բարոյականութեան համարժէք կը նկատէին: Վարժունքի օրինաւորութիւնը Հրեային համար բարձրագոյն առաքինութիւնն էր: Մարդ «սրտով մաքուր» ըլլար կամ ոչ, որչափ ատեն որ արտաքին վարմունքով եւ գործքերով ամբասիր էր, բարոյապէս կատարեալ կը համարուէր:

Յիսուս ինքզինքը գտաւ ընկերութեան մը մէջ որուն անդամները չարասիրտ էին, այլ չարագործ չէին: Օրէնքին զսպիչ ազդեցութեանը տակ մարդոց ներքին չար տրամադրութիւնները գործնականապէս չէին արտայայտուեր արդարեւ, նոյն ատեն սակայն այդ չար տրամադրութիւնները անփոփոխելիօրէն չար կը մնային անոնց հոգիներուն մէջ: Հրեաները օրէնքին միջոցաւ, մեքենականօրէն, չարերը բարի կ'ընէին, առանց անոնց չար տրամադրու-

թիւնները փոխելու ջանք ընելու: Բարութեան, առաքինութեան, մէկ խօսքով, բարոյականութեան սահմանը ի՞նչ էր — չ'ընել ինչ որ օրէնքը կ'արգիլէր, եւ ընել ինչ որ օրէնքը ընել կը պահանջէր:

Յիսուս օրէնքը չ'արհամարհեց, այլ Հրեաներուն օրէնքի հանդէպ բռնած դիրքը արհամարհեց: Յիսուսի համար բարոյականութիւնը ընելու կամ չ'ընելու խնդիր մը չէր, ինչպէս էր Հրեաներուն համար, այլ ըլլալու խնդիր մըն էր: «Երանի այնոցիկ որ սուրբ են սրտիւք»:

Յիսուս դատապարտեց օրէնքով պարտադրեալ, ցուցադրեալ արտաքին բարոյականութիւնը, եւ իբրեւ իսկական բարոյականութիւն համարեց, ջատագովեց սրտի, ներքին, անխարդախ բարոյականութիւնը: Տրամազծապէս հակառակելով հրէական տեսակէտին, Յիսուս պնդեց թէ ճշմարիտ բարոյականութեան գաղտնիքը կը կայանար չէ թէ օրէնքի բռնադատեալ հպատակութեան մէջ, այլ օրէնքէ կատարեալ ազատութեան մէջ: Օրէնքին սեղմումները, ճշումները կը չէզոքանան, անզգալի կ'ըլլան անոնց համար որոնք ներքնապէս, հո-

գեկան տրամադրութիւններով, ազնուացած եւ սրբացած են: Մարդ մը որ զողնալ չի կամենար, չի փափաքիր, զողնալու դէմ դրուած ամէն օրէնքէ ազատ կ'ըլլայ: Օրինական արգելքը կամ զսպումը անոնք կը զգան որոնք արգիլեալ կերպով գործելու ներքին տրամադրութիւն ունին:

Ըստ Յիսուսի նոր տեսակէտին, եւ հակառակ հրէական տեսակէտին, ճշմարիտ բարոյականութիւն չէ վարմունք մը որ կը հետեւի օրէնքի գիտակից հպատակութեան, այլ որ արգիւնքն է ներքին տրամադրութեանց, որոնք կ'արտայայտուին այնպիսի վարմունքով մը որ, առանց ենթակային գիտակցութեանը, բնականօրէն, ինքնաբերաբար, համաձայն կ'ըլլայ օրէնքի: Ժըշմարտապէս առաքինի մարդն է այն որուն կեանքը օրէնքի հպատակ չէ, այլ ոչ իսկ օրէնքի անհամաձայն է: Օրէնքէ ազատ ըլլալ օրէնքի դէմ ըմբոստանալ ըսել չէ: Իսկապէս ազատ մարդը չ'ըմբոստանար, կամ ըմբոստանալու ստիպողութիւն չ'զգար:

Յիսուս օրէնքը չի լուծեց, այլ լրացուց զայն: «Եթէ ոչ առաւելուցու արդարութիւն ձեր առաւել քան զդպրացն եւ զփարիսե-

ցւոց, ոչ մտանիցիք յարքայութիւն երկնից:» Այս էր ահա լրացեալ օրէնքին բանաձեւը: Մարդիկ կը փրկուին, կ'արդարանան երբ ներքնապէս կը փոխուին: Չարին սիրտը փոխէ որպէսզի չարիք գործելու կամեցողութիւն չ'ունենայ ինքնաբերաբար, չէ թէ օրէնքին բռնադատութեանը տակ: Հրեաները ազտոտ ջուրը քամիչէ անցնելով կը գոհանային: Յիսուս ջուրին աղը մաքրել ուզեց որպէսզի քամիչի հարկ չի մնայ: Յիսուսի դարմանը արմատական էր. Հրեաներունը՝ արուեստական:

Յիսուս իր դարմանը մատակարարեց սիրով մը որուն մարմնացումն էր իր կեանքը: Հրեաներուն դարմանը անանձնական էր, անողոք, անզգայ, անհոգի օրէնքը: Նոր օրէնքը կեանք մըն էր. հին օրէնքը տառ մըն էր: Յիսուս ջանաց իր սիրոյ կեանքով փոխել մարդոց սիրտը: Հրեաները ջանացին օրէնքի ուժովը ուղղել մարդոց արտաքին վարմունքը:

Յիսուս իր նոր օրէնքովը փոխեց մարդկութեան ճակատագիրը: Սիրոյ, կենդանի օրէնքը, որ յայտնուեցաւ յանձին Յիսուսի, մարդկութեան փրկութիւնը եղաւ:

ԱՆ Խ Ա Փ Ա Ն Ե Լ Ի ՈՒԺԸ

«Իսկ Աստուած ո'չ առնիցէ վրէժխընդրութիւն ծառայից իւրոց որ աղաղակեն առ նա ի տուէ եւ ի գիշերի . . . : Այո՛ աւետ ձեզ, զի արասցէ վրէժխընդրութիւն վաղվաղակի» (Ղուկաս ԺԸ, 7-8)։ Ահա այս է այն մեծ խորհուրդը զոր Յիսուս լուսաբանել փորձեց «Դատաւորին» առակովը։

Անզգամ դատաւորի մը ձեռքը ինկած էր անտէր որբեւայրի մը դատը։ Ո՛վ զիտէ ի'նչ էր դատը։ Հաւանականաբար Ժառանգական խնդրոյ մը առթիւ անիրաւուած էր իր ազգականներուն կողմէ։ Հաւանականաբար զինք զրկեր էին իր հանգուցեալ ամուսնոյն ստացուածքին իր օրինական բաժինէն, զոր ձեռք ձգելու համար ամէն օր դատարան կը դիմէր, իր մանկահասակ դաւակներն ետեւը ձգած, ու թախանձազին կը խնդրէր դատաւորէն որպէսզի իր դատը տեսնէ ու իրմէ կողոպտուած իրաւունքը վերագարձնէ իրեն։ Դատաւորը, սակայն, որ բարոյական ամէն զգայութենէ

զուրկ էր, որ «ո'չ Աստուծմէ կը վախնար եւ ո'չ ալ մարդոցմէ կ'ամչնար», մէյմէկ պատրուակաւ կը մերժէր կնոջը դատը տեսնել։ Ո՛վ զիտէ ո՛րքան կաշառք ընդունած էր միւս կողմէն։ Կինը, սակայն, չէր յուսահատեր, կը յարատեւէր, կը շարունակէր իր դիմումները, կը պնդէր իր արդար պահանջմունքին վրայ, տունը, դատարանը, փողոցը, ուր որ կրնար, պատենութիւն չէր կորսնցներ, կը հալածէր, կը հետապնդէր դատաւորը մինչեւ որ ստիպեց զնա՝ եթէ ոչ խղճահարելով կամ արդարադատութեան շարժառիթով՝ գէթ ինքզինքը անվերջ տաղտուկէ մը զերծանելու անձնասիրական շարժառիթով՝ արդար վճիռն արձակել ինպատկարէն։

Օրին մէկը թերեւս սապէս խօսեցաւ անոր — «Կնիկ, հերիք թախանձեցիր, ա՛լ ձանձրացայ։ Ի՞նչ է ուզածդ . . . : Լա՛ւ, հասկցայ, իրաւունք ըրի քեզի. զնա՛ խաղաղութեամբ. մէյ մըն ալ երեսդ չի տեսնեմ։»

Այսպէս, կաշառքով եւ անիրաւութեամբ իրմէ զլացուած իրաւունքին վերջապէս յաւիտեացաւ տիրանալ կինը շնորհիւ իր անվատ յարատեւութեան։ Դիւրին է երեւա-

կայել թէ ո՛րքան ուրախացաւ ան իր ձեռք ձգած յաջողութեանը համար, որուն համար այնքան յոգներ, տառապեր, մաշեր էր:

Յարատեւ խնդրուածք մը անպատասխանի չի թողուիր: Ժայռն իսկ շարունակ ծեծուելով կը փշրուի: Երբ անզգամ դատաւոր մը իսկ, որ սիրտն քարացուցեր եւ ականջներն խցեր՝ էր ամէն տեսակ խնդրուածքի, պահանջի կամ բողոքի դէմ, վերջապէս տեղի տուաւ եւ զոհացուց արհամարհելի կնոջ մը պահանջը, հապա ո՛րքան աւելի Աստուած, որ սիրող, ողորմող եւ արդար Հայր մըն է, պատրաստ ու յօժար պիտի ըլլայ զոհացում տալու ամէն խնդրուածներուն զորս կ'ընեն Իրեն, չէ թէ Իր արհամարհած՝ այլ Իր սիրած որդիները:

«Խնդրեցէք եւ տացի ձեզ, հայցեցէք եւ զտշիք, բաղխեցէք եւ բացցի ձեզ:» Ա՛յս է անա խոստումը:

Բայց արդեօք կը խնդրենք ու չե՞նք ստանար, կը փնտռենք ու չե՞նք գտներ, կը զարնենք ու դուռը մեր երեսին փա՞կ կը մնայ: Ի՞նչպէս կը խնդրենք կամ կը փնտռենք, սակայն: Մեր խնդրուածներուն

մէջ ո՛րքան անկեղծութիւն, եռանդ եւ յարատեւութիւն կը դնենք:

Աստուած ծոյլին քմահաճ ո՛չ մէկ խնդրուածքը կը նկատէ: Մեր՝ Աստուծոյ ներկայացուցած խնդրանքներն յաճախ առեւտրական ապսպրանքներու կամ հրամաններու հանգամանքը ունին: Աստուած սակայն երբէք չի գիշանիր բարիքներու, շնորհքներու զործակալութիւն ընելու: Մեր խնդրուածքը արժանավայել ըլլալու է Անոր հայրութեան եւ մեր որդիութեան: Աստուած կը նախընտրէ զմեզ յարմարցնել, կարողացնել տիրանալու մեր խնդրուածքին առարկային քան զայն ուղղակի տալ մեզի, առանց զմեզ ենթարկելու ո՛րեւէ անպատեհութեան կամ դժուարութեան: Ինչ որ արժանի է Աստուծոյ խնդրելու, արժանի է նաեւ զոհողութեան գինի մը, զոր վճարելու դժկամակելու չենք:

Մեր խնդրուածքը լոկ մեր լեզուին ծայրը ըլլալու չէ, այլ մեր ամբողջ կեանքը զրաւելու, լեցնելու է: Մեր խնդրուածքին մէջ մեր ցոյց տուած յարատեւութեան Հափը պիտի յայտնէ նաեւ մեր կարօտութեան կամ փափաքին խորունկութեան Հափը:

Աստուծոյ մատուցուած խնդրուածքներն ոչ միայն գործակցութեան յօժարակամ ու գիտով ըլլալու են այլ նաեւ հաւատքով: Հաւատքը ինքնին ապացոյց մըն է Աստուծոյ կամեցողութեան կամ հաճութեան որ խընդրարկուին հոգւոյն մէջ կը ծնի եւ կ'աճի: Այն որ հաւատքով կը խնդրէ, կ'ընդունի: Եթէ Աստուած չի յօժարէր տալու ինչ որ խնդրարկու մը կը խնդրէ, անոր հոգւոյն մէջ հաւատք չէր ստեղծեր: Ինչ որ Աստուած կը կամենայ տալ իր մէկ ծառային որ հաւատքով եւ յարատեւութեամբ կը խնդրէ, մաքրիկ չեն կրնար արգիլել: Աստուծոյ կամաց կը հպատակին մարդուս եւ տիեզերքի բոլոր ուժերն:

Եթէ միայն խնդրել գիտնանք, առատութեամբ պիտի ընդունինք. բայց չենք ընդունիր զի խնդրել չենք գիտեր:

Դատաւորին առակին մէջ կը շօշափուի նաեւ սա մեծ ճշմարտութիւնը թէ արդարութիւնը անխափանելի է: Ասիկա այնքան բացարձակ բարոյական ճշմարտութիւն մըն է որքան սա առածային ֆիզիքական ճշմարտութիւնը թէ նիւթը եւ նիւթական ուժեր անկորնչելի են: Արդարութիւնը ան-

մահ ողի մըն է. անկարելի է դայն մեոցընել. ու թէեւ մեռնի՝ դարձեալ կը յառնու ու կ'ապրի յաւիտենապէս: Արդարութիւնը ժամանակաւոր կերպով միայն կրնայ խափանուիլ: Մ'արդիկ շատ շատ կրնան թաղել դայն. սակայն օր մը կեանք՝ կ'առնէ ան եւ ուրուականի մը պէս կը հալածէ անիրաւութեան հեղինակները՝ զանոնք նշաւակելու եւ անոնց գործած չարիքը դարմանելու համար:

Արդարութիւնը անպարտելի բարոյական ուժ մըն է: Անիրաւել, վերջապէս կորսնցընել կը նշանակէ: Անիրաւողը այսօր միայն կը ծիծաղի, բայց վաղը անշուշտ պիտի լայ: Անիրաւել Աստուծոյ դէմ ապստամբիլ ըսել է. եւ ո՛ր ուժը երբէք Աստուծոյ դէմ կանգնեցաւ ու չ'ինկաւ վերջապէս:

Ու ոչ միայն արդարութիւնը՝ այլ նաեւ ամէն տեսակ բարոյական առաքինութիւններ, ինչպէս բարութիւն, սէր, ճշմարտութիւն, եւայլն, եւայլն, անխափանելի են: Անոնք չեն կորսուիր երբէք ուր որ ալ նետուին: Արհամարհուած, եղծուած ամէն առաքինութիւն օր մը պիտի յարգուի ամէնուն կողմէ: Քանի՛ քանինք՝ որոնք խա-

րոյկներու վրայ այրուեցան՝ ապա սուրբերու կարգը դասուեցան: Որքա՛ն ճշմարտութիւններ՝ որոնք երբեմն հալածուեցան՝ ապա ընդունուեցան իբրեւ հիմերը նոր քաղաքակրթութեան մը: Ի՞նչ ըրին Յիսուսի, բարութեան, սիրոյ, ճշմարտութեան այդ մարմնացեալ աստուածային էակին: Խաչեցին զանիկա: Բայց ահա՛ կ'ապրի ան այսօր իր հոգիովը, իր առաքինութիւններովը ամբողջ մարդկութեան կեանքին մէջ:

Արդար եւ առաքինի կեանք՝ ապրիլ յաւիտենական կեանք ապրիլ ըսել է: Երանի՛ անոնց որոնք այս անցաւոր կեանքին մէջ յաւիտենականօրէն ապրիլ գիտեն:

ՊԱՐՏՈՒԻԼ ԵՒ ՅԱՂԹԵԼ

Երբ, վերջին անգամ ըլլալով, Յիսուս Երուսաղէմ կը մտնէր, փողոցներուն մէջ խոնուող բազմութիւնը անգսպելի խանդավառութեամբ մը կ'աղաղակէր, «Օրհնութիւն Որդւոյ Դաւթի. օրհնեալ որ դայ յանուն Տեառն. օրհնութիւն ի բարձունս»:

Այդ նոյն բազմութիւնը, սակայն, քանի մը օրեր վերջը, յամառ մոլեգնութեամբ մը աղաղակեց, «Ի խաչ հան զդա:»

Ի՞նչ յեղակարծ փոփոխութիւն դատողութեան եւ զգացմանց: Ի՞նչպէս կրնայ բացատրուիլ, ըմբռնուիլ հոգեբանութիւնը ժողովրդի մը որ իր փառաբանած թագաւորը մէկ երկու օրուան մէջ արժանի կը համարի խաչին խայտառակ մահուան: Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ սէրը այսպէս յանկարծ կը փոխուի ատելութեան:

Հրեաները Մեսիայի մը գալուստը կ'ակնկալէին: Այդ Մեսիային ինքնութիւնը հաստատող գերագոյն փաստը սակայն պիտի ըլլար արտաքին ուժ: Հրէական Մե-

սիային կոչումը եւ գործը պիտի ըլլար հոռոմէական լուծէն ազատել ազգը:

Յիսուս ինքզինքը Մեսիա հռչակելը էր արդարեւ եւ սակայն ո'չ մէկ առթիւ յօժարած էր իր թագուն ուժերը գործածել ընդդէմ հոռոմէական տիրապետութեան եւ ի նպաստ Հրեայ ազգին քաղաքական ազատագրութեան: Հանրային կարծիքը զօրաւոր ճնշում բանեցուցեր էր իր վրայ, մանաւանդ այս վերջին առիթով, վարուելու այնպէս ինչպէս իրենք կը կարծէին թէ արժանի էր վարուիլ ճշմարիտ Մեսիայի մը: Յիսուս ուզեց ժողովուրդին մտքին մէջ ստեղծել Մեսիայի մը նոր եւ բարձրագոյն գաղափարը, բայց չի յաջողեցաւ, եւ որովհետեւ չի յաջողեցաւ, զոհուեցաւ:

Այս վերջին առիթով Յիսուսի ընծայեցին արքայավայել ընդունելութիւն մը համարելով զինքը իրենց աւանդաբար ակնկալած Մեսիան: Յիսուս չէր որ՝ իբրեւ հոգեւոր փրկիչը հանուր մարդկութեան՝ փառաւորուեցաւ այդ օրը. ե'րբէք:

Ժողովուրդը կ'աղաղակէր, «Օրհնեալ որ դայ յանուն Տեառն», բայց ինչ մտօք: Յիսուսի դալուստը օրհնեալ կը համարէր զի

կը կարծէր թէ իր կամքը պիտի կատարէր, այսինքն, Հրեայ ազգային դարաւոր երազը պիտի իրականացնէր: Յիսուս սակայն Տէրօջը անունով կուգար, Տէրօջը կամքը կատարելու համար, եւ ո'չ թէ ժողովուրդինը: Յիսուս փշեայ պսակը ընդունեց փոխանակ, տեղի տալով ժողովրդեան ճշնշումին առջեւ, դահ բարձրանալու եւ թագ կրելու:

Յիսուս պարտուեցաւ որպէսզի յաղթէ: Յաղթութիւնը արժէք մը կը ներկայացնէ չէ թէ կարծիք մը: Ինչ որ ալ ըլլար Յիսուսի ժամանակակիցներուն կարծիքը, իրողութիւնը սա է թէ ան տարաւ փառաւոր յաղթանակ մը որով իր հոգեւոր Մեսիայութիւնը հաստատուեցաւ յաւիտենապէս եւ տիեզերապէս:

Մարդիկս երկու կամքերու միջեւ յարատեւ պայքար կը մղենք: Մեր մէջ կը գըտնենք մեր կամքը եւ Աստուծոյ կամքը, որոնք երբեմն իրարու կը բաղխին: Մէկուն հպատակութիւնը մէկ տեսակ մրցանակ կը խոստանայ իսկ միւսին հպատակութիւնն ալ՝ ուրիշ տեսակ: Ընտրութիւնը զիւրին չէ: Աստուծոյ կամքին հպատակելու համար եր-

բեմն արտաքին պարտութեան մը ամօթին
յանձնառու ըլլալու ենք: Մարդկային կամ-
քին հպատակութիւնով կը շահինք այն
մրցանակները զորս աշխարհ կրնայ տալ,
ինչպէս փառք, դիրք, հարստութիւն, համ-
բաւ, ժողովրդականութիւն, եւայլն: Հանրա-
յին կարծիքը արհամարհել, եւ գիշանիւ
արտաքին պարտութեան մը, եւ յարգել
Աստուծոյ կամքը, նկարագրի այնպիսի փորձ
մըն է որուն շատեր կ'ենթարկուին եւ որմէ
սակայն քիչեր յաղթական դուրս կուգան:

Ոմանք աւելի դիւրաւ կը հաւանին
զԱստուած յուսախար ընելու քան աշխարհ-
քը կամ մարդիկ: զԱստուած հաճեցնելու
համար պարտինք երբեմն եւ յաճախ խուլ
ըլլալ ամբոխին աղմկայոյզ ուսանաներուն:
Երբեմն պարտինք յամառիւ չ'ըլլալ ինչ որ
հանրային կարծիքը կը բռնադատէ զմեզ
ըլլալ: Զ'ըլլալը յաճախ աւելի դիւցազնական
է քան ըլլալը:

Ըստ մարդկային դատողութեան, պար-
տուելու համար աւելի հսկայ կամքի եւ ու-
ժի կը կարօտինք քան յաղթելու համար:
Պարտուելու համար կը ստիպուինք ընդդի-
մանալ, իսկ յաղթելու համար լոկ տեղի

տալ. եւ ընդդիմութիւնը ուժ կը պահանջէ
չէ թէ տեղատուութիւնը:

Հանրային կարծիքը Յիսուսի պէս ար-
համարհողները մարդոցմէ կը խաչուին,
բայց Աստուծոյ ձեռքէն կ'ընդունին յաղ-
թութեան անթառամ պսակը:

«Արթուն կացէք զի ոչ զիտէք յորում ժամու տէրն ձեր գայ» (Մատթէոս ԻԳ. 42): Այս յանձնարարութեամբ բաժնուեցաւ Յիսուս իր աշակերտներէն:

Յիսուս իր կեանքին վերջին օրերուն մէջ ամփոփուեցաւ իր աշակերտներուն սեղմ շրջանակին մէջ, ո՛չ միայն որովհետեւ ստիպուած էր հանրութեան աչքէն խոյս տալ, այլ յաւէտ որովհետեւ իր հոգեկան տաճնապին մէջ առաւել քան երբէք մտերմութեան խորունկ կարօտութիւն կը զգար:

Յիսուս իր սիրտը բացաւ իր աշակերտներուն: Բայց ի՞նչ էին անոնց ներքին տըրամադրութիւնները:

Ամենայն հաւանականութեամբ աշակերտներուն միտքը պաշարուած էր տարակոյսներու մշուշով: Ի՞նչեր ակնկալէր էին եւ ի՞նչեր, կ'ըսէր Յիսուս, թէ պիտի պատահէին...: Մէկ կողմէ՝ երազներ, կանխակալ խորհուրդներ, իսկ միւս կողմէ՝ դժբախտ իրականութիւններ մատնած էին զի-

րենք այնպիսի հոգեկան խռովքի մը զոր մենք այժմ չենք կրնար դիւրաւ ըմբռնել: Յուսահատութեան եւ յուսախաբութեան զսպուած զգացումի մը անտանելի ճնշման ներքեւ կ'ապրէին անոնք:

Անհամբեր էին զինքը տեսնելու իր Մեսիայի մը վայել փառքին մէջ: Յիսուս սակայն երկար խօսակցութիւններով անոնց մտքերը կը պատրաստէր հանդուրժելու այն անփառունակ մահուան որ իր երկրային գործունէութեան վերջ պիտի դնէր: Այն դուշակութիւնները՝ զորս Յիսուս կ'ընէր իր կեանքին վախճանին մասին՝ անընտել եւ տրամադծօրէն հակասական էին աշակերտներուն խորհուրդներուն: Անոնց դաստիարակութիւնը, ժառանգեալ աւանդութիւնները, խորհելակերպը, դատելակերպը, եւայլն, զանոնք անընդունակ կ'ընէին հասկնալու իրենց Տէրը: Անոնք չէին կրնար, զոր օրինակ, հասկնալ, զնահատել զոհող Մեսիայի մը փառքը: Մեսիայի մը վեհափառութեան արժանի կը համարէին միայն արքայական գահ ու թագ: Յիսուսի փրկութեան ծրագիրը անհամապատասխան էր աշակերտներուն ծրագրին: Սիրոյ եւ զոհո-

դուրսից անոնց դեռ անծանօթ էր:

Ու այսպէս Յիսուս ալ իր աշակերտներէն յուսախաբ եղաւ մինչեւ աստիճան մը: Անոնք իրեն չի համակրեցան, չի կարեկցեցան: Իր տագնապին մէջ իրեն ո'չ մխիթարութիւն եւ ո'չ ալ քաջալերութիւն եղան: Ընդհակառակն, սրտմտեցան, վշտացան, ընկճուեցան: Երկու խորհուրդներ սկսան հալածել զիրենք. մէյ մը, թէ՛ Յիսուս պիտի մեռնէր առանց իր թագաւորութիւնը հաստատած ըլլալու երկրի վրայ. երկրորդ, թէ՛ իրենք ալ որբ, անտէր եւ անօգնական պիտի մնային:

Եւ Յիսուս, որպէսզի անոնց մտքին վերայ ծանրացող մոլթ ամպերը ցրուէ, ջանաց զանոնք ոգեւորել նոր յոյսերով եւ ակնկալութիւններով: Արդարեւ պիտի բաժնուէր իրենցմէ բայց նորէն պիտի գար: Իր երկրորդ գալուստը այնքան փառաւոր պիտի ըլլար որքան անփառունակ եղած պիտի ըլլար որքան անփառունակ եղած էր իր մահն ու բաժանումը: Յիսուսի վերստին գալստեան խոստումը զօրեց անոնց Մեսիայի մը հաւատքը ողջ եւ ուժեղ պահելու: Եթէ Յիսուս Մեսիայի մը արժանի

փառքովը չէր մեկներ աշխարհէն, եւ սակայն արժանաւայել փառքով պիտի դառնար ան քիչ ատենէն:

Ու վերջապէս ինչպէս պսակուեցան աշակերտներուն այս նոր յոյսերը:

Նոյն իսկ իրենց կեանքին տեւողութեանը մէջ կ'ակնկալէին Յիսուսի մարմնաւոր գալուստը տեսնել: Տեսա՞ն: Ո՛չ: Ուրեմն դա՞րձեալ յուսախաբ եղան: Ո՛չ:

Առաջ Յիսուսի հոգեւոր ներկայութիւնը զգալու անընդունակ էին եւ ճիշդ այդ պատճառաւ դժուար կը թուէր իրենց հանդուրժել անոր մարմնաւոր բաժանման գաղափարին եւ իրականութեանը: Այժմ սակայն, Յիսուսի հոգեւոր ներկայութիւնը զգալու զարմանալի կարողութեամբը օժտուած էին: Յիսուս չի վերադարձաւ այնպէս ինչպէս կ'ակնկալէին, այսինքն, մարմին առած, բայց իր հոգեւոր ներկայութիւնը այնքան խորապէս զգալի ըրաւ անոնց կեանքին մէջ որ զանոնք լեցուց երջանկովեան, խաղաղութեան, ուրախութեան զգացումներով իբր թէ մարմնաւորապէս դարձեալ իրենց հետ եղած ըլլար:

Յիսուս մինչեւ իր մահը իր աշակերտ-

ներուն կեանքէն Ռուրս ապրեր էր: Իր մահէն վերջը սկսաւ անոնց կեանքին մէջ ապրիլ: Այս մուտքը, այս վերագալուստը, այս վերածնունդը անոնց կեանքին մէջ՝ իսկապէս այնքան փառաշուք էր որքան կրնար ըլլալ անոր մարմնաւոր գալուստը աչաց տեսողութեան համար:

Յիսուս իր խոստումը կատարեց: Նորէն եկաւ, ու փառքով մուտք գործեց յաշխարհ: Սակայն, այս անգամ իր ներկայութիւնը եւ տիրապետութիւնը յայտնեց չէ թէ մարմնաւոր աչքերու, նիւթական աշխարհի մը մէջ, այլ հոգեւոր կեանքի մէջ, բարոյական աշխարհին մէջ:

Երբ Յիսուս հոգեւորապէս կ'ապրի իմ կեանքիս մէջ, անոր մարմնաւոր գալուստին յապաղումը զիս անհամբեր չ'ըներ: Աչքի վայելքէն գերազանց է ինծի համար հոգիի վայելքը: Հոգեւոր Յիսուսը կրնայ զիս փրկել. ուրեմն, ես անոր կը վստահիմ: Յիսուս ներկայ է կեանքի մէջ եթէ միայն մենք զգանք այդ ներկայութիւնը մեր հոգեւոր զգայութիւններովը:

Օրհնեալ ըլլայ անոր հոգեւոր գալուստը եւ հոգեւոր ներկայութիւնը:

Ա. Զ. Գ. Ա. Յ. Ի. Ն.

ԱԶԳԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ «ՀԱՅԿԱԿԱՆ» Ը

Ազգիս սէրը Աստուծոյս սիրոյն նման է:
Ի՞նչպէս կրնամ սիրած ըլլալ ազգս ա-
ռանց սիրելու այն Աստուածը որուն սիրովը
կը յատկանշուի զերազանցապէս ազգիս
սիրելի, պաշտելի ոգին:

Ի՞նչ է Հայ ազգը: Սերո՞ւնդ մը: Ո՛չ:
Հայ անունը միայն սերունդ մը կը ներկա-
յացնէ: Հայ անունը եւ Հայ ազգը նոյնիմաստ
բացատրութիւններ չեն: Հայ անունով սե-
րունդ մը կրնայ գոյութիւն ունենալ դարէ
ի դար բայց Հայ անուանեալ սերունդը
Հայ ազգը չի պիտի կրնայ ներկայացնել
մինչեւ որ հայկական ազգային ոգին չ'ապրի
Հայու անունը կրող սերունդին մէջ:

Ու ի՞նչ է Հայու Ոգին: Հայու Ոգին՝ Վար-
դանի ու Վարդանի տիպովը մարտիրոսնե-
րու ոգին է: Մարտիրոսութիւնը չէ մեր ազ-
գին ոգին: Մարտիրոսութիւնը արտաքին
դէպք մըն է լոկ որ կը յայտնէ հայկական
անմահ ոգին:

Ու եթէ այդ ոգին տարրալուծենք ի՞նչ

կը գտնենք անոր մէջ: Կը կրկնեմ, կը շեշտեմ, անայլայլելի սէր առ Աստուած: Մեր ամբողջ պատմութիւնը այդ սիրովը հիւստեմ է: Հազար հինգ հարիւր տարուան մեր ազգային կեանքը եղած է տեսակ մը քովանս որուն մէջ հալածեալ սերահար հերոսը եղած է ազգը հաւաքապէս, իսկ սիրոյ հետապնդեալ մրցանակը՝ Աստուած:

Աշխարհք չի գիտեր Հայ ազգին պատմութիւնը. ան գիտէ սակայն Հայ ազգին ոգին: Աշխարհք ամէնէն շատ կը պատուէ այն յանձնարարագիրն որ է մեր ոգին, այսինքն, մեր անմահն, անըմբռնելի, անզուգական սէրը առ Աստուածն «հարցն մերոց»:

Ու այսպէս, չեմ կրնար ազգս սիրել առանց Աստուածս սիրելու, եւ ոչ ալ կրնամ Աստուածս սիրել, ինչպէս Հայ մը պիտի կրնար, առանց ազգս սիրելու:

Հայուն ազգասիրութիւնը անմահն է ուրիշ ազգի մը պատկանող ազգասիրութեան: Ամերիկացիին, Յոանսացիին, Իտալացիին ազգասիրութիւնը, իբրեւ ազգասիրութիւն, վերացականօրէն, նման կամ նոյնը չէ՝ Հայուն ազգասիրութեան հետ բաղդատ-

մամբ: Հայկական ազգասիրութիւնը ինքնաշատուկ տարր մը ունի իր մէջ որ ո'չ Ամերիկացիները, ո'չ Յոանսացիները եւ ո'չ ալ Իտալացիները ունին: Հայուն ազգասիրութիւնը այնքան կատարեալ ազգասիրութիւն է որքան Ամերիկացիինը կամ Յոանսացիինը կամ Իտալացիինը, առաւել այն միւս սէրը որ գինքը կը մարտիրոսացնէ, եւ մարտիրոսացնելով կ'ապրեցնէ: «Pro Deo et Patria» — այս խօսքը ուրիշ ազգի մը զինանըշանին վրայ կ'երեւի, իսկ մեր ազգին՝ կեանքին մէջ: «Աստուծոյ եւ Հայրենիքին համար» — ահա՛ հայկական ազգասիրութիւնը բացատրող խօսքը:

Հայ ազգը (իւր յատկանշիչ ոգիով) պիտի ապրեցնենք ես ու դուն, թէ՛ սերունդ մը՝ որ Հայ կը մականանուանուի:

Ահա՛ մեծ հարցում մը:

Եկած է ժամանակը որ հայկական ոգին իր երբեմնի հարազատութեամբը մըշակենք մեր մէջը: Այսուհետեւ այդ ոգիին ներկայութիւնը կամ բացակայութիւնը պիտի ըլլայ մեր մէջ երկու դասակարգերու բաժանման եւ զանազանութեան միակ բանաւոր եւ պատուաւոր պատճառը: Հայ-

կական ոգիով Հայը՝ Հայ է, ինչ որ ալ ըլլայ իր քաղաքական կամ կրօնական դաւանանքը:

Հայկական այս յատկանշիչ ոգիին ամէնէն յաւիշտակիչ եւ յուզիչ պատկերը գրծուած է Եղիշէի եւ Ղաղար Փարպեցիի պատմութիւններուն մէջ: Մեր Աւետարաններուն քովիկը պահելու եւ սերտելու ենք զայնս, հաւասար բարեպաշտութեամբ: Այդ երկու գրքերը կը ներկայացնեն Աւետարանին կիրառումը ազգի մը կեանքին մէջ: Մէկը միւսին կենդանի եւ թանձրացեալ լուսաբանութիւնը կամ մեկնութիւնն է:

Մեր ազգային բոլոր դպրոցներուն մէջ (եւ ոչ մէկ դպրոց ունենալու ենք որ ազգային չէ) Եղիշէն եւ Փարպեցին ծայրէ ի ծայր կարդացնելու ենք կրկին նպատակաւ. նախ, իբրեւ միջոց լեզուի վարժութեան կամ դաստիարակութեան. երկրորդ, ու առաւելապէս, իբրեւ մարգարան Հայութեան: Մեր տղաքը չէզոք մարդ չի շինենք, այլ Հայ մարդիկ: Հայկական հարազատ ոգիով Հայը տիպ մըն է մարդու մը՝ որուն առջեւ աշխարհք իր զխաբկը կը հանէ եւ կը խոնարհի յարգանքով:

Եթէ վարդանանց Ոգին (չեմ ըսեր դէպքը) չ'ըլլար՝ Հայ ազգը այսօր գոյութիւն չի պիտի ունենար: Եթէ այդ նոյն ոգին չի պահենք մեր մէջ գոռանօք, իբրեւ Հայ ազգապագայ գոյութեան երաշխիք չ'ունինք:

Այս կցկտուր խորհուրդներուս իբրեւ վերջաբան մէջ բերեմ «քահանայից» հոգեշունչ աղօթքէն հատուած մը որ թէ՛ այդ հին պաշտելի ոգին կը ցոլացնէ իբրեւ ջինջ հայելի մը, եւ թէ՛ կը պատշաճի ազգիս այժմեան վիճակին:

«Նա պահեսցէ զձեզ ողջս, եւ հոգևովն իւրով սրբով մխիթարեսցէ զձեզ հանապազեւ դուք մի՛ տրտմիք, այլ ուրախութեամբ ուրախ լերուք յայն՝ որ ասացն թէ՛ «Ոչ Թողից զձեզ որքս. գամ, ասէ, առ ձեզ՝. որ եկեալ իսկ է, եւ է ի միջի ձերում. որ արծալէ զձեզ ի կապանացդ յորում էքդ. եւ պահեսցէ զձեզ յուսով օգնականութեան իւրոյ. եւ տայ ասել ձեզ համարձակածայն պարծանօք թէ՛ վասն քո մեռանիմք զօրհանապագոյ համարեցայ որպէս զոչխար ի սպանդ: Եւ Ամենատէրն խորտակէ զատանայ ի ներքոյ ոտից ձերոյ, երեւելիս եւ պայծառս ցուցցէ զձեզ ի մէջ ազգիս ամբարշտի, եւ դարձուցցէ

կական ոգիով Հայը՝ Հայ է, ինչ որ ալ ըլլայ իր քաղաքական կամ կրօնական դաւանանքը:

Հայկական այս յատկանշիչ ոգիին ամէնէն յափշտակիչ եւ յուզիչ պատկերը գրծուած է Եղիշէի եւ Ղազար Փարպեցիի պատմութիւններուն մէջ: Մեր Աւետարաններուն քովիկը պահելու եւ սերտելու ենք զայնս, հաւասար բարեպաշտութեամբ: Այդ երկու գրքերը կը ներկայացնեն Աւետարանին կիրառումը ազգի մը կեանքին մէջ: Մէկը միւսին կենդանի եւ թանձրացեալ լուսաբանութիւնը կամ մեկնութիւնն է:

Մեր ազգային բոլոր դպրոցներուն մէջ (եւ ոչ մէկ դպրոց ունենալու ենք որ ազգային չէ) Եղիշէն եւ Փարպեցին ծայրէ ի ծայր կարդացնելու ենք կրկին նպատակաւ. նախ, իբրեւ միջոց լեզուի վարժութեան կամ դաստիարակութեան. երկրորդ, ու առաւելապէս, իբրեւ մարգարան Հայութեան: Մեր տղաքը չէզոք մարդ չի շինենք, այլ Հայ մարդիկ: Հայկական հարազատ ոգիով Հայը տիպ մըն է մարդու մը՝ որուն առջեւ աշխարհք իր գլխարկը կը հանէ եւ կը խոնարհի յարգանքով:

Եթէ վարդանանց Ոգին (չեմ ըսեր դէպքը) չ'ըլլար՝ Հայ ազգը այսօր գոյութիւն չի պիտի ունենար: Եթէ այդ նոյն ոգին չի պահենք մեր մէջ գգուանօք, իբրեւ Հայ ազգապաղայ գոյութեան երաշխիք չ'ունինք:

Այս կցկտուր խորհուրդներուս իբրեւ վերջաբան մէջ բերեմ «քահանայից» հոգեշունչ աղօթքէն հատուած մը որ թէ՛ այդ հին պաշտելի ոգին կը ցոլացնէ իբրեւ ջինջ հայելի մը, եւ թէ՛ կը պատշաճի ազգիս այժմեան վիճակին:

«Նա պահեսցէ զձեզ ողջս, եւ հոգւովն իւրով սրբով մխիթարեսցէ զձեզ հանապազեւ դուք մի՛ տրտմիք, այլ ուրախութեամբ ուրախ լերուք յայն՝ որ ասացն թէ՛ «Ոչ թողից զձեզ որքս. գամ, ասէ, առ ձեզ՝ որ եկեալ իսկ է, եւ է ի միջի ձերում. որ արձակէ զձեզ ի կապանացդ յորում էքդ. եւ պահեսցէ զձեզ յուսով օգնականութեան իւրոյ. եւ տայ ասել ձեզ համարձակածայն պարծանօք թէ վասն քո մեռանիմք զօրհանապազ, համարեցայ որպէս զուխար ի սպանդ: Եւ Սմենատէրն խորտակէ զսատանայ ի ներքոյ ոտից ձերոյ, երեւելիս եւ պայծառս ցուցցէ զձեզ ի մէջ ազգիս ամբարշտի, եւ դարձուցէ

զծեզ ի յերկիր ձեր: Պահեսցէ զտուն ձեր,
անուսցէ զտղայս ձեր, ժառանգեսցուցէ
զոսկի ձերում զվիճակ հարց իւրեանց: Նմա
փառք եւ այժմ եւ յամենայն յաւիտեանս.
ամէն» (1):

Հայկական ազգասիրութիւնը ասանկ ա-
ղօթքի ակն էր:

(1) Փարսեցի— Պատմութիւն Հայոց— Վենետիկ, Գ.
Տպագրութիւն, էջ 304—5:

ԿՐՕՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ «ՀԱՅԿԱԿԱՆ»Ը

Կրօնասիրութեան «հայկականը» ի՞նչ-
պէս կրնայ ըլլալ:

Ահա՛ թէ ինչպէս:

Հայուն կրօնասիրութիւնը, Հայուն ազ-
գասիրութեան պէս, ունի ինքնայատուկ
հանգամանք մը որ կրնայ «հայկական» ո-
րակիչ բացատրութիւնով զանազանուիլ հա-
սարակաց, ընդհանուր կրօնասիրութենէն:

Նախ, Հայուն կրօնասիրութիւնը ազգային
նկարագիր է, որ անհատներու մէջ ի յայտ
կուգայ: Հայ մը չի կրնար անկրօն ըլլալ
առանց իր ազգային նկարագիրը կորսնցը-
նելու, մասամբ կամ ամբողջովին: Կրօնա-
սիրութիւնը առայժմ իր բարոյագիտական
առումովը չեմ նկատեր: Ըսել չեմ ուզեր
թէ որովհետեւ իբրեւ ազգ, կրօնասէր ենք
հետեւաբար եւ՝ բարոյագիտական կըշ-
ռաչափերով դատուելով՝ բարի եւ ա-
ռաքինի ենք ամէնքս ալ անխտիր. ո՛չ:
Մեր մէջ, ինչպէս ամէն ազգի մէջ, Հարն
ալ կայ, բարին ալ. բայց Հար Հայն ալ,

բարի Հայն ալ, որքան ատեն որ հարա-
զատօրէն Հայ է եւ ժառանգորդը՝ ազգային
նկարագրին, կրօնասէր է:

Կրօնասէր ըլլալ՝ փրկուածներու, բարինե-
րու, առաքինիներու մենաշնորհը է: Հայը,
իբրեւ Հայ, կը ծնի ժառանգական սիրով մը
հոգեկան իրականութեան մը հանդէպ զոր
«կրօնք» կը կոչենք: Այս բնածին ընդու-
նակութիւնը յատկանշօրէն հայկական է:
Մեր ազգային նկարագրին բաղկացուցիչ
տարրերէն մէկն է մեր կրօնասիրութիւնը:
Ուրեմն, չես կրնար տէրը եղած ըլլալ այն
նկարագրին որ մեր ազգային զարմանալի
տոկունութեան եւ մեր գոյութեան մշտնջե-
նաւորման թերեւս ամէնէն համոզիչ բա-
ցատրութիւնը կամ մեկնութիւնն է, առանց
կրօնասիրութեան:

Բայց անկրօն Հայեր չ'կա՞ն միթէ: Կա՞ն:
Կան Հայեր որոնք տակաւին Հայ կը կոչ-
ուին, բայց իրենց ազգային նկարագրին
ժառանգութեան մէկ մասը մսխած, կորու-
սած են: Անկրօն Հայը, հայկական հարա-
զատ նկարագրին չափանիշովը, հարիւրին
առ հարիւր Հայ է:

Հայութիւնը խոստովանութեան, դաւա-

նանքի կամ անձնական վկայութեան խնդիր
չէ: Հայութիւնը նկարագրի խնդիր է: Հայ-
կական նկարագրով մարդը Հայ է: Եւ որով-
հետեւ կրօնասիրութիւնը հայկական նկա-
րագրին մէկ բաղկացուցիչ տարրն է, ուստի
իսկական եւ կատարեալ Հայն է որ իր նը-
կարագրին մէջ ի յայտ կը բերէ հայկական
նկարագրին այդ յատկանշական կողմն ալ:

Հայ մը այն իմաստով Հայ չէ իմաս-
տով որ, օրինակի համար, Ամերիկացի մը
Ամերիկացի է: Ոչ մէկ դատաւոր Հայ չ'ե-
ղող մը կրնայ Հայ շինել ինչպէս Ամերիկա-
ցի չ'եղող մը Ամերիկացի կրնայ շինել: Ո՛չ
մէկ դատաւոր կրնայ Հայ չ'եղողի մը մէջ
դնել Հայութիւնը: Հայը Հայ է միայն
իր հայկական նկարագրով:

Ոմանք հայրենիքէն կը հեռանան եւ ի-
րենց հայութիւնը մասամբ կը կորսնցնեն:
Հայութեան մասնակի կամ ամբողջական
կորուստին պատճառը ի՞նչ է: Միջավայրի
բազմազան ազդեցութիւններն են, բնակա-
նաբար: Բայց միջավայրի ազդեցութիւննե-
րը ի՞նչ վերլուծելի ներգործութիւն կ'ընեն
ենթակային վրայ: Հայէն կ'առնեն իր լե-
զուն եւ կրօնասիրութիւնը եւ իր պահպա-

նողականութիւնը, կամ, քիչ մը հաւազան-
ցուած բացատրութեամբ, իր աւանդամո-
լութիւնը: Ու առ Հայէն իր ազգային նկա-
րագրին այս բաղկացուցիչ տարրերը — լե-
զու, կրօնասիրութիւն եւ պաշտելի աւան-
դութիւններ — եւ իր հայութենէն բոլորովին
մերկացուած, կողոպտուած կը թողուս զին-
քը: Սոանց հայկական նկարագրի Հայը
միայն «մարդու կտոր» մըն է, այնքան ան-
ծանօթ քանակութիւն մը մարդու՝ որքան
Ադամ էր երբ զրախտէն վտարուեցաւ. եւ
ո՛վ գիտէ անազգ Ադամին ազգութիւնը:

Առէ՛ք, օրինակի համար, Ամերիկահայ
զաղութը:

Ամերիկահայոց մէջ ազգային տեսակէ-
տով շատ մը կորսուած Հայեր կան: Ի՞նչ է
պատճառը: Շատ մը Ամերիկահայեր Հայ
ըլլալէ մասամբ կամ ամբողջովին դադրե-
ր են, որովհետեւ, ի մէջ այլոց, նախապէս
կորսնցուցեր են իրենց կրօնասիրութիւնը:

Ի՞նչ կրնանք ընել. Հայը այսպէս շինուեր
է: Թերեւս ըսէք թէ Լաւադոյն պիտի ըլլար
եթէ մեր շինուածանիւթին մէջ կրօնասի-
րութիւն խառնուած չ'ըլլար. այդ տարրեր
խնդիր է. թէեւ ես անձնապէս հպարտ եւ

ուրախ եմ որ Հայը Հայ շինուեր է ի մէջ
այլոց նաեւ կրօնասիրութեան շողախովը:
Բայց ինչ որ այժմ կը նկատենք տուեալ
իրողութեան մը խնդիր է: Եթէ Հայ ես,
այս շողախը մէջդ գտնուելու է: Ուրիշ
ճար չի կայ: Եթէ վաղուան Հայերը տարբեր
շողախով պիտի շինուին, չեմ գիտեր: Ես
մինչեւ այսօր Հայը այսպէս շինուած տե-
սեր եմ ու նախանձախնդիր եմ որ ապա-
գայ հայութիւնն ալ ճանչցուի, յարգուի եւ
ապրի ազգային նկարագրի այն յատկանի-
շերովը որոնցմով ցարդ ճանչցուած, յար-
գուած եւ ապրած է ան:

«Հայ ապրինք, եղբարք». բայց Հայ ապ-
րելու համար ունենանք նաեւ այն կրօնա-
սիրութիւնը որ հայկական է:

Ա. Զ. Դ. Ի. Ն. Հ. Ա. Մ. Ա. Ր. Ա. Ղ. Օ. Թ. Ք.

Ազգիդ համար կ'աղօթեմ:

Բայց ի՞նչ ըսել է ազգին համար աղօթել: Բացատրենք:

Աղօթքը, գէթ մէկ իմաստով մը, արտայայտութիւնն է բունն եւ անդիմադրելի փափաքի մը, կամ փափաքներու, Մէկու մը որ կը հաւատանք թէ կարող եւ յօժար է զայնս գոհացնելու: Փափաքը, եթէ բաւական բունն է, աղօթք կը բռնադատէ: Պապակողը, ծարաւողը ջուր կը փնտռէ: Նմանապէս բունն փափաքներ ունեցողը կը փնտռէ մէկը որուն կրնայ իր փափաքը յայտնել եւ գոհացում գտնել անկէ:

Ու ազգին համար աղօթել, աղօթքի այս պայմանաւորեալ եւ սահմանաւորեալ իմաստովը, կը նշանակէ ազգին համար մեր ունեցած բունն փափաքները արտայայտել մէկու մը: Բայց որո՞ւ: Մարդո՞ւ: Ո՛չ. Աստուծոյ: Կրնանք մեր փափաքները մարդոց ալ յայտնել եւ անոնցմէ գոհացում գտնել: Այդ ալ կարելի է. բայց ատոր աղօթք չեն

ըսեր: Աղօթքը մարդու եւ Աստուծոյ միջեւ հաղորդակցութիւնն է:

Ու եթէ ազգիդ համար բունն փափաքներ ունիս, ի՞նչպէս կրնաս չ'արտայայտել զանոնք: Մինակ փափաք զգալ բաւական է: Պէտք է որ նաեւ արտայայտես զանոնք:

Եւ ի՞նչպէս:

Պարզապէս հոգիովդ գիտակցելով Աստուծոյ տիեզերական ներկայութեանը, եւ ջանք մը ընելով այդ փափաքները կրկնելու Անոր լոին՝ խորհրդով, կամ բարձրաձայն: Աղօթելու համար անհրաժեշտ է որ նախ՝ հոգին գիտակցի ուրիշ հոգի մը ներկայութեանը. ապա՝ երկու հոգիներու միջեւ յարաբերութիւն հաստատուի. եւ վերջապէս՝ զգացուած փափաքները կըրկնուին մէկիկ մէկիկ, ինչպէս որ խօսակցութեան մը միջոցին ամէն խորհուրդ կը կրկնուի լեզուով:

Աղօթել չի նշանակեր գործ մը յանձնել Աստուծոյ եւ ապա բոլորովին անպատասխանատու զգալ անոր կատարման համար: Ո՛չ: Աղօթքով մեր փափաքները կ'արտայայտենք որպէսզի Աստուած գործակցի մե-

զի՛ իրազործելու զայնս, եթէ՛ արժանի են
անոնք իրազործուելու:

Արդ, եթէ՛ արտայայտէի ազգիս համար
ունեցած բուռն փափաքներս, այդ արտայայ-
տութիւնս ինքնաբուղիս աղօթք մը պիտի
ըլլար պարզապէս:

Ահա՛ աղօթքս:

Ով Աստուած, կը փափաքիմ որ ազգս ողջ
մնայ: Զիս գործիք ըրէ, եթէ՛ կրնամ գործիք
ըլլալ, ու ինծի հետ իւրաքանչիւր Հայ որ
կրնայ, որ ազգը ողջ մնայ ու ապրի: Մեր
հարստութիւնը — դրամ, ուժ, խելք, ազդե-
ցութիւն — մատաղ կ'ընենք ազգին կեան-
քին համար:

Կը փափաքիմ դարձեալ որ ազգս ազատ,
եւ անկախ կեանք ունենայ: Դուն գիտես
թէ ի՛նչ պայմաններ անհրաժեշտ են ազատ
եւ անկախ ազգային գոյութեան մը համար:
Առաջնորդներ տուր մեզի, համերաշխելու
ընդունակութիւններով օժտէ զմեզ, միջոց-
ներ հայթայթէ մեզի նիւթապէս բարգաւա-
ճելու, եւ կրթութիւն մտքով ու սրտով, ու
նաեւ պաշտպանութիւն թշնամիին դէմ:

Կը փափաքիմ մանաւանդ որ ազգիս վա-
ղեմի պաշտելի ոգին կենդանի մնայ մեր

ներկայ եւ վաղուան սերունդին մէջ: Թէ՛
խաղաղութեան եւ թէ՛ պայքարի մէջ վար-
դանի քաջութիւնը եւ սրբութիւնը մեր ազ-
գային կեանքին յատկանիշը թող ըլլայ:

Ահեցուր զմեզ, ո՛վ Աստուած, սերունդով,
թուով, արտաքին ու ներքին ուժերով, եւ
զմեզ այնքան աննուաճելի ըրէ մարմնով
որքան հոգիով: Ամէն:

Ա. Զ. Գ. Ն. ՈՒ Ա. Ն. Զ. Ա. Տ. Ը.

Մարդկային արժանեաց խնդրոյն մէջ իմ տեսակէտս անհատապաշտական է:

Ինչ որ «հաւաքական արժանիք» կը կոչենք յաւէտ պատրանք մըն է լոկ եւ ո՛չ թէ իրականութիւն: Արժանիքը ինչ տեսակ ըլլայ թող ըլլայ, ռամկավարութիւն չի ճանչնար, իր արդի իմաստովը: «Հաւաքական արժանիքը» պարզապէս սոսկական անհատներու արժանեաց ցոլացմունքն է:

Ժողովուրդ մը հաւաքականապէս լոյս չ'ունի եթէ իր մէջ լուսածին եւ լուսասփիւռ անհատ ջահեր չ'ունի, հատ մը հոս, հատ մը հոն միայն, այլ բաւական: Ժողովուրդի մը լոյսն ու փայլն փոխառեալ է, վերադրեալ է եւ ո՛չ թէ ինքնաբերական, ինքնատեղծ: Մարեցէ՛ք անոր անհատական ջահերն ու ժողովուրդը տիրող խաւարին մէջ կը կորսուի ի սպառ:

Այս կամ այն ազգին համար կ'ըսենք յաճախ—«մեծ ազգ է»: Ազգ մը, իբրեւ ազգ, հաւաքականօրէն, մեծ չի կրնար ըլլալ, բա-

ցատրութեան վերլուծական իմաստովը: Ազգ մը մեծ կ'երեւի անոր համար որ իր մէջ մեծեր կ'ապրին: Ազգի մը մեծութեան հանդէպ մեր յարգանքը նոյն ատեն լռելեայն յարգանք մըն է անոր մեծ անհատներուն:

Թիւր ազգի մը մեծութեան մէջ մեծ դեր չի կատարեր: Տասը միլիոն մարդով ազգ մը առանց մէկ մեծի շատ աւելի պզտիկ ազգ մըն է քան մէկ միլիոն մարդով այլ տասը մեծ անհատներով ազգ մը: Երբեմն մէկ մարդ մէկ միլիոն մարդ կ'արժէ եւ երբեմն ալ տասը միլիոն մարդ մէկ մարդ չ'արժեր: Անգլիա աւելի մեծ ազգ մըն է այսօր, օրինակի համար, իր յիսուն միլիոն ժողովուրդովը եւ իր յիսուն մեծ գաւազնեւորովը քան որքան պիտի ըլլար հարիւր միլիոն ժողովուրդով եւ միայն քսանեւեհնգ մեծ անհատ գաւազնեւորով:

Երկու ազգերու միջեւ մեծութեան գերազանցութիւնը այն մէկին կողմն է որ միւսին վրայ մեծ անհատներու թուական առաւելութիւն մը կը ներկայացնէ: Զինատան Անգլիոյ ժողովուրդին եօթնապատիկն է թուով. ո՞րն է սակայն մեծագոյն ազգը: Բայց մեծ անհատներն ալ ինքնիրեն-

նին երկինքէն չեն իյնար: Մեծ կը ծնին արդարեւ բայց նաեւ կը մշակուին, կը խր- նամուին, կը սնուցուին մեծ ըլլալու համար: Թէեւ ազգի մը մեծութեան արժանեաց վարկը իր մէջը ապրող անհատներուն կը պատկանի եւ սակայն այդ վարկին մէջ ազգի մը բաժինն ալ սա է որ ան մեծ ծը- նածը մեծ ալ կը հասցնէ:

Մեծ ծնիլը չէ հազուադէպը, հապա մեծ աճեցնել, հասցնելն է: Շատ մը մեծեր մեծ կը ծնին արդարեւ, բայց որովհետեւ ժողո- վուրդը զանոնք չ'աճեցներ, պզտիկ կը մը- նան, պզտիկ կը մեռնին:

Ժողովուրդ մը որ իր մեծերը կը ճանչ- նայ եւ կը զնահատէ՝ իր մեծութիւնը կը պատրաստէ, կ'ապահովէ: Այն ժողովուրդը որ կ'զգայ իր մեծերուն արժէքը իբրեւ ազ- դակ մը իր կեանքին տեւականութեան, աճման, կենսաւորման՝ կարող կ'ըլլայ նաեւ իր մէջ մեծեր հասցնել: Վա՛յ այն ազգին որ ասիկա չ'զգար:

Հայ ազգը, ինչպէս ոեւէ ուրիշ ազգ, այն ատեն մեծ ազգի մը արժանիքը ցոյց պի- տի տայ, ինչ որ ալ ըլլայ անոր թիւը, երբ

կրնայ իր մեծ զաւակները ճանչնալ ու զը- նահատել:

Հայ արիւնէն ալ մեծեր կը սերին որով- հետեւ մեծեր սերեր են: Այդ արիւնը չէ ցամքած: Մեծեր նորէն կը ծնին ու պիտի ծնին. բայց այդ ծնածները պիտի հասցուի՞ն նաեւ իբրեւ մեծ. այդ չեմ գիտեր:

Ամէնքս ալ մեծ չենք կրնար ըլլալ: Մեր նկարագրին դժբաղդ կողմն այն է որ այն- պէս կը հաւատանք թէ ամէնքս ալ մեծ կրնանք ըլլալ եւ ըլլալու ենք: Ո՛չ. մեզմէ ոմանք պզտիկ են եւ պզտիկ մնալու են որ մեծերը մեծ ըլլան: Մեծութիւնը ամէնուն իրաւունքը չէ:

Բայց ամէնքս ալ կրնանք մեծ հասցնել մեր մէջ: Եթէ այդչափը կրցինք ընել ար- դէն մեր մէջն ալ մեծութեան մը արժա- նիքը երեւան հանած պիտի ըլլանք:

Բայց ինչպէ՞ս: Շատ մը կերպերով. բայց ամէնէն աւելի գնահատող ոգիով: Աննախապաշար մտօք արժանիքը տեսնը- ուած տեղը զնահատել մեծութիւն մըն է ինքնին՝ որ ոեւէ անձի համար կարելի է ունենալ: Ու ժողովրդային այդպիսի մեծու-

թիւնով է ահա որ մեծութիւն պիտի կարենանք հասցնել, յառաջ բերել մեր մէջ:

Ազգը փրկելու համար մեծեր հասցնելու մեծութիւնը ունենանք, ուրեմն:

Ա. Զ. Գ. Ի. Ն. Ե. Բ. Ի. Ն. Շ. Է. Ք. Ը.

Մօտ երկու հազար տարի առաջ, առաջին քրիստոնեայ միսթիք բանաստեղծը, Յովհաննէս, իր յափշտակութեան մէկ պահուն տեսիլքը ունեցաւ Յիմնովին նորոգուած, այլափոխուած աշխարհի մը:

Յայտնութեան գիրքը նոր «Ծննդոց» մըն է, նոր ստեղծագործութեան մը երփնեւրանդ նկարագրութիւնը: «Ծննդոց» Եհովան «պարապութենէն» երկիրը ստեղծեց «իւր լիութեամբը», իսկ «Յայտնութեան» Աստուածը առաւ այդ երկիրը իր լիութեամբը եւ բոլորովին նոր կաղապարի մը մէջ թափեց զայն:

«Ահա՛ ամէն բաները նոր կ'ընեմ» յայտարարութիւնը կը բացատրէ Հին Ստեղծիչին նոր դերը:

Երկու հազար տարի առաջ Յովհաննէսի ունեցած տեսիլքը մինչեւ այսօր տակաւին տեսիլք է: Երկու հազար տարի... երեւակայեցէ՛ք անգամ մը. երկու հազար տարի բաւական չէ եղած տեսիլք մը իրականու-

Թեան փոխելու: Թէ՛ ասկէ վերջն ալ երկո՞ւ թէ՛ չորս հազար տարի պէտք պիտի ըլլայ այդ նոյն տեսիլքը իրականացնելու համար, չենք գիտեր եւ ո՛չ ալ մարգարէական ոգի կամ յաւակնոտութիւն ունինք գիտնալու: Թող 4-6000 թուականներուն ապրող մարդիկը վկայեն այդ հեռաւոր ապագային համար: Մեր շահադրդոտութիւնը, ինչպէս նաեւ ծանօթութիւնը, մեր ապրած օրուան կը պատկանի:

Թիւերը պարզապէս փոխաբերաբար իմանալով, պիտի համարձակէինք դիտել տալու թէ մինչդեռ «վեց» օրեր բաւական եղան Ամենակարողին համար պարապութենէն աշխարհք մը ստեղծելու, միւս կողմէ՛ երկու հազար տարիներ անբաւական եղած են ստեղծուած աշխարհքը նորոգելու:

Աստուած իր դժուարագոյն դերին մէջ է իբրեւ «Նորոգիչ»ը աշխարհին քան իբրեւ «Ստեղծիչը»: Ու Աստուած դեռ գործելու շատ հազարամեաներ ունի մինչեւ որ ի գլուխ հանէ աշխարհի «նորոգութիւնը»: Ո՛վ գիտէ թերեւս նորոգութեան «առաջին օրուան» մէջ է Ան տակաւին եւ «հանգստութեան օրը» դեռ շատ հեռի է, շա՛տ ... :

Մէկ կողմ թողունք այս պատշաճեցուցեալ բացատրութիւնները եւ պարզ խօսինք:

Մարդը փոխել դժուար գործ է:

Շինուած, լմնցած արձան մը որ, օրինակի համար, առիւծ մը կը ներկայացնէ, չես կրնար նորէն կոփելով, տաշելով, դառնուկի մը վերածել: Եթէ գառնուկի մը արձանը կ'ուզես, պէտք է որ նոր քար մը առնես եւ գառնուկ մը արձանագործես: Ան որ անձեւ քարէ մը գառնուկի մը արձանը կըրնայ ստեղծել, չի կրնար առիւծի մը արձանը գառնուկի մը արձանին փոխել: Ստեղծել՝ ստեղծուածը փոխելէն աւելի դիւրին է:

Երբ խնդիրը մարդկային բնութեան վերայ է այս ճշմարտութիւնը առաւել եւս կը շեշտուի:

Ոչ «նախասահմանական» մըն եմ եւ ոչ ալ «ճակատագրական» մը կեանքի փիլիսոփայութեանս մէջ, բայց կամաւ կամ աւելի հաւատացող մըն եմ այն ճշմարտութեան որ յաճախ կը յեղյեղուի՝ Ժողովրդական «ծնունդ» բացատրութեամբ: «Ծնունդը այդ է», կ'ըսեն երբ կը խօսին մարդու մը նկարագրին այս կամ այն մէկ հիմնա-

կան կողմին վրայ: Մարդիկ առ հասարակ այնպէս են էականապէս, իրենց ծուծին մէջ, ինչպէս որ կը ծնին: Եւ Հայաստան մարդիկ մանաւանդ՝ մինչեւ բերանը լեցուած զաւաթի կը նմանին. ինչ որ կայ մէջերնին՝ կայ, իսկ չեղածը՝ դրսէն չես կրնար մէջերնին դնել:

Մարդկային բնութիւնը փոխել դժուար է: Ունակութիւններ, արտաքին վարմունք, բարք ու վարք կրնան փոխուիլ, եւ յաճախ կը փոխուին, զանազան արտաքին ազդեցութեանց տակ, բայց բնութեան հիմը, էութիւնը շատ դժուարութեամբ կը փոխուի, եթէ երբէք փոխուի:

Շա՛տ աղէկ:

Այս Թէզըվ մեր ազգին վիճակին անդրադառնաւ: Եւ ահա առջեւնիս կը ցցուի ահագին խնդիր մը: Այս ազգին գոյութեան խախտած, աւերած ներքին հիմերը պէտք է նորոգել. բայց ի՞նչպէս:

«Վերաշինութեան» վրայ կը խօսին: Բայց ի՞նչ կրնանք վերաշինել քայքայուած հիմերու վրայ: Վերաշինութեան յատակադէրը լմնցնելէ վերջ կը տեսնենք թէ եղած հիմերուն չեն յարմարիր: Ինչո՞ւ

համար շարունակ կ'անտեսենք հիմերուն վիճակը ու կը տարուինք պալատի մը տեսիլքով: Ձեմ ըսեր թէ պալատներու տեսիլքը չ'ունենանք. ունենա՛նք, ի՞նչու չէ. բայց տեսիլքը ճարտարապետութիւն չէ: Ինչո՞ւ համար հիմերէն չենք սկսիր. այդ է մտահոգութիւնս: Արդեօք գործին դժուարութիւնը կը տնտեսնք ու ա՛յդ պատճառաւ աչքերնիս կամաւ կը գոցենք այդ մեծ պէտքին հանդէպ: Այո՛, դժուար գործ է, բայց անհրաժեշտ՝ ազգային փրկութեան համար — եւ ամէն իմաստով՝ փրկութիւն:

Ձրի հռետորութիւնով միամիտ ժողովուրդի մը յոյսերը բոցավառելու տեղ՝ լաւագոյն չէ՞ ժողովուրդին հասկցնել թէ ի՞նչ ցաւեր՝ բուն իսկ մեր բնութեան խորերը՝ ազգային վերականգնումը կը դժուարացնեն, կ'արգիլեն: Հիւանդ մարդուն փոխանակ սոսկ կայտառ առողջութեան մը երազը ներշնչելու՝ լաւագոյն չէ՞ ըստ արժանւոյն դնահատել տալ իրեն, զիտակից ընել զինքը իր ախտին եւ ապա ըստ այնմ դեղ ու դարման ընել անոր: Այս ժողովուրդը դեղի, դարմանի պէտք ունի նորոգուելու համար: Սանկ էինք, սանկ պիտի ըլլանք,

եւայլն, եւայլն, ունայնախօսութիւններ, ներկայ պայմաններուն տակ, ազգին վիճակը աւելի պիտի վատթարացնեն:

Այսօրուան ազգային լուսաւքումին պատասխանատուութիւնը մասամբ մ'ալ դէժ կը վերաբերի անոնց՝ որոնք միայն վաղուան առողջ օրերուն վրայ խօսեցան առանց նոյն ատեն իրական հոգածութիւն ունենալու այսօրուան հիւանդին վրայ: Ու դարմանալի՞ է որ յուսահատութիւնը այսօրուան մոայլեցաւ: Հիւանդներ երբեմն կը մեռնեն «աղէկ ես, աղէկ ես» ըսելով:

Ըսածս սա է: Այս ազգին կեանքին հիմերը նորոգելու ենք: Ու ասիկա ո'չ կռիւով կ'ըլլայ, ո'չ ճառերով, ո'չ հանդէսներով, ո'չ ալ լալով: Պէտք է որ ինքզինքնիս փոխենք. պէտք է որ նորոգուինք: Այս անկարելին — եթէ անկարելի իսկ է — կարելի ընելու ենք եթէ օր մը տեսիլքներու իրականացումը կը յուսանք տեսնել:

Աչքերնիս դուրսն է: «Նայինք սա քօնֆէրանսին ի՞նչ պիտի խօսին, ի՞նչ պիտի ընեն»: Հե՛րիք ուրիշներու լեզուէն կախուեցանք: Մինչեւ հիմա բաւական մը լսեցինք ինչ որ խօսեցան, ու տեսանք ինչ որ ըրին:

Խօսածնին ալ, ըրածնին ալ մէջտեղն է: Ու մի՛ մոռնաք, Հայե՛ր, թէ ի՞նչ ալ խօսին եւ ընեն օտար մեծերը, մեր խնդիրը կը մնայ խնդիր:

Մեր ներքին հիմերը նորոգելու ենք, մարդ ըլլալու ենք ամէն գնով թէ որ քաղաքային ազատ կեանքի մը շէնքին ծանրութիւնը պիտի կրնանք տեսականապէս կրել:

Ամէն մէկ յուսախաբութեան առթիւ անպատում ցամառնքնիս կը պոռթկանք օտարներուն անձնասիրութեան, անարդարութեան, չարաշահութեան դէմ: Աստուած ալ դիտէ թէ արդարեւ անոնք անձնասէր են, անարդար են, անիրաւ են, չարաշահ են, եւ բողոքի ու ցամառնքի արժանի: Բայց ատով ի՞նչ դրական դարման կ'ըլլայ կացութեան: Ո՛չինչ:

Ինչո՞ւ համար ներս ալ չենք նայիր: Հապա մե՞ր անձնասիրութիւնները իրարու դէմ, մե՞ր անիրաւութիւնները, անարդարութիւնները, չարաշահութիւնները մարդ՝ մարդու դէմ, խումբ՝ խումբի դէմ: Դարման ենք ասո՞նք:

Վերջապէս տունը ներսէն կը շինուի

կամ կը կործանի: Մենք զմեզ այնքան կը քայքայենք ներքնապէս որ օտարը շինելու պարտք կամ ստիպողութիւն չի պիտի տեսնէ:

«Օտարը մեզ չի սիրիր» եղեր: Ի՛նչ հիւանդ մտայնութիւն: Սէրը չի բռնադատուիր: Երբ օտարին զմեզ «սիրելը» կամ «չի սիրելը» մտահողութիւն կը պատճառէ մեզի ատենն է որ խորհինք մեր բարոյական առողջութեան վրայ: Կ'աղաչեմ, ախտաւոր յոյզերով մի՛ տարուիք:

Զիրար ո՞րքան կը սիրենք մենք: Ա՛յդ է կարեւորը. ու ապացոյցը ո՞ր է, ի՛նչ է: Դո՛ւք փնտոեցէք ու տեսէք:

Ա.ԶԳԱՅԻՆ ԱՐԴԱՐԱՒԱՏՈՒԹԻՒՆ

Բռնապետութեան հակազդեցութիւնը՝ բռնապետութեան ենթարկուողին վրայ՝ նմանապէս բռնապետութիւն է:

Միտքս պարզեմ:

Բռնապետութիւնը միայն չի ստրկացներ հապա նաեւ բռնապետական ընդունակութիւններ կը մշակէ բռնապետութեան ենթարկուողին մէջ:

Ռուսիոյ մէջ այսպէս եղաւ: Բռնապետական ընթիմի տակ ապրող ժողովուրդ մը՝ երբ պատեհութիւնը ձեռք անցուց՝ ինքն եղաւ նոյնքան բռնապետական:

Ժողովրդային յեղափոխութիւններ Եւրոպայի մէջ շարունակ բռնապետութիւն մը դրին այն կայսերական կամ միապետական բռնապետութեանց տեղ՝ զորս տապալեցին: Ժողովուրդ մը — զինքը մրրկող շարժառիթները, նպատակները կամ գաղափարականները ինչ որ ալ ըլլան — երբ բռնապետութիւն մը տապալելու համար կը գալարի, տեղը բռնապետութիւն մը կը

հաստատէ անխուսափելիօրէն, ժամանակի մը համար գէթ, մինչեւ որ ինքզինքին դայ եւ իր տեսութեանց եւ դատողութեանց հաւասարակշռութիւնը գտնէ:

Մենք ի՞նչ կ'ըսենք մեզի համար:

«Թրքական բռնապետութեան տակ ստրկացած ժողովուրդ մըն ենք», կ'ըսենք ամէն անգամ որ կ'ուզենք չքմեղանք մը գտնել մեր ազգային նկարագրին այս կամ այն թերութեանը համար: Այդ ճշմարիտ է: Ստրկութեան հետքերը կը կրենք անտարակոյս ինչպէս ո եւ է ուրիշ ազգ, նմանօրինակ պարագաներու տակ, պիտի կրէր: Բայց երբէք դիտած էք թէ ստրկութեան այն հետքերուն հետ, որոնք մեր նկարագրին մէջ կը կրենք, կը կրենք նաեւ հետքերը բուն իսկ այն բռնապետական ոգւոյն, որուն ենթակայ ապրած ենք դարերով:

Մենք ալ մեր կարգին բռնապետ ենք:

«Ի՞նչ կերպով սակայն», պիտի հարցնէք:

Պատասխան — «Ե՛րբ պատեհութիւն ունեցանք որ բռնապետութիւն ընէինք ո եւ է տարրի վրայ:»

Քաղաքական կեանք չ'ունեցանք արդարեւ որ մեր բռնապետական հակում-

ները արդեամբ ի յայտ գային: Ու թերեւս ըլլան ոմանք որ այդ ուղղութեամբ իսկ բաւական փաստ գտնեն: Բայց ես իմ դիտողութիւններս պիտի սահմանափակեմ այն բռնապետութեան մէջ որ կը կիրարկուի գաղափարի մարզին մէջ:

Առէ՛ք ազգասիրութիւն, հայրենասիրութիւն — յաճախ ձրիապէս յեղեղուած սըրբութիւններ: Մարդու մը ազգասիրութեան ապացոյցը մեր մէջ ընդհանրապէս փընտռուած է լոկ քաղաքական դաւանանքի մը եւ կազմակերպեալ հոսանքի մը հետ նոյնացման մէջ: Ազգասիրութեան առաքինութիւնը նկատուած է առանձնաշնորհումը միայն անոնց՝ որոնք կ'ստորագրեն դաւանանք մը, որ կը ներկայացնէ քաղաքական դատողութիւնը եւ ուղղութիւնը մասնաւոր խմբակցութեան մը, խելացի կամ անխելք:

Քրիստոնէութիւնն ալ որքան ատեն որ դաւանանքի խնդիր մըն էր եւ ո՛չ թէ կեանքի, ինչպէս այժմ կ'ըմբռնենք դայն, այդ կերպով կը պարտադրուէր մարդոց վրայ քրիստոնէական եկեղեցիին բռնապետութեան օրերուն: Փոյթ չէ թէ մարդու

մը կեանքը այնքան քրիստոսատիպ ըլլար որքան, ըսենք, Յովհաննէս առաքելինը եղած էր, բայց եթէ Եկեղեցիին սահմանած եւ բանաձեւած դաւանանքին հաւանած չ'ըլլար, քրիստոնեայ չէր համարուեր: Կրօնական կեանքի մէջ բռնապետութիւնն զեռ դուն ուրեք կը տեսնուի. բայց, փա՛ս Աստուծոյ, այդ օրերն անցած են:

Մեր ազգին մէջ բարոյական կամ դա՛դափարի անտանելի բռնապետութիւն մը կայ: Ամէն արժանիք միայն խմբակցական դաւանանքի մը տեսակէտէն կը կշռուի, կը դատուի: Արժանիք կը փնտռուի եւ կը գըտնուի, պահանջուած առատութեամբ, միայն սահմանեալ շրջանակի մը մէջ:

Երբեմն կ'ըսուէր. « Զիք փրկութիւն յարտաքոյ եկեղեցւոյ»: Իսկ հիմա ալ « Զիք շնորհք, առաքինութիւն, սէր ազգի կամ հայրենիքի յարտաքոյ սա կամ նա դաւանանքին կամ խմբակցութեան», կ'ըսուի, եթէ ոչ տառապէս դէթ արդեամբ: Մէկ կողմը երկինք է, միւս կողմը՝ դժոխք: Վա՛յ անոր զլխուն որ խոստացեալ երկինքին դրան չի մօտենար դաւանանքի այդ բանալիովը:

Բռնապետութիւնը մեր ծովին մէջ մտեր է: Ազգը հատուածող, բաժանող ուժը բռնապետութիւն մըն է որ դանազան անկիւններէ եւ աղբիւրներէ կը կիրարկուի միամիտ ժողովուրդի մը վրայ: Պիտակում անհրաժեշտ է ազգասիրութեան համար: Եւ սակայն պիտակներն բազմագունի են: Ո՞ր մէկ պիտակը ընդունելի է երկինքի դուռը — ո՞վ պիտի վճռէ: Տասը մարդու կը հարցընես, տասը պատասխան կ'ընդունիս:

Ոեւէ կարողութիւն աննախապաշար դատողութեամբ չի դատուիր: Լուսապսակ կայ միայն անոնց զլխուն վրայ որ դաւանակից են, « շարքերէն» են:

Ի՛նչ ողբալի այլայլում, եղծում արդար չափանիշերու, դատումներու:

Ո՞վ կ'ըլլայ տուժողը: Ազգը անշուշտ: Բայց ի՞նչ է որ ազգը: Ազգը միշտ երկրորդական նկատում մըն է, բաւ է որ շահախնդիր, սահմանաւորեալ շրջանակը չի տուժէ: Մեծագոյն շահեր այսպէս շարունակ կը ոտնակոխուին, կ'արհամարհուին, եւ կ'ստորագասուին փոքրագոյններու:

չին Յունաստան զո՛հ գնաց իր տեղային հայրենասիրութեան: Թոյլ պիտի տա՞նք որ

մեր մէջն ալ դաւանական կամ խմբակցական ազգասիրութիւն մը ողջամիտ եւ գործակցական, վեհանձն, անձնուրաց եւ թոյլատու ազգասիրութեան տեղը բռնէ:

Տեղային, կամ ըսենք, յաւէտ խմբակցական հայրենասիրութեան հետեւանքները մինչեւ հիմա բաւական մը աղետալի եղած են, եւ որպէսզի մեր ազգային կեանքին նաւուն վերջին բեկորները գէթ չի ջախջախուին, պարտինք ազգային սէրը դերադասել ամէն ուրիշ սէրէ:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԵԾԱԴՈՅՆ ԱՂԷՏԸ

Մեր ազգը երկու աղետալի հարուածներու զոհն է:

Երկրորդ հարուածը բնական հետեւանքն էր նախնական հարուածին, բայց տասնապատիկ աւելի ահաւոր քան զայն, քան նախնականը:

Նախնական հարուածն էր Փիղիբական այն կորուստը՝ որուն ենթարկուեցաւ ազգը գաղանային ջարդերու երեսէն: Մէկ միլիոն մարդ կորսնցուցինք — գրեթէ կէսը ազգին ամբողջական թուոյն: Ո՛չ սիրտը եւ ո՛չ ալ միտքը կարող են այս կորուստին համեմատութիւնը ըստ արժանւոյն ըմբռնել կամ գնահատել. մարդկօրէն անկարելի է ասիկա:

Մէկ միլիոն մարդու հետ կորսնցուցինք նաեւ ինչ երկրաւոր ստացուածք որ ունէինք, ամբողջութեամբ:

Եթէ սակայն խնդիրը ասով վերջանար, մեր ողբն ու սուգը երկար չի պիտի տեւէր:

Ֆիզիքական կորուստը ինչքան ալ մեծ համեմատութիւն ունենայ, վերջապէս դարմանելի է: Մեռնողին տեղը կրնայ ծնիլ կողոպտուածին տեղը կրնայ նորէն շահուիլ: Ֆիզիքական կորուստը ժամանակաւոր կորուստ մըն է: Ազգ մը ջարդով չի փճանար եւ ոչ ալ հարստութիւն մը՝ կողոպտուելով:

Բայց մեր կորուստը միայն ֆիզիքական սահմանի մը մէջ չի պարփակուիր: Եթէ այդպէս եղած ըլլար, մեր վերականգնումի խնդիրը բաղդատաբար շատ պարզ ու հեշտալոյժ հանգամանք պիտի ունենար: Աստուծոյ կողմէ տրուած մեծ պատուէրին — «Աճեցէք ու բազմացէք»-ին — արդիւնաւոր աստիճանաւ մը հնազանդութիւն, եւ ժամանակը այդ խնդիրը մեծաւ մասամբ պիտի լուծէին: Մ'արդոց թիւը աւելցնել, ինչպէս եւ շահիլ, դիզել, բաղդատաբար դիւրին կարելիութիւններ են:

Բայց նախնական հարուածին հետեւող երկրորդ հարուածը կացութիւնը յուսահատական ըրած է: Ֆիզիքական կորուստը պատճառ եղաւ բարոյական կորուստներու:

Եւ այս երկու կորուստներէն երկրորդն է անդարմանելին:

Մեռնողը ֆիզիքապէս մեռաւ, իսկ վերապրողը՝ ահա՛ բարոյապէս կը մեռնի: Ու ազգին ներկային ու ապագային տեսակէտէն մեռնողին մահէն աւելի ահաւոր հարուած մըն է վերապրողին անբարոյացումը կամ վատասերումը:

Մեռնողներու խնդիր չ'ունինք բայց ապրողներու խնդիր ունինք: Վաճառական մը միանգամընդմիշտ չի կործանիր երբ դրամը կորսնցնէ իր կամեցողութենէն, իր պատասխանատուութենէն անկախ պարագաներու բերմամբը: Կորսուած դրամը կրնայ նորէն շահուիլ, ինչպէս շատեր՝ որ կը կորսնցնեն անգամ մը կամ երկուք՝ նորէն կը շահին, եթէ, եթէ սակայն, իր մէջը ունի այն յատկութիւնները որոնք կարեւոր են դրամ շահելու յաջողութեան համար, այսինքն, կորով, յարատեւութիւն, աշխատասիրութիւն, իմաստուն հեռատեսութիւն, պարկեշտութիւն, եւայլն, եւայլն: Բայց եթէ մարդ մը իր դրամին հետ նաեւ վրայ տայ այդ յատկութիւնները, կորուստը անդարմանելի կ'ըլլայ: Շահելու կարողութիւնը աւելի կարեւոր է քան շահուածը: Առաջնոյն կորուստը անդարմանելի է, մինչ երկրոր-

դիւնը՝ դարմանելի: Մեր ազգին կորուստն ալ կը նմանի իր դրամին հետ նաեւ իր շահելու կարողութիւնը կորսնցնող վաճառականին կորուստին:

Մեր ազգին գլխուն իջնող առաջին հարուածէն ծնաւ երկրորդը — անբարոյացման, այլասերման, վատասերման ահաւորագոյն հարուածը: Եւ ինչպէս որ առաջին հարուածին պատասխանատուութիւնը կամ մեղադրանքը մեր վրայ չէր, նոյնպէս ալ հետեւող երկրորդ հարուածինը մեր վրայ չէ:

Մարդկային բարոյական տոկունութիւնն ալ իր սահմանը ունի, ինչպէս սահման ունի անոր ֆիզիքական տոկունութիւնը: Յիզիքապէս լլկեալ, կեղեքեալ, բռնաբարեալ, հարուածեալ ժողովուրդ մը բնականաբար կը վատասերի, կ'ամբարոյականանայ: Չես կրնար ժողովուրդի մը գլուխը շարունակ հարուածի տակ պահել եւ տակաւին ակնկալել անկէ որ իր սկզբունքներուն հաւատարիմ մնայ, իր դադափարապաշտութիւնը շարունակէ, իր հաւատքը անսասան պահէ՝ արդարութեան, սիրոյ օրէնքներուն վրայ, անայլայլ նուիրում ցոյց տայ իր ազգային աւանդութիւններուն հանդէպ,

եւայլն, եւայլն: Զըլլա՛ր: Ժողովուրդի մը զանգուածէն գէթ ասիկա չ'ակնկալուիր: Հոս հոն անհատներ կրնան բարոյական հերոսութիւն գործել, բայց ատոնք հաշիւի չեն առնուիր ժողովուրդի մը հաւաքական հոգեբանութիւնը քննելու ատեն:

Իրողութիւնը այն է այսօր թէ՛ իբրեւ իտեւեանք մեր կրած առաջին հարուածին՝ ազգովին վատասեցած ենք: Իրողութիւնը դառն է, բայց ինչ ընկնք, ա՛յդ է իրողութիւնը դժբաղդաբար:

Մեզ բնաջնջելու ծրագիրը պատրաստող դժոխքի դեւերը չէին հաւատար թէ կրնային լոկ ջարդելով բնաջնջել զմեզ: Սատանան շատ խելացի է. եւ ատոնք ալ սատանային չափ խելացի էին: Անոնք ծրագրեցին մեր բնաջնջումը զմեզ մղելով անբարոյացման: Ազգին կէսը ջարդեցին, միւս կէսն ալ թողուցին որ վատասերումով փճանայ ու ազգին վերականգնումը անկարելի ըլլայ:

Ո՛ր մէկ Հայուն խօսիս կ'ողբայ մեռնողները, կ'ողբայ քաղաքականապէս անհայրենիք մնալնիս, կ'ողբայ մեր դէմ գործուած անարդարութիւնը, եւայլն, եւայլն:

Ամէնուն համար ալ ողբալու բացարձակ արդարացում եւ իրաւունք ունինք: Բայց ե՞րբ պիտի ողբանք մեր ազգային բարոյական վատասերումը, վտանգը, կորուստը մեր ազգային նկարագրին:

Աւա՛ղ, սուաղեալ կը մեռնինք եւ ախորժակի վրայ կը խօսինք: Ուշի եկէք, ո՛վ հայրենասէրներ: Հայրենիք կ'ուզեմ ես ալ, բայց ամէնէն առաջ Հայրենիքի արժանի, հայրենաշէն Հայ կ'ուզեմ: Հոգին սպաննելով մարմինը չի փրկուիր: Դեռ չի սորվեցանք այս յաւիտենական ճշմարտութիւնը սաչափ տարուան ազգային փորձառութիւնով իսկ:

Ուր որ ալ ըլլանք, հայրենիքին մէջ կամ հայրենիքէն դուրս՝ հեռուները, տակաւին չենք կրնար զմեզ անջատել ազգին բունէն: Անկարելի է որ ազգը՝ իբրեւ ազգ՝ վատասերի ու մենք, ուր որ ալ ենք, զերծ մնանք վատասերումէ: Ազգին արեան մէջ մտած վատասերիչ ճճին վերջապէս կը հոսի ազգը կազմող անհատներուն երակներուն մէջէն:

Վատասերումը տեղական չի կրնար ըլլալ հապա՛ ընդհանուր, ազգային: Այս հետեւանքը անխուսափելի էր ու անխուսափելին կը պատահի ահա:

Ի՞նչ ընենք: Աստուած շատ իմաստութիւն շնորհելու է մեզի որ գիտնանք ընելիքնիս: Ստիպողական պէտք մը կայ զբաղելու մեր ազգին բարոյական վերականգնումին խնդրովը, ինչպէս կ'զբաղինք անոր քաղաքական ճակատագրովը:

Առէք գաղութները: Նոյնիսկ հայրենասիրական կազմակերպութիւններ երբեմն կը քաջալերեն ժողովուրդին այլասերեալ ընդունակութիւնները փոխանակ զանոնք չէզոքացնելու ջանք ընելու: Անմիջական բարիքներ ձեռք անցնելու համար կենսական վնաս պատճառելու չեն խղճահարիւր ժողովուրդին եղծեալ բարքերը շահագործման աղբիւր ըրած են: Դադափարի մը սիրոյն իբրեւ թէ գործունէութիւններ մը յառաջ կը տարուին բայց այնպիսի միջոցներով որոնք ժողովուրդին բարքին ու նկարագրին վատասերման կը ծառայեն: Քակելով ծ գործը տեսնել՝ տեսնուած գործին վաղուան քանդումը պատրաստել կը նշանակէ: Զեմ գիտեր թէ երբ կամ ի՞նչպէս պիտի զգաստանանք:

Ազգ մը մեքենայէս չի փրկուիր: Փըրկուելու ընդունակութիւն, յարմարութիւն,

ՆԿԱՐԱԳԻՐ, բիւր անգամ նկարագիր, ունե-
նալու ենք: ՀԱՅԸ—մեր գաղափարականա-
ցուցած ՀԱՅԸ— ապրելու է արդեամբ որ
մեր երազներուն իրականութեան յոյսն ալ
սնուցանելու իրաւունքը ունենանք:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԴՐԱԿԱՆ ՍԷՐ

Սէրը յաճախ սխալ կ'ըմբռնենք: Սէրը
շատերու համար սոսկ յոյզ մըն է: Սէրը
սակայն սոսկ յոյզ մը չէ: Յոյզը սիրոյ հա-
մեմն է: Ինչպէս կերակուրը՝ նոյնպէս եւ
սէրը, որ մարդկային հոգւոյն սնունդն է, ա-
ւելի ախորժելի է բնականաբար համեմ-
ուած քան չի համեմուած: Բայց համեմը
վերջապէս կերակուրին էութիւնը չի կազ-
մեր: Յոյզն ալ սիրոյ էութիւնը չի կազմեր:
Աւելին կայ:

Յոյզը ոչ միայն սիրոյ էութիւնը չէ
հապա նաեւ սիրոյ էութեան գոյութեան
յայտարար նշանը չէ միշտ: Յոյզն երբեմն
պատրոդ կրկնեւելոյթ մըն է: Պարզ խօս-
քով, ամէն մարդ որ սիրոյ յոյզը կը յայտնէ
անպատճառ սէր չ'ունենար, գէթ այն ի-
մաստով որով ես կը հասկնամ սէրը:

Ոմանք իբր թէ կը սիրեն երբ կուլան,
կը պոռան, կը ցատկեն, կը գալարուին, կը
ճառեն, կը քերթեն, կ'երգեն, կը սիրաբա-
նեն: Սէրը այդ բոլոր արտայայտութիւն-

ները կրնայ ունենալ, կամ ո՛չ: Ո՛չ երբ ունենայ՝ կրնայ ըսուիլ թէ սիրոյ էութիւն կը գտնուի անոնց ետին, եւ ո՛չ ալ երբ չունենայ՝ կրնայ ըսուիլ թէ սիրոյ էութիւնը գոյութիւն չ'ունի: Յոյզը ո՛չ դրական եւ ո՛չ ալ ժխտական ապացոյց է սիրոյ էութեան:

Սէրը կեանք է: Կեանքը զիտակից կամեցողութեամբ կ'արտայայտուի: Սէրը արդեամբ պէտք է տեսնուի: Սիրոյ յայտարարութիւնը կամ խոստովանութիւնը բաւական չէ: «Կը սիրեմ» ըսելը դիւրին է: Սիրոյ վրայ ճառախօսելն ալ դիւրին է: Դժուար է սակայն առանց մին կամ միւսը ըսելու, գործել գործ մը գոր միայն սիրոյ բռնադատիչ ուժովը կարելի է գործել:

Իր մայրը սիրող տղան փողոցի անկիւնները չի կենար եւ իր սիրոյն վրայ ճառախօսեր, հապա անոր հանդիստին ու երջանկութեան կը նուիրէ իր կամքը, իր ուժերը, իր դրամը, իր կեանքը: Մայրերը երջանիկ չեն ըլլար իրենց զաւակներուն սիրոյ եւ նուիրման խոստովանութիւններովը լոկ, եթէ զաւակներուն կեանքը իրենց վշտի մշտատեւ պատճառ է:

Կը ճանչնամ երիտասարդ մը որ անդամ

մը, հաւաքոյթի մը առթիւ, իր մօրը նուիրումով յուզիչ ճառ մը կարդաց: Կարդացած ատենը թէ՛ ինք եւ թէ՛ իր ունկնդիրները յուզուեցան: Շատ գեղեցիկ գրութիւն մըն էր արդարեւ: Այդ նոյն երիտասարդին մայրը ամիս մը վերջը զիտեսնելու եկաւ: Բարի մայր մըն էր: Սիրտը բացաւ ու վիշտը պատմեց: Կեանքին միակ յոյսը եւ ապաւէնը այդ տղան էր գոր մեծցնելու եւ մարդ ընելու համար մաղերը ճերմկացուցեր ու պառաւեր էր: Իր ամբողջ կեանքը տուեր էր որպէս զի իր մանչը «կեանք ունենայ, եւ աւելի առատ կեանք»: Բայց ի՞նչ պատահեր էր: Տղան կը շնար, կ'արբենար, կը խաղար, շահածը կ'ուտէր: Խեղճ մայրը ստիպուած էր աչքերուն աղօտած լոյսովը եւ չորցած մատներովը կար կարել օրն ի բուն որպէս զի տանը վարձքը վճարէ եւ իր անառակ մանչուն փորը կշտացնէ:

Ի՞նչ կ'ըսէք ասոր: Արտասովոր պարագայ, այնպէ՞ս է:

Ո՛չ՝ արտասովոր պարագայ չէ, դժբաղդաբար չէ:

Մեղմէ շատերուն ազգասիրութիւնը այդ

օրինակին տղուն մայրասիրութեանը կը նմանի:

Սա վերջի տարիներուն ընթացքին մեր մէջ ամէնէն շատ մշակուած առաքինութիւնը հոեաորութիւն է: Տուր իբրեւ նիւթ «Ազգին Սէրը», «Ազգին Ճակատագիրը», «Ազգին Փրկութիւնը», ամէն մարդ ճարտասան կը կտրի: Ես ալ կ'ապշիմ կը մնամ թէ ի՞նչպէս ազգ մը մէկ օրէն միւսը, մեծով պղտիկով, գիտունով տգէտով, ճարտասան կը դառնայ: Բայց վերջապէս իրողութիւնը այդ է: Այդ բանին համար ուրախ եմ: Բայց սաստիկ կը ցաւիմ երբ հոեաորութիւնը Ազգասիրութեան կեանքին, էութեան տեղը կը բռնէ:

Անհատապէս, ազգովին, հաւաքապէս ի՞նչպէս կեանք կ'ապրինք:

Մեր կեանքը ազգին հանդէպ մեր տաժած սիրոյն չափը ու ապացոյցը պիտի ըլլայ: Յուզուելով, պոռալով, կանչելով ազգասիրութիւն չ'ըլլար: Պոռացէ՛ք, կանչեցէ՛ք, բայց երբ հանդարտիք ի՞նչ կ'ընէք ազգին համար, ի՞նչպէս կ'ապրիք: Ատիկա՛ է կարեւորը:

Երթալով կը դժուարանայ գործնական

ազգասիրութիւնը, հետեւաբար եւ կ'ընդհանրանայ ազգասիրութեան դիւրին եղանակը որ է յուզուել, ողբալ, աւաղել, բողոքել, ճառել, Աստուծոյ սկսեալ մինչեւ սատանաները ատեանի առջեւ հանել, մեղադրել, ամբաստանել, սպառնալ, եւայլն:

Զ'ըլլա՛ր, եղբայրներ: Այդ ամէնը գէթ վնաս չ'ունին, եթէ օգուտ մըն ալ չ'ունին, բայց ի՞նչու համար նոյն ատեն դրապէս օգտակարը չենք ընենք:

Մարդ ըլլանք: Մ'արդ ըլլալու պէտք ունինք: Խօսքս հարկաւ մարդ եղողներուն չէ: Փառք Աստուծոյ, շատ մը մարդերով կըրնանք պարծիլ ու հպարտանալ: Խօսքս մարդ չ'եղողներուն է: Մարդ ըլլալ առաջին պամանն ու ապացոյցն է դրական ազգասիրութեան:

Խօսքերդ որքան ալ հիմեցնեն ականջներս՝ կեանքդ սակայն՝ իբրեւ Հայ՝ չեն փոխեր, չեն փրկե՛ր ճակատագիրս:

Ազգային հզօրագոյն փրօփականտը Պիւրօսերու ձեռքէն ելած է այլեւս ու կը մնայ Հայ անհատներու ձեռքը: Ո՛վ որ Հայ է վրկայութիւն մը ունի տալիք Հայ ազգին ու

դատին արժանեացը մասին: Դժբաղդու-
թիւնը հոն է որ այս հզօրագոյն փրօփա-
կանտը այնքան նպաստաւոր չէ եղած մեզի
համար որքան Պիւրօներու կողմէ մղուած
խօսքի փրօփականտը: Ու ի՞նչէն գիտեմ:
Արդիւնքէն՝ որ ամէնու աչքին առջեւն է
այսօր:

Գանք մեր նահատակներուն:

Անոնց յիշատակը կը փառաբանենք միշտ
յուզիչ ճառերով, քարոզներով դրուատիք-
ներ հիւսելով անոնց ոգւոյն, հաւատար-
մութեան, հերոսութեան շուրջ: Լա՛ւ, լա՛ւ.
ատոնց ամէնուն արժանի են անտարակոյս:

Շատերու համար ատկէ անդին՝ ոչինչ:

Ա՛յդ չ'ըլլար:

Մեր նահատակները կ'ապրին արդարեւ
բայց մահկանացուներու ականջը չ'ունին
որ խօսք լսեն. չեն լսեր: Մեր խօսքը ա-
նոնց օգուտ մը չի կրնար հասցնել:

Մեր նահատակները սակայն մէկ պա-
հանջ մը ունին մեզմէ, եւ մինչեւ որ այդ
պահանջը չի գոհացնենք ինչ որ ընենք
անոնց սիրոյն ունայն է: Ա՛յդ պահանջին
գոհացումը պիտի ըլլայ մեր միակ ընդու-
նելի յարգանքը՝ անոնց յիշատակին:

Ո՛չ խօսք՝ այլ գործ:

Առաջին, մեր նահատակները այն ատեն
ըստ արժանւոյն յարգած պիտի ըլլանք երբ
անոնց մնացորդներուն ֆիզիքական գոյու-
թեան պատասխանատուութիւնը կ'ստանձ-
նենք ու խղճմտօրէն կը կատարենք զայն:
Խօսքով սիրել պէտք չէ, եթէ դրամովդ
կրնաս սիրել: Բայց դրամովդ ալ կը սիրե՞ս
ըստ բաւականին: Խղճիդ հարցուր:

Երկրորդ, նահատակներուն հանդէպ մեր
նուիրումը արդեամբ յայտնած կ'ըլլանք
եթէ այն օտար երկիրներուն մէջ՝ ուր կը պան-
դխտինք՝ ազգային զիտակցութիւնը կը պա-
հենք ու կը մշակենք մեր մէջ: Խորհուր-
դով, տեսակէտներով, կեանքի ընդհանուր
փիլիսոփայութեամբ եթէ կ'եւրոպականա-
նանք, հոգ չէ, պայմանաւ սակայն որ մեր
Հայ արեան ու ծագման զիտակցութիւնը
թէ՛ յայտնի եւ թէ՛ գաղտնի կերպով կեն-
դանի պահենք, մեր ազգին հոգեւոր գոյու-
թիւնը ապրեցնենք մեր մէջ:

Եւրոպական, օտարոտի ստորին բար-
քերն են զորս անմիջապէս որդեգրելով
կ'ուծանանք մեր ազգէն: Դեռ անգլիերէն
կամ ֆրանսերէն չի սորված Հայերէն լե-

դուն մոռցողներ տեսած եմ: Անհրաժեշտ է Հայերէնը մոռնալ տեղային լեզուն սորվելու համար:

«Գիւղացին որ շփանայ, սիրտ պէտք է որ դիմանայ» խօսքը յաճախակի կրկնելու հարկին տակ գտած եմ ինքզինքս երբ հանդիպեր եմ նորեկ Հայ աղջիկներու որոնք երէկ իրենց բնակած տուններուն տախտակներուն ներկութիւն իսկ չէին տեսած բայց օտար երկիրներու մէջ՝ ուր կ'ապրին վտարանդի՝ ամէն օր իբր թէ Բարեկենդանի համար դիմակաւորուած՝ ներկուած այտերով ու շրթներով կը շրջին փողոցները: Հանդիպեցայ վեց տարիէ ի վեր Ամերիկա ապրող Հայ երիտասարդի մը որ երբ պարէր՝ դիտողին գլխու պտոյտ կուտար, այնքան որ արագ հովի պէս կը դառնար, կը ցատկէր, բայց եթէ անկիւնի նըպարավաճառին երթար հաց մը գնելու համար, պէտք էր որ զայն մատովը ցոյց տար, որովհետեւ «Հաց մը տուր» իսկ չէր կրնար ըսել անդիներէն:

Ո՛չ պարահանդէսով եւ ո՛չ ալ սգահանդէսով ազգասիրութիւն կ'ըլլայ եթէ ատկէ աւելին չ'ըլլայ:

Երրորդ, մեր նահատակներուն արժանի յարգանք կ'ընենք երբ ՄԵՐ ԿԵԱՆՔՈՎԸ ապացոյց կուտանք թէ մե՛նք ալ արժէք կը դնենք այն սկզբունքներուն, այն զաղափարներուն, այն աւանդութիւններուն, վերջապէս ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՅՆ ԿԵԱՆՔԻՆ վրայ, որոնց համար իրենք իրենց կեանքը տուին: Մենք ալ կ'ապրի՞նք ինչի համար որ անոնք մեռան: Այս է փորձը մեր նուիրման, մեր ազգին ու մեր նահատակներուն հանդէպ մեր ունեցած սիրոյն:

Ազգասիրութիւնը կեանքի խնդիր է եւ ո՛չ թէ սոսկական յոյզ մը՝ որ ատեն ատեն կը բռնկի, ու շատ շատ կ'այրէ, կ'ոչնչացնէ բայց չի շիներ: Ու մենք շինող սիրոյ պէտք ունինք:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԽՈՆԵՄՈՒԹԻՒՆ

«Յիմարը խոհեմութենէ չ'ախորժիր», կ'ըսէ Իմաստունը (Գիրք Առակաց ԺԸ, 2)։ Կը զարմանամ կը մնամ ինքնիրենս խորհելով երբեմն թէ ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ ա'յսքան առաքինութիւններով օժտեալ ազգ մը ըլլալով հանդերձ ա'յսքան ալ ոտնակոխ եղած ենք, ու կ'ըլլանք ահա մինչեւ այսօր։ Ի՞նչ է արդեօք պատճառը։ Կա՞յ գաղտնիք մը։

Նախ, տոկոսն ազգ ենք։ Ուրիշ ազգ մը մեր պայմաններուն տակ ապրելով մեզի չափ չի պիտի կարենար դիմանալ։

Երկրորդ, շատ խելք ունինք։ Այնպէս կը հաւատամ թէ մեր ազգին իմացականութեան միջինը աւելի բարձր է քան ուրիշ փոքր ազգերու իմացականութեան միջինը։

Երրորդ, աւանդապալի ազգ ենք։ Աւանդապահութիւնով ազգային նկարագրի զըծերը եղծումէ զերօ կը մնան, գէթ աւելի երկար ժամանակ քան առանց աւանդապահութեան։ Ու հարկ չ'կայ ըսելու թէ ազգ

մը՝ իբրեւ ազգ՝ այնքան երկար կ'ապրի որքան ատեն որ կը պահէ իր ինքնայատուկ նկարագիրը։

Չորրորդ, աշխատասէր ու խնայասէր ազգ մըն ենք։ Ասիկա ալ խիստ արժէքաւոր յատկութիւն մըն է անհատի մը համար, ինչպէս նաեւ ազգի մը համար։

Հինգերորդ, յառաջդիմասէր ազգ ենք։ Աչքերնիս բաց է սորվելու եւ աշխարհի քաղաքակրթութեան հետ քիչ շատ համընթաց երթալու։

Վեցերորդ, գաղափարապաշտ ազգ մըն ենք։ Մեր պատմութիւնը յաւերժական յիշատակարան մըն է մեր ազգային գաղափարապաշտութեան։ Թէ՛, սակայն, ամէն գաղափար զոր պաշտեր ենք եւ որուն համար մեծ կամ պզտիկ գին վճարեր ենք, իրապէս արժէք ներկայացնող գաղափար մը եղա՞ծ է կամ ոչ. այդ չէ խնդիրը։

Եօթներորդ, քաջամարտիկ ազգ ենք։ Մարտնչելէ չենք վախնար։ Կոռիլ գիտենք երբ կոռիլ պէտք է։

Ու այս առաքինութեանց ցանկը կրնայի դեռ շատ երկարել։

Շատ աղէկ։ Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ աշխարհ-

քը, բաղդը, ճակատադիրը, Աստուած, Սատանան, վերջապէս ո՛վ որ է պատասխանատուն, մեզի հանդէպ մեր արժանիքին վայել վարմունք ցոյց չեն տար:

Այս հարցումը կ'ընեմ որպէսզի լրջօրէն խորհիմք: Ես ունիմ պատասխան մը որ ո՛չ վճռական է եւ ո՛չ ալ բաւական: Բայց պատասխանը չէ կարեւորը հապա լոկ հարցումը՝ որ կրնայ մեզի խորհիլ տալ:

Ինծի այնպէս կը թուի թէ խոհեմ չենք, իմաստուն չենք: Ո՛չ կը դատապարտեմ եւ ո՛չ ալ կը մեղադրեմ, բայց իրողութիւն մը կը մատնանշեմ ինչպէս որ կը դիտեմ եւ ինչպէս որ յաճախ դիտել տրուեր է մեզի օտարներու կողմէ: Ու խոհեմութեան հակառակը ամբարտաւանութիւն է:

Օրինակ մը տամ:

Ասկէ քանի մը տարի առաջ Նիւ Եորքի Հայ դպրութիւն կողմէ ճաշ մը տրուեցաւ Ասթօրիա Հօթելին մէջ, ի պատիւ Մր. Մօրկընթաուի, որ Պոլսէն նոր դարձած էր: Երբ խօսելու կարգը եկաւ պատուոյ հիւրին, շատ քաղցրութեամբ, փափկանկատութեամբ, այլ անվերապահութեամբ խրատեց մեզ ամբարտաւանութենէ զգուշանալ: «Մէկ

օրէն միւսը միլիոնատէր ըլլալու տենչը աղետաբեր է, ըսաւ, եւ նմանապէս մէկ օրէն միւսը ազգային ամէն երազի իրականացում տեսնել իմաստուն քաղաքականութեան չ'առաջնորդեր»: Խօսողը բուն իսկ այն հիւրն էր զոր պատուելու համար այդ փառաւոր ճաշը սարքեր էինք. հակառակ ատոր, սակայն, այնքան անմարսելի թուեցան մեզի իր այդ եւ այդ ուղղութեամբ խօսած խօսքերը որ բարձրաձայն բողոքեցինք իր դէմը: Միջադէպի մը անդրադառնալ չէ միտքս: Միջադէպը ինքնին կարեւոր չէ: Բայց այդ մէկ պարագային իսկ ցոյց տուինք թէ մեր «տունը շինելու իմաստութիւնը» չ'ունինք: Ո՛վ դիտէ մարդը մտքէն ի՛նչ ըսաւ: Կրնամ երեւակայել թէ ի՛նչեր ըսաւ: Բայց ինչ որ կրնար ըսած ըլլալ ահա՛ այսօր փորձով ամէնքս ալ կը տեսնենք:

Երբ ազատութեան արշալոյսը ծագեցաւ, դիշեր ցորեկ կայսրութիւն մը երեւակայեցինք: Բայց ո՞վ էր տուողը, ո՞վ էր առնողը:

Ի՞նչ ըսել է: Իրաւունքնիս էր ժառանգել մեր հայրերուն կայսրութիւնը—այո՛, կայսրութիւն — Միջերկրականէն մինչեւ Սեւ

ծովու եւ Կասպից ծովու եզերքները տա-
րածուող Կայսրութիւն մը: Պաշտօնեաներն
ալ պատրաստուեցան: Կը ճանչնամ խոհա-
րար մը որ ինքզինքը Մերսինի Նաւահան,
գիտին տնօրէն ըլլալու պատրաստած էր,
եւ որ օր մը հաւաստիք կուտար ինծի թէ
ամէն դիւրութիւն պիտի ընծայէր ինձ երբ
այդ կողմերը ճամբորդութեան ելլէի: Ու
արդէն ամէն նախարարական աթոռի հա-
մար կարգի կայնողներուն գիծը երկար էր:
Երբ ատենը եկաւ այնպիսի սահմաններ
գծեցինք որոնք աւելի ընդարձակ էին քան
Տիգրան Մեծի Կայսրութեան սահմանները:
Մեծն Տրդրան մը չ'եղած սակայն Կայսրու-
թիւն մը ի՞նչպէս կ'ըլլար: Բայց երբ Տիգ-
րան «Մեծ» մը չ'ըլլայ վերջապէս «Տիգ-
րաններ» շատ կ'ըլլան, ու եղան:

Խոհեմ չ'եղանք: Ու եթէ այսօր խոհե-
մութեան դասը սորված ըլլայինք մեր անց-
եալին անխոհեմութեան վրայ խօսիլն աւե-
լորդ պիտի ըլլար: Անցածը անցած է: Ներ-
կային նայինք: Բայց ներկայիս ալ «չենք
ախորժիր խոհեմութենէ»:

Այս աշխարհին մէջ, որքան ատեն որ
մարդոց մէջ տիրող շարժառիթները անձ-

նասիրական են ընդհանրապէս, իրաւունքը
պէտք է առնուի. հապա թէ ոչ՝ չեն տար:
«Աստուծոյ թագաւորութիւնը ուժով կ'առ-
նուի»—նոյն խաղ ան: Որովհետեւ չորս կող-
մերնիս անիրաւ էին, ու են, ուստի աւելի խո-
հեմ ըլլալու էինք, եւ ըլլալու ենք: Բայց
մենք հետուէն հետու կը կոտրենք, կը թա-
փենք: Զ'ըլլար:

Պգտիկ մարմինի մը համար մեծ վերմակ
ուզեցինք: Բնաւ չի խորհեցանք թէ իրաւ
է թէ այսօր պգտիկ վերմակի մը տակ կ'ամ-
փոփուինք բայց վաղը երբ մեծնանք կըր-
նանք մենք մեր ձեռքովը մեր անկողինն
ալ, վերմակն ալ մեծցնել: Զէ', այդ չէր ըլ-
լար: Ու ի՞նչ եղաւ . . . :

Այսօր Հայ Անկախութիւն մը կայ վեր-
ջապէս: Մութ եւ ամպամած քաղաքական
երկնի մը վերեւ փայլող յուսատու, պլպլուն
լոյս մըն է ատիկա: Բայց մենք աստղ չենք
ուզեր: Մեր ուզածը արեւ է:

Եղբայրներ, խոհեմ ըլլանք: Եթէ մենք
արժանիք ունինք արդէն պիտի մեծնանք:
Եթէ սա պլպլացող պատրոյզին տակը կեն-
սականութեան իւղը կայ՝ ան չի պիտի մա-
րի: Բայց ի՞նչու անարգել այդ պատրոյզը

որ կրնայ վաղուան փայլող լոյսը նախա-
կարապետել:

Գործնական իմաստութիւն ունենանք,
խոհեմ ըլլանք:

Մանանելի հատիկէն կրնայ ծառ մը ծը-
նիլ եթէ անոր մէջ կենսունակութիւն կայ:
Խնչու համար ծառ մը պահանջելով արհա-
մարհենք հունտը որ կրնայ պահանջուած
ծառը յառաջ բերել: Ո՛ր կողմն ալ դառնանք
մենք զմեզ դէմ յանդիման կը գտնենք սա
յաւիտեանական ճշմարտութեան թէ՛ ուր
արժանիք կայ՝ պզտիկը կը մեծնայ, եւ ուր
որ չկայ՝ մեծն ալ կը չքանայ: Վաղը մեծ
կրնանք ըլլալ եթէ այսօր մեծնալու ար-
ժանիք ունինք: Եւ ո՛չ ոք կրնայ արդիւն
զմեզ մեծնալէ եթէ իրապէս մեծնալու ըն-
դունակութիւն եւ կարողութիւն ունինք:

Բայց տուեալ պայմաններու վրայ ո՛չ
հակակշիռ կրնանք կիրարկել եւ ո՛չ ալ
հրամայել անոնց: Այսպէս կամ այնպէս —
ատոնց վրայ փիլիսոփայելը ապարդիւն է:
Սա տուեալ պայմաններուն մէջ կրնա՞նք
աճիլ կերպով մը, չափով մը: Այդ է կարե-
ւորը:

Երազները մէկ կողմ: Գործնականին նա-

ինք: Դիրքերնիս սանկ, վիճակնիս նանկ:
Ամէնը յայտնի է: Այդ դիրքին մէջ, այդ
վիճակով կրնա՞նք շարժիլ, ծիլ արձակել,
բողբոջիլ, անաղմուկ մեր բանին գործին
ետեւէ ըլլալ, ու կամաց կամաց մեր կեան-
քին արմատները խորունկցնել, տարած-
ուիլ ու հաստատուիլ — կրնա՞նք. ապա-
զան թող մեզ չի մտատանջէ, եթէ կըր-
նանք: Եթէ այդ յատկութիւնը չ'ունինք,
ամբողջ Փոքր Ասիան ալ տան, վաղը նո-
րէն ձեռքէ կը հանենք. նորէն կը մնանք
անտուն:

Ուրեմն, խոհեմ ըլլանք: Ամբարտաւա-
նութիւնով մինակ յուսախաբութիւն կը
պատրաստենք մենք մեզի համար: Ու մեզք
չե՞նք որ շարունակ յուսախաբուինք ծի-
րանի գօտի հալածելով: Մեր ազգային ար-
ժէքը աւելցնենք մեր անկիւնին մէջ, մեր
խլիւլած տնակին մէջ, թէեւ ցնցոտի կը
հագնինք այսօր, ու ցամաք հաց կը կըր-
ծենք:

Արժէքնիս աւելցնենք ինչ պայմանի տակ
ալ ըլլանք: Ու ի՞նչ չափով որ կրնանք
այսօր արժէքնիս աւելցնել այն չափով ա-
ղէկ պիտի կրնանք հագուիլ, կշտանալ,

հայրենիքնիս եւ տուներնիս ընդարձակել
վաղը:

«Յիմարը խոհեմութենէ չ'ախորժիր»,
կ'ըսէ իմաստունը: Թող այլ եւս մեզի հա-
մար ըսուած չ'ըլլայ այս խօսքը:

Մ՝ Ա. Կ Ա. Բ ՈՒ Ծ ՈՒ Թ Ի Ի Ն

Ի՞նչ կը նշանակէ մակաբուծութիւն:

Կը նշանակէ ուրիշի մը «վրայ», կամ
ուրիշի մը հաշւոյն, կամ ի վնաս ուրիշի մը
սնանիլ, ապրիլ: Կան բոյսեր որոնք «մա-
կաբոյծ» անշնորհք անունովը կը ճանչցուին,
հակառակ իրենց շնորհքին. մամուռը, օրի-
նակի համար, կամ բաղեղը, որ մեր տունե-
րուն պաղ քարերը դալար ժպիտով կը հագ-
ուեցնեն հիմերէն մինչեւ քիւր:

Կենդանիներուն մէջ ալ կան «մակա-
բոյծ»ներ որոնք, մեծ թէ մանք, եթէ ինծի
հարցնէք, շատ ալ անշնորհք են եւ կատա-
րելապէս արժանի իրենց տրուած անշնորհք
անուան: Այս դասակարգին պատկանող կեն-
դանիներուն մանաւանդ մանրերը ամէնուս
յայտնի են քիչ թէ շատ . . . : Իսկ մեծե-
րը: Բայց թողունք մեծերը ու ամէնէն մե-
ծը նկատենք:

Մակաբոյծ կենդանիներուն ամէնէն մե-
ծը — մի' ապշիք — Մարդն է:

Ի՞նչ կերպով մակաբոյծ են մարդիկ: Շա-

տերը մէմէկ կերպով, բայց իրարմէ տարբեր կերպերով:

Առէք իբրեւ օրինակ «Դիրքը», թէ՛ ընկերային թէ՛ հանրային: Կան շատ մարդիկ որոնք դիրքի մը կառչելու են որպէս զի ապրին, ըսել չեմ ուզեր ֆիզիքապէս ապրին — թէեւ այդ ալ ճշմարիտ կրնայ ըլլալ — հապա կարեւորութեամբ, նշանակութեամբ կամ արժէքով մը ապրին. կամ ուրիշ խօսքով, յարգուին, պատուուին, «նկատի առնուին», եւայլն: Հանէ այդ մարդիկը իրենց դիրքէն ու ի՞նչ են, ի՞նչի կուգան, ի՞նչ արժէք կը ներկայացնեն: Ո՛չինչ. «անկէ ետքը բանի չ'գար — Ս. Գրական բացատրութեամբ — այլ միայն դուրս ձգուելու եւ մարդոց ոտքին տակ կոխուելու»: Քաւ լիցի որ ըսել ուզեմ թէ դիրքի վրայ եղող ամէն մարդ իսկական արժանիքէ զուրկ է. ո՛չ երբէք: Բայց խօսքերնիս արդէն ատոնց մասին չէ: Խօսքերնիս անոնց մասին է միայն որոնք դիրք մը կը գրաւեն առանց անկախ, անհատական արժանիքի. կամ, ուրիշ խօսքով, որոնք դիրքի «մակաբոյծներ» են:

Դիրքը ինքնին պատուանդան մըն է,

պատիւ մը, շնորհք մը: Բայց խնդիր է թէ այդ դիրքը գրաւողը իր անհատական արժանիքովը արդարութիւն կ'ընէ՞ այդ դիրքին:

Դիրքը մարդը չի շիներ: Մարդու երեւոյթը, ցնորքը մարդը չէ: Թագ մը եւ զահ մը պէտք են թագաւոր մը շինելու համար, բայց եթէ մոմիայի մը զլուխը թագ դնես եւ զահու մը վրայ նստեցնես թագաւոր չ'ըլլար: Դիրքը պատիւ ունի բայց ո՛չ թէ միշտ նաեւ ան մարդը՝ որ այդ դիրքին վըրայ է: Յարգ ու պատիւ վայելող մարդ մը երբ դիրքի մը մէջ դրուի՝ դիրքին պատիւն ալ կ'աւելցնէ այն պատուոյն վրայ որ արժանաւորապէս կը պատկանի բուն իսկ իր անձին:

Փոխառեալ ուժով, ազդեցութիւնով, պատիւով սոնքալ ու հրապարակ իյնալ իբրեւ մեծ մարդ՝ մակաբոյծ նկարագրի մը վճռական փաստն է: Շատ մը դաճաճներ մարդ կը փնտռեն հոս ու հոն որպէս զի անոնց ուսերուն վրայ ցատկեն ու բազմութեան մէջ բարձրահասակ երեւին: Մակաբոլծութիւն եւ շահատակութիւն իրարու հաւատարիմ դաշնակիցներ են:

Հանրային կեանքին մէջ այսպէս:

Բայց նոյնպէս է նաեւ ընկերային կեանքի մէջ: Իրապէս տխուր ողբերգութիւն մըն է աղքատին հարուստ երեւալու ճիգերը: Ու ո՛րքան սովորական երեւոյթ մըն է ղըժբաղդաբար այդ ողբերգութիւնը այս նիւթապաշտ դարուն մէջ: « Հոգ չէ թէ ի՞նչ կ'ուտեմ, բայց անանկ մը հագուելու եմ որ վրաս նայողը խորհի թէ ես ալ հարուստ եմ»: Գորտին առակը մտքիս կը զուգորդէ միշտ ընկերային այս սովորական երեւոյթը: Կեղծիքի վրայ մի՛ սնանիր: Մակաբոյժ մի՛ ըլլար: Դուն ինքդ եղիր: Աղքատ ըլլալը ամօթ չէ, եթէ հարուստի հովեր չ'առնես:

Հապա սա չնաշխարհիկ գեղեցիկները... շնորհիւ զիմաներկութեան նրբին արուեստին: Փոխառեալ փետուրներով ազուաւ մը սիրամարգի չի փոխուիր: Ի՞նչու մականբուծութիւն ընել: Ներկը գեղեցկութիւն չի ստեղծեր եթէ գեղեցկութիւն չ'կայ: Գոյնը չէ գեղեցկութիւնը հապա՝ մորթին տակ շրջաքայող առողջ ու մաքուր արիւնը, կեանքը որ գծով, շքով կամ գոյնով չ'արտայայտուիր ապրող էակի մը մէջ, ինչպէս պատտուի մը վրայ, հապա՝ կենդանութեան

այն բոլոր անբացատրելի այլ զգալի նշաններովը, յատկութիւններովը որոնք անոր հմայքը, մազնխականութիւնը, համը հոտը կը կազմեն: Յուցափեղկերու մէջ զրուած « գեղեցիկ » խամահիկները գեղեցիկ են. երբէ՛ք: Ու եթէ գոյնով ու գծով գեղեցկութիւն կարելի ըլլար՝ ատոնք գեղեցկութեան տիպար պիտի ըլլային: Մակաբոյժ մի՛ ըլլաք: Զեղածովը ի՞նչու պարծիք: Ներկը կ'ելլէ, ու եթէ ելլէ տակը ի՞նչ ունիս: Գեղեցկութիւնը մորթէն խորունկ է:

Մարդոց շատ մը մեղքերուն ներել դիւրին պիտի ըլլար կարծեմ եթէ անոնք իրենց բոլոր դայթումներուն մէջ դրական ուժ մը ներկայացնէին: Կան մարդիկ, պէտք է խոստովանինք, որ բարոյագիտական ու քրիստոնէական ամէն չափանիշով («չար») են, բայց բարիք գործելու դրական կարողութիւն մըն ալ ունին, զոր կը գործածեն: Վայրի ծառին վրայ ազնիւ պտուղ կը բուսնի՞. ի՞նչու չէ, եթէ անոր մէկ ճիւղը պատուաստուած է: Ու կան մարդիկ որոնք վայրի են, բայց իրենց բնութեան կամ կարողութեան մէկ կողմը ազնիւ է ու բարի պտուղ կ'արտադրէ: Ես այդպիսի մարդիկ կը

ճանչնամ: Կարծեմ թէ ամէն մարդ ալ կը ճանչնայ: Ու վերջապէս մարդ «բռնուելիք» կողմ մը ունենալու է: Շատերու դժբաղդութիւնը հոն է որ իրենց կեանքին բոլոր անշնորհքութեանը մէջ փրկարար եւ ոչ մէկ կողմ ունին: Ու մարդկային ընկերութեան յոյսը, մեր ազգին յոյսը, վերջապէս կատարելագործեալ մարդոց վրայ չէ, որովհետեւ կատարեալ մարդիկը շատ քիչ են, ու պիտի ըլլան, հապա անոնց վրայ է որ իրենց բոլոր անկատարութեանց մէջ գէթ դրական առաքինութեան, ազնուականութեան, կարողութեան մէկ կողմ մը ունին: Այդ դրական, կամ ըսենք, յարձակողական յատկութեանց ու կարողութեանց համադրութեամբը, փոխադարձ լրացումովը, գործակցութեամբը կ'ստեղծուի այն շարժիչ ուժը, որ ընկերութիւնը եւ ազգը յառաջ կը վարէ ու կ'ապրեցնէ:

Կը կրկնեմ, ազգը մարդոց պէտք ունի այսօր, մարդոց՝ որոնք դրական արժանեաց տէր են, մարդոց՝ որոնք իրենց հազուատովը այնքան կշիռ ու արժանիք կը ներկայացնեն որքան ամէն պաճուճանքէ մերկացած պիտի ներկայացնէին՝ ուժով, մարդոց՝

օժտեալ կարողութիւնով, նկարագրով, մարդոց՝ որոնք, առանց թագի իսկ, երբ մարդոց մէջ կանգնին՝ կը ճանչցունին իբրեւ թագաւոր սրտերու — տիրող, գրաւող, հաւատարիմ, ու հզօր:

ՀԱՅ ԿԱՆԱԾԱԿԱՆ ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ

Այս Կիրակի Ծաղկազարդ է:

Այդ է այն օրը յորում Յիսուս Քրիստոս յաղթական մուտք գործեց յերուսաղէմ: Եթէ կը փափաքիք այդ նշանակալից դէպքին մանրամասնութիւններուն մասին ձեր յիշողութիւնը արծարծել, կարդացէ՛ք Աւետարանները՝ ըստ Մատթէոսի ԻԱ. 1-11, ըստ Մարկոսի ԺԱ. 1-11, ըստ Ղուկասու ԺԹ. 29-44:

Այն փորձառութիւններէն ոմանք՝ որոնք Յիսուսի կեանքին յատուկ եղան՝ կատարեալ նմանութիւն կը կրեն Հայ ազգին կրած փորձառութիւններէն ոմանց հետ:

Ծաղկազարդը այդ փորձառութիւններէն մէկն է: Հայ ազգն ալ իր Ծաղկազարդը ունեցաւ:

Տեսնենք թէ ի՞նչ է այդ:

Անարդուած, արհամարհուած Գալիլիացին իր երկրաւոր կեանքին վերջին մօտ՝ օրին մէկն ալ՝ արժանացաւ այնպիսի անսակալ ընդունելութեան մը որով Մեսիա

մը — որ ազգային երազներու իրադործման հաւաստիքովը կուգար — պիտի ընդունուէր:

Ծաղկազարդը յուսոյ, պայծառութեան օր մըն էր: Տիրող ամպերը մէկէն անհետացեր էին: Երկինքը ջինջ էր: Վերջապէս արժանիքը ճանչցուեր էր, իրաւունքը՝ յարգանքի, պատուոյ, որ մինչեւ այդ օրը իրմէ զլացուեր էր, ահա՝ կը տրուէր, առանց չափի, սահմանի:

Ծաղկազարդին ի՞նչ յաջորդեց, սակայն:

Ո՞վ պիտի հաւատար — լռութիւն, մթութիւն, յուսահատութիւն, լքում, նորէն անարգանք, մուր ու թուք, ու վերջապէս, անխուսափելին, մահ, «եւ ան ալ խաչին մահը»: Այն ամբողջը որ զինքը ծափահարեր էր, փառքով ու պատուով ընդուներ էր, ահա՝ զինքը կը խաչէր այնպիսի շնականութեամբ մը զոր հասկնալ կամ վերլուծել անկարելի է մարդկային մտքին համար:

Ծաղկազարդը անոր համար յիշատակելի է որ ողբերգութեան մը առաջին արարուածը կը կազմէ: 25^օ մի որ ամէն ողբերգութիւն՝ ողբերգութիւն ըլլալու համար՝ Ծաղկազարդ մը ունենալու է:

Ու վերջին արարուածը խաչն էր:

Իսկ Հայուն Ծաղկազարդը:

Ա՛խ, ա՛խ, Հայուն Ծաղկազարդն այն-
քան մը չի հինցաւ դեռ որ զրքերու պատ-
մութիւն մը ըլլայ: Գիրք մի՛ փնտռէք. չ՛կայ
գիրք որ Հայուն Ծաղկազարդին նկարա-
զրութիւնը պարունակէ: Հայուն երէկուան
ու այսօրուան կեանքը՝ սիրտ ու միտք ու-
նեցողին աչաց առջեւ՝ կենդանի պատկեր
մըն է Ծաղկազարդի ունայն եւ խափուսիկ
փառքի մը:

Մենք եւս «մերիններէն մերժուեցանք»:
Քրիստոնեայ Եւրոպան անտեսեց, անարգեց
մեզ, ու զմեզ հեթանոսներու ձեռքը մատ-
նեց, երեսնիս թքաւ, հեզնեց զմեզ, ու ծի-
ծաղեցաւ վրանիս:

Հինգ հարիւր տարի համբերեցինք: Հինգ
հարիւր տարի արդարութեան համար ապ-
րեցանք: Ապարդի՛ւն: Յուսահատեցանք:
Մեր լքումին մէջ միայն Աստուծոյ կառչե-
ցանք մինչեւ որ Աստուած երկրի «ջուրերը
խառնեց» եւ մարդիկ փոթորիկի մատնուե-
ցան: Ու այդ տիեզերական փոթորկումին
մէջ մեր արժէքը ճանչցուեցաւ: Մենք ալ
ուժ մը սեպուեցանք եւ մեր ամբողջ ուժը
տրամադրեցինք «Արդարութեան Դատին»:

Վերջապէս փոթորիկը հանդարտեցաւ:
Ու ահա յաղթական ազգերուն շարքին
մենք ալ մեր Ծաղկազարդը ունեցանք:
Մենք ալ փառքի, յուսոյ, պատւոյ օրեր
ունեցանք: Մենք ալ թափօր կազմեցինք
ու քալեցինք պողոտաներու վրայէն, եւ
մենք ալ ծափահարուեցանք: Ամբողջ աշ-
խարհ իր մատներուն վրայ կանգնեցաւ դի-
տելու համար Հայ Հերոսութիւնը իր Մար-
տիրոսութեանը մէջ:

Օհ, ի՛նչեր ըսին, ի՛նչեր...: «Ուսանա»-
նքը աշխարհի մէկ ծայրէն միւսը արձա-
զանդեցին: Փրկութեան փողերը հնչուե-
ցան: Դէպի մեր անկախութեան, խաղաղու-
թեան եւ ազգային բարգաւաճման ոսկի
դռները յառաջացանք՝ դարերով մոխիրի
վրայ նստելէ վերջ:

Հապա, յիշեցէ՛ք, Հայե՛ր, երկու օր ա-
ռաջ դեռ Ծաղկազարդ ունէինք: Ի՛նչ յոյ-
սեր, ի՛նչ երազներ, ի՛նչ պայծառութիւն՝
երկինքը: Ինչե՛ր պատահեցան սակայն
երէկուրէն այսօր:

Ամէն ինչ խաւարեցաւ: Մեզ ծափահա-
րողները լոցին: Միայն լոցի՞ն: Ո՛չ. նո՛,

ըէն կը պոռան: Ի՞նչ կը պոռան սակայն:
«Խաչեցէ՛ք, խաչեցէ՛ք»:

Ու ահա՛ կը խաչեն զմեզ հեթանոսները:
Մեր մահուան տաղնապին մէջ կաթիլ մը
ջուր կ'ուզենք ու քացախ կը խմցնեն մեզի:

Այս ի՞նչ ահաւոր հեղնանք: Այս ի՞նչ
խեղճ:

Ո՛վ Աստուած, ի՞նչպէս կը հանդուրժես
ասոր: Ի՞նչպէս հանդուրժեցիր որ քու Միա-
ծին Որդիդ խաչուեր: Ո՛ւր է սիրտը տիե-
զերքի մէջ: Ո՛ւր է արդարութիւնը:

Հայութիւնը իր խաչին վրայ է: Վեցե-
րորդ ժամը այսօր է: Վաղը անոր մարմինը
անշնչացեալ պիտի տեսնուի: Ո՛վ պիտի
հասնի երկրէն, երկինքէն:

Աւա՛ղ, մի՛նակ ենք նոյնիսկ մեր մահ-
ուան մէջ:

Ծաղկազա՛րդ . . . :

Այո՛, ունեցանք մեր Ծաղկազարդը: Ե-
րէկուան ցնդող երազը...: Արար մը մեր
ազգային ողբերգութեան մէջ՝ որ զմեզ մեր
Խաչին պիտի առաջնորդէր:

Ու վերջին արարն ալ արդէն վերջա-
ցած է:

Ասկէ՞ վերջ:

Ո՛չ. ամէն ինչ չի լմնցաւ: Խաչէն վերջ
ուրիշ արարուած մըն ալ կայ: Յարութիւնը
Խաչին անարգանքը հեղնեց: Խաչին խա-
ւարէն վերջը Յարութեան արեւը ծագեցաւ:
Աստուած Խաչը թոյլատրեց, բայց ապա Յա-
րութիւնը գործեց:

Խաչը յոյս ունի իր մէջ: Գերեզմանը չի
թաղեր, խաչը չի մեռցներ, եթէ . . . , ե-
թէ միայն Յարութիւն մը կայ:

Վաղն ալ Քրիստոսի Յարութիւնն է:

Հիմա ես մէկ մտատանջութիւն ունիմ:
Վաղը մենք եւս, Հայերս, Յարութիւն պի-
տի ունենա՞նք:

Հեթանոսները, եւ զմեզ մեր Խաչին ա-
ռաջնորդող փարիսեցի աշխարհը պիտի
մոռնամ: Ծաղկազարդի ընդվզեցուցիչ փոր-
ձառութիւնը պիտի մոռնամ: Խաչը պիտի
մոռնամ: Մէկ խորհուրդ, մէկ անձկութիւն,
մէկ ակնկալութիւն պիտի ունենամ. մէկ
աստղ պիտի փնտռեմ տիրող մթութեան
մէջ ամէն ժամ, շարունակաբար — ա՛հ,
ազգիս Յարութիւնը:

Մի՛ մոռնաք, Նրուսադէմ կործանեցաւ:
Խաչող ամբոխը ապա ինք փլչող քարե-
րուն տակ ճգմուեցաւ:

Աստուած դեռ իր գահուն վրայ է: Ու
պիտի տեսնենք . . . :

Ի՛նչեր պիտի տեսնենք . . . : Մեր ազ-
գին ցարութեան փառքը, ու անկէ վերջը
խաղաղութի՛ւն մեր այս մահկանացու աշ-
քերուն:

Հ Ա Յ Կ Ա Կ Ա Ն «Ա Ի Ա Գ Շ Ա Բ Ա Թ»Ը

Մե՛ծ աւետիս ձեզի:

Մեր ազգային կեանքին «Աւագ Շաբաթ»
դարերու երկար շրջանին վախճանին հա-
սած ենք վերջապէս: Այժմ կը դռնուինք
մեր ազգային կեանքին «Խթման» խորհր-
դաւոր եւ ակնկառոյց իրիկուան մէջ: Թէեւ
իրիկուան մը մէջ ենք դեռ, բայց շատ մօտ՝
առաւօտեան արշալոյսին:

Մե՛ծ աւետիս ձեզի:

Վաղը Հայոց Զատիկը պիտի ծագի:
Վաղը Մայր Հայաստանը գլխովին դիմա-
փոխուած, կերպարանափոխուած պիտի
տեսնենք:

Եւ ի՛նչպէս: Պիտի տեսնենք զինքը իր
սեւ սուգէն ելած, ճերմակ եւ ծիծաղ հա-
ղած, ազատ եւ հպարտ:

Մե՛ծ աւետիս ձեզի:

Վաղը Հայոց ազգային Յարութեան օրը
պիտի ըլլայ: Զարչարուած, խաչուած, ան-
պատանք, անգերեզման, չորս հովերուն
թողուած, անտէր, անկենդան մարմինն Հա-

յութեան՝ վաղը պիտի վերակենդանանայ:

Վաղը տօն է — մեծ, շատ մեծ տօն:
Վաղը հարսնիք ունինք:

Սգաւոր Հայութիւն, ալ հերի՛ք, սրբէ՛
արցունքդ, հանէ՛, նետէ՛ սեւերդ, այլ եւս
յուդարկաւոր չես, հարսնետրի պէս հագ-
ուէ՛ եւ ցնծա՛, զի վաղը պիտի տօնես
Յարութիւնը ազգին՝ մահէն ի կեանք, գե-
րութենէ յազատութիւն եւ ի խաղաղու-
թիւն:

Վաղը այսպէս:

Իսկ անցեալը, իսկ սա «Աւագ Շաբաթ»
դարերու շրջանը մեր ազգային կեանքին —
պիտի մոռնա՞նք: Երբ մահուան շրջանը
մոռնանք ի՞նչպէս կրնանք ազգային Յարու-
թիւն մը յիշել, եւ ոչ միայն յիշել, այլ
զնախատել անոր նշանակութիւնը:

Յարութիւնը Աւագ Շաբթուան յաջոր-
դեց: Յարութենէ առաջ Աւագ Շաբաթ մը
կ'ըլլայ անհրաժեշտաբար: Աւագ Շաբթուան
մը մթութիւնը եւ յուսահատութիւնն է որ,
իբրեւ հակադիր պատկեր մը, Յարութեան
մը լուսոյ եւ յուսոյ փառքը կը շեշտէ:

Ու մեր ազգային «Աւագ Շաբթուն», որ
երկար դարերու տառապանքի շրջան մը

եղած է, մեզի համար՝ որ այսօր կ'ապրինք,
եւ այն սերունդներուն համար՝ որ մեզմէ
վերջը իրարու պիտի յաջորդեն, քրիս-
տոնէական Աւագ Շաբթուան պէս Աւագ եւ
նուիրական պիտի մնայ:

Եւ ինչո՞ւ:

Որովհետեւ հայկական Յարութիւնը կամ
վերակենդանութիւնը անկարելի պիտի ըլ-
լար առանց այն ոգւոյն որ այդ շրջանին
մէջ ապրողները ցոյց տուին, այսինքն, այն
ոգւոյն՝ որ յօժար եղաւ «կորսնցնելու որ-
պէս զի Հ'կորսուինք»: Անոնց բաժին ինկաւ
Գեթսեմանիի տագնապը, փշեղէն պսակը,
թուրը, մուրը, անարգանքը, սուրը, խաչը:
Եւ որովհետեւ անոնք այդ փորձառութիւն-
ներէն անցան, ուստի եւ մենք ալ կրնանք
այսօր ապրիլ: Մենք յարուցեալ Հայու-
թեան մասն ենք:

Բայց չի մոռնանք թէ յարութեան ար-
շալոյսը երբէք չի պիտի ծագէր եթէ Հա-
յաստանի հորիզոնը խաւարած չ'ըլլար ազ-
գային խաչելութեան «Ուրբաթը»: Անոնք
մարմինը զոհեցին որ հոգին ապրի: Ու մենք
կ'ապրինք որովհետեւ այդ հոգին ապրեցու-
ցին անոնք, ու այսուհետեւ ալ պիտի ապ-

րինք որքան ատեն որ այդ ապրեցնող հոգին կը պահենք անմեռ եւ անեղծ:

Շատ նշանակելի է մեր ազգային կեանքին «Աւագ Շաբաթը», շա'տ: Մեր ազգային գոյութեան եւ մշտնջենաւորման փիլիսոփայութիւնը այդ շրջանին մէջ կը գըտնուի: Ի'նչի համար որ մեռան անոնք, ատով իսկ կ'ապրինք մենք: Մենք զմեզ կորսնցնելով՝ գտած ենք: Այս մեծ առեղծոսածին ազգային օրինակը մենք, Հայերս, ենք:

Մեր ազգային Յարութիւնը հրաշալի յարութիւն մը պիտի ըլլայ, զի «Աւագ Շաբաթ» է մը վերջ կուգայ ան: Աւագ Շաբաթը ունի մը երկունքէն ծնաւ Յարութիւնը: Եթէ ունեցած չ'ըլլայինք Հայոցս յատկանշական ոգին կամ նկարագիրը «Աւագ Շաբաթ»ի կեանքը ապրելու անկարող պիտի ըլլայինք, զի «Աւագ Շաբաթ»ին չի հասած արդէն մեռած պիտի ըլլայինք: «Աւագ Շաբաթ»ը ապրելու համար մեզի պէտք էր այն ապրեցնող ոգին որ Յիսուս ունէր, եւ որովհետեւ ունէինք զայն ուստի եւ ապրեցանք:

Վերջապէս մեր ազգային վսեմագոյն փառքը մեր «Աւագ Շաբաթուն» մէջ է

այսօր եւ յաւիտեան: «Աւագ Շաբաթ» մը ըլլալէն վերջ Յարութիւնը արդէն պիտի գար: Խնդիրը Յարութիւնը կարելի ընծայելն էր «Աւագ Շաբաթուն» մը երկունքովը:

Մե՛ծ աւետիս ձեզի: Վաղը հայկական Յարութեան օրն է:

Հ Ա Յ Կ Ա Կ Ա Ն Ջ Ա Տ Ի Կ Ը

ԽՕՍՔ ԸՆԴ ԱՍՏՈՒԾՈՅ

Ո՛վ Աստուած, շնորհք ըրէ, խոնարհեցո՛ւր ականջդ եւ լսէ՛ նուաստ ծառայիդ խօսքերը:

Հայր ես, սիրով անհուն, եւ զթուլթեամբ, այլ թողուցիր որ Մէկ Հատիկ Որդիդ հեթանոսներուն ձեռքը մատնուի ու խաչը հանուի:

Ու խաչեցին Գառն Աստուծոյն:

Դուն ալ վերէն դիտեցիր սեւ եղեռնը որ վարը զործուեցաւ քու պատկերդ կրող մարդոց ձեռքովը: Ու զարմացա՛ր: Արդեօք լացի՞ր ալ: Հայր մը չի՞ լար միթէ:

Հացիր անշուշտ: Քեզի հետ լացին նաեւ հրեշտակներդ: Սուգ տիրեց երկինքը, ուր «ո՛չ սուգ եւ ո՛չ աղաղակ եւ ո՛չ ցաւ» կայ:

Երկնաւոր Հայրդ ցաւով մորմոքեցար. բայց վարը մարդիկ — անապաշխար զաւակներդ — իրենց սիրտը քարացուցին:

Նոյնիսկ փայտի կոճղը, որուն վրայ խաչեցին Որդիդ, ցաւ զգաց երբ խաչելոյն կողը պատռող սուր բեւեռները եկան իր չորցած երակներուն մէջ մխրճուեցան: Մեծ Սրտէն յորդող արիւնը կարծես սիրտ մը պատուաստեց, դրաւ անզգայ փայտին մէջ. ու փայտն իսկ ցաւ զգաց: «Սո՛ւրբ Փայտ...»:

Բայց մարդիկ չ'զգացին, աւա՛ղ:

Ու Դուն վերէն վար նայեցար ու զարմացար:

Ո՛րքան համբերեցիր: Հացիր իսկ, այլ տակաւին համբերեցիր:

Թողուցիր որ խաչէին Սիրական Որդիդ: Ու խաչեցին: Մինչեւ հող համբերեցիր: Բնաւ չի միջամտեցիր:

Իսկ երբ բաժակը լեփ լեցուն եղաւ վերջ դրիր համբերութեանդ ու շարժեցար:

Երբ շարժեցար, երկինք ու երկիր դրըդեցան ոտքերուդ տակ: Ամպերը կուտակուեցան, մռայեցան եւ բողոքդ որոտացին մարդոց ականջներուն: Արդար ցասմունքիդ կրակները թափեցիր անոնց գլխուն: Երկիրը իր անյատակ ալքերուն մէջ գալարուեցաւ, վիհեր բացաւ եղեռնապարտ ժողովուրդ մը կլլելու համար: Երկնքի

հրավառ պատուհանդ վարագուրեցիր եւ ցորեկը գիշերուան փոխեցիր յանկարծ, ու մարդիկ զարհուրած փախչիլ ուզեցին բայց իրենց ճամբաներուն մէջ մոլորեցան: Տաճարներուն ներքին ունայնութիւնը, մերկութիւնը նշաւակեցիր բոլորեւթով այն վարագոյրները որոնք սրբութեան, բարութեան, ճշմարտութեան պատրանքներ միայն քողարկելու ծառայած էին:

Ուժովները հեգնեցիր: Զրահ հագնողը իր զրահին ծանրութեան տակ կքեցաւ, ճգմուեցաւ: Սուրով բռնացողներուն թեւերը թուլցան, սրտերնին վատացաւ եւ իրենց սուրէն իրենք ահաբեկեցան: Պալատներու մէջ նստող Պիղատոսներ ու Գահանայապետներ արդար դատաստանի մը յանկարծակեան յայտնութեամբը՝ մահապարտներու սառն քրտինքներուն մէջ լողցան: Նենդ ու անարդար փարիսեցիներ — «իժերու ծնունդներ» — իժերու ծակեր ու գազաններու այրեր փնտռեցին դողահար՝ իբրեւապաստան անողոք արդարութեան մը սպառնալիքէն:

Տարրերը խառնակուեցան, փոթորկեցան ու այն անվրդով խաղաղութիւնը, որուն մէջ մարդիկ կրնային իրենց չար

սրտին կրքերը յագեցնել անարգել, ահա՛ պահ մը դադրեցաւ:

Այո՛, ով Աստուած, ի՞նչ է որ մարդ . . . երբ Դուն շարժիս:

Խաչելութենէն վերջը ա՛լ չի համբերեցիր ու շարժեցար:

Զի թողուցիր որ Որդեակդ խաչին վրայ մնայ ու կեր դառնայ երկնքի ու երկրի գիշակեր անասնոց: Անոր անշնչացեալ մարմինն այլեւս ո՛չ մէկ հպում թոյլատրեցիր: Պէտք ունէիր այդ մարմնոյն: Նպատակ մը ունէիր անոր համար: Խոստում մը կը կրէր ան իր մէջ: Պահարանը պիտի ընէիր ան՝ մեծ յայտնութեան մը:

Ուստի պարտէզ մը տնկեցիր ու մէջը իշխանավայել դամբան մը կանգնեցիր: Ապա մարդ զրկեցիր որ գորովով ու փափկութեամբ խաչէն իջեցնեն խոցեալ մարմինը Խաչելոյն, զմոսեն, պատանքեն զանիկա եւ զետեղեն իր խաղաղութեան եւ հանգստին յատկացուած օթեւանին մէջ:

Երկու օր հսկեցիր վրան: Պահապան հրեշտակներդ սաւառնեցան անոր վերեւ մինչ ան «կը ննջէր»: Երրորդ օրը երեսդ

փալեցաւ որովհետեւ Որդիդ ծիծաղով մը
ողջունեց զՔեզ...:

Խաչեցին Որդիդ:

Բայց Դուն խաչէն վերջը հոգածու եղար
անոր, ու Յարութիւն պարգեւեցիր Խաչե-
լոյն:

Օ՛րհնեալ Յարութիւն:

*
**

Ականջդ քիչ մըն ալ մօտեցուր ինծի,
ո՛վ Աստուած: Աղերսս մեծ է, լեզուս՝ թո-
թով, ձայնս՝ տկար:

Ո՛վ Աստուած, ազգս ալ խաչեցին: Քու
Որդւոյդ՝ իսկ մեր Մեծ Եղբօրը՝ փորձառու-
թիւնը կրկնուեցաւ ազգիս կեանքին մէջ:

Մեղա՛յ Քեզի, բայց ինչ պահեմ, Դուն
արդէն զիտես. ազգս իր խաչին վրայ շատ
աւելի չարչարուեցաւ քան Որդիդ՝ իրենի-
նին վրայ:

Անոր կողը միայն ծակեցին. ազգիս ամ-
բողջ մարմինը յօշոտեցին. անխոց տեղ չի
մնաց: Մեր Ստեղծիչին, Քեզի իսկ՝ անճա-
նաչելի դարձանք մեր արեան ճապաղիք-
ներուն մէջ: Արիւննիս արդէն ցամքած է:
Մեր սրտէն յորդած արիւնը մեր մարմին-

ներուն ներկը եղաւ: Ու այդ կարմիր ներկն
է մորթերնիս, միակ ծածկոյթնիս:

Ո՛վ Աստուած, չի տեսա՞ր ազգիս խա-
չելութիւնը: Զ՛ապշեցա՞ր: Լացի՞ր ազգիս
համար ալ: Մե՛նք ալ քու ընտանիքէդ ենք.
մենք ալ քու զաւակներդ ենք:

Բայց ե՞րբ պիտի շարժիս: Ա՛խ, ե՞րբ,
ե՞րբ: Դեռ կը համբերե՛ս: Ի՞նչու արդեօք
այսքան երկար կը տեւէ համբերութիւնդ:
Տե՛ս, տե՛ս, ո՛վ Աստուած, կը պաղա-
տիմ, տե՛ս ազգս ԴԵՌ ԻՐ ԽԱՉԻՆ ՎՐԱՅ Է:

Ալ ի՞նչ մնաց: Միս չի մնաց որ խո-
ցոտեն: Ոսկորներնիս իսկ փսորեցին, մա-
զերնիս փետտեցին, աչքերնիս հանեցին:
Զ՛եղաւ ու այս անգամ գլուխնիս վար՝
կախեցին զմեզ:

Ու ահա՛ շուրջերնիս առեր են ու կը
ծաղրեն մեր խաչը, եւ անոր վրայ գամ-
ուած արիւնաթաթախ ստուերը՝ Հայու-
թեան:

Տակաւին պիտի համբերե՞ս: Ե՞րբ պիտի
շարժիս, ո՛վ Աստուած: Ե՞րբ մարդ պիտի
ղրկես որ խոցեալ ազգս իր խաչէն իջեցը-
նեն, սրբեն, փաթթեն անոր վէրքերը ու

գնեն զայն իր խաղաղութեան ու հանգստի
օթեւանին մէջ: Ե՞րբ:

Մեզի համար պարտէզ մը ունէինք:
Պարտէզնիս քանդեցին: Ու մեր անշունչ
մարմինն ամփոփելու դամբան մը իսկ կան-
գուն չի մնաց:

Ու դեռ կը մնանք մեր խաչին վրայ...:

Ո՛վ Աստուած, ե՞րբ պիտի շէնցնես մեր
պարտէզը: Ե՞րբ խոտ պիտի բուսնի հոն, ու
ծաղիկներ բուրումնաւետին:

Ողորմէ՛ ու գթա՛ մեզի:

Խաչին վրայ ի՞նչպէս Յարութիւն ըլլայ:
Կ'ըլլա՞յ: Դո՛ւն գիտես, ո՛վ Աստուած. բայց
զմեզ ալ մեր Յարութեան պատրաստէ՛
այնպէս ինչպէս խաչեալ Որդիդ պատրաս-
տեցիր:

Ալ հերի՛ք է, անգամ մը իջեցո՛ւր զմեզ
սա խաչէն:

Ո՛վ Աստուած, Յարութիւն չի՞ պիտի
տաս մեզի: Խա՛չն է արդեօք մեր գերեզ-
մանը: Մեզի համար պահուած խոստում
չ'ունի՞ս այլեւս: Չեմ կրնար հաւատալ: Չեմ
հաւատար որպէս զի չի յանդգնիմ Քու ղէմդ
ըմբոստանալու:

Բայց Յարութիւնը ի՞նչպէս կարելի է:
Ի՞նչ է նշանը, հաւաստիքը:

Գոնէ սա խաչէն իջեցնէիր զմեզ: Եթէ
պարտէզ մը չ'կայ, եւ ոչ ալ դամբան մը,
որոնց արժանի տեսնէիր մեզ, գէթ սա խա-
չէն իջեցուր մեզ, որպէս զի ալ չի ծաղրեն,
չի խայտառակեն, չի յօշոտեն մեզ, ու,
հոգ չէ, խաչին ոտքը կծկտած մնանք
մինչեւ որ ժամանակը գայ ու կեանք փչիս
մեզի՛ եւ յարուցանես զմեզ:

Ո՛վ Աստուած, ո՞ր Զատիկը ազգիս Զա-
տիկը պիտի ըլլայ:

Դեռ «Հինգշաբթի»ն կ'ապրինք: Դեռ մար-
դոյ ձեռքն ենք: Ե՞րբ դուն մեզ ձեռք պի-
տի առնես որ մարդիկ թողուն զմեզ:

Մարդիկ կը խաչեն. Դուն կը յարուցա-
նես: Ե՞րբ, ուրեմն, պիտի յարուցանես
զմեզ:

Ո՞ր օրուան մէջ ենք դեռ, ո՛վ Աստուած:
Երբորդ օրը ե՞րբ պիտի գայ ազգիս համար:

Յարուցանող Աստուած, խաչէն իջեցո՛ւր
զմեզ որպէս զի կարենանք վաղուան Յա-
րութիւնը ակնկալել: Ամէն:

